

Universitatea
Transilvania
din Braşov

Co-founded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

History. Memory. Orality

*An ACT Handbook
Active Telling, Active
Learning*

Edited by:

*Daniela SOREA
Elena HELEREA
Laura LELUȚIU
Florin NECHITA*

EUROPSKI DOM
SLAVONSKI BROD

MODE
move & develop
foundation

Presă Universitară Clujeană

History. Memory. Orality

An ACT Handbook

Active Telling, Active Learning

Edited by:

Daniela Sorea • Elena Helerea

Laura Leluțiu • Florin Nechita

Transcribed from digital recordings
and translated into English by:
Adrian Mustăţea

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

The cover: **Ioana Iarca**, Century image;
pictures from the collection
of Casa Mureşenilor Museum, Braşov

History. Memory. Orality

An ACT Handbook

Active Telling, Active Learning

Edited by:

Daniela Sorea • Elena Helerea

Laura Leluțiu • Florin Nechita

Presa Universitară Clujeană

2019

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Gabriela Rățulea

Conf. univ. dr. Gheorghe Roșculeț

ISBN 978-606-37-0692-9

© 2019 Coordonatorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul coordonatorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Contents

1. Daniela Sorea:	
<i>Active Telling, Active Learning</i> – a salutary idea.....	7
2. Human Library. Testimonies	19
2.1. Mircea Vladimir Bârsan (Vova):	
<i>I have lived through these events,</i> <i>my dear ones, and many more!</i>	19
2.2. Radu Bellu:	
<i>The war always changes the functioning rules of society</i>	29
2.3. Alexandru Corpade:	
<i>This man is called Chirteș Grațian</i>	46
2.4. Traian Dumbrăveanu:	
<i>April 16 was Easter day</i>	50
2.5. Maria Leluțiu:	
<i>We ran into the woods</i> <i>so that the Russians wouldn't find us.....</i>	60
2.6. Ion Petrescu:	
<i>In a brotherly gesture, I decided to join him in that battle</i>	68

3. Historical notes about war	77
3.1. Cătălina Crețu:	
Romania in the Second World War	
and the context of the alliance with Germany.....	77
3.2. Traian Dumbrăveanu:	
Romania's participation in the Second World War	80
3.3. Florin Nechita:	
I wonder why a project such as <i>Active Telling, Active</i>	
<i>Learning</i> has not appeared in my life six years ago	86
4. Laura Leluțiu, Elena Helerea:	
<i>Active Telling, Active Learning</i>	
and the usefulness of <i>Living books</i>	93
5. Istorie. Memorie. Oralitate	
<i>Cuprins</i>	101

1. Active Telling, Active Learning – a salutary idea

Daniela Sorea

The idea of the ACT (Active Telling, Active Learning – *The EFC project to the active sensibilisation of the young generations towards the cruelty of the WWII*) project was salutary. It was presented a little later than it should have in relation to the topic. But it is all the more salutary. The presence of the survivors of the Second World War is increasingly less accessible and memories, of them and about them, are becoming less available to us. Even in the collective memory of Europeans, the experience of war fades away. Under the bombardment of media, the past seems to fade faster than we can understand. This is where good ideas, like the one that coagulated the ACT project, coming. Unlearned lessons are meant to be repeated. The lesson of war is one that we would not want to repeat. That is the reason why the idea is salutary. It is a cordial opportunity to recover some useful lessons.

The fact that war storytellers, the “living books” of ACT, are from many places in Europe, from the former communist

East and from the centre of the continent, adds additional weight to this lesson. That the countries from which the storytellers come are from both sides of the war, that some were in the winners' camp and others in the losers' camp, makes the lesson even more important in a Europe that blurred its borders.

Despite our anxieties at the beginning of the project, it was not difficult to find "living books". It was somewhat surprising... After we started searching, we saw with new eyes, in a different light, the elderly near us and the lovers of history, the seekers and storytellers. We realised that some questions are waiting to be asked, to be spoken... almost like in the legends about Parsifal and the Grail castle. If we asked, they answered, with much enthusiasm.

It was harder to convince some of the storytellers to take on the role of "living books". They came full of solicitude, even excited, at the preparatory meeting, but they were reserved about their power, their skill, and their success as speakers in front of youth. "How can I speak?!", "What to say to them?!'", "Well, does anyone want to hear something like this?!" are objections that we have constantly heard and worked to combat. The "living books" did well; it was simple after the first listeners sat in front of them. They knew what to say...

One of the storytellers whom we thought about from the beginning was Mr. Grațian Chirteș, an almost legendary technician among aircraft manufacturers in Brașov. Mr

Chirteş was forced to sneak across the border from Northern Transylvania, ceded to Hungary by the Vienna Diktat in 1940. He was still a child, had quarreled with some Hungarian schoolmates and had hit one of them. Those boys promised to return and kill him... It was not the right time to joke about this, the young Hungarians in the area were organising and glad to help the newly installed authorities to establish the new order. Graţian Chirteş quickly gathered a few things, hugged his scared parents and ran away. A peasant helped him and a fellow fugitive to pass into Romania. The woman had several parcels of land on the border and, taking advantage of this, she was fooling the border guard patrols for the benefit of the Romanians who were passing into the Country. She was returning after dark from the ground where she was pretending that she had all kinds of work.

She wore a lamp and the guards went to that light to see what it was... Until things were clear, while the woman explained who she was and what she had to do on the border, behind the guards, on the dark side, the fugitives passed beyond. This is what Graţian Chirteş did. He waited in the woods, in the cold of winter and in the snow until the fall of darkness, then waited, until the woman who lured the border guards appeared, and then passed over... He was 17 years old... Finally, he arrived in Braşov and, almost without knowing when, from a scared teenager, he became the best technician in the team of the Braşov factory that was in

charge of fighter jets. In the meantime, war had come everywhere...

At the first meeting, Mr. Chirteș captivated us from the beginning to the end of his story. We couldn't wait to hear him telling the story again, this time for the young participants in the prepared event... Only that in the morning of the event, we learned that he would not come... he did not feel well enough... The one who told his story for the audience was his good and old friend, reserve major Alexandru Corpade... We suddenly understood how precious the memories were of these people who were there in the war, and how special our time is, during the last stories from that source, at first hand, about how it was then.

The listeners, school students and university students, reacted in many ways to the "living books". I saw wonder, and mistrust, and compassion, and pride (for the heroic episodes or proofs of professionalism presented), and horror and suffering on their faces. Each of these expressions signals that the message has found its recipient, that the lesson has reached the ears of those meant to learn it.

The "living books" highlighted in their stories different aspects of the war. Major Eng. Alexandru Corpade told, as I mentioned above, the story of his unavailable friend, Grațian Chirteș. But he also told about the bombings in Bucharest and Ploiești and about the pressure that the war put on the shoulders of aircraft manufacturers.

General-in-Reserve, Ion Petrescu, spoke about his actions as a troopchild in a Hungarian campaign. “The troop child was dressed in a soldier's outfit, but of course, with clothes fitting his body. I was 1.53m high and 52 kilograms. I had a cap on my head, a kind of helmet. I had a tunic because it was quite cold at the time, and this was the military outfit. Referring to the specifics of the reconnaissance action behind the German-Horthyst front, they had to create civil outfits specific to Budapest area. This way, we gave the impression that we were passersby, but we were very vigilant passersby, we noticed what units there were, where they were, how they were and they let us pass because we pretended that we were going shopping through Budapest. We were returning because we couldn't find everything we wanted to buy and so we managed to get through the German troops without them suspecting that we were doing a military action...” This is how the general described what he had to do on the front, until, in the sixth mission, he was wounded. He also talked about his then-commander, his heroism and his dramatic destiny.

The museographer Traian Dumbrăveanu allowed the listeners an exciting journey into his family's history, dramatically related to the bombings in Braşov on 16th April, 1944. But with professional rigor, he outlined a much more comprehensive picture of those days of war. He talked about the courage of Princess Ileana of Romania, who remained at the hospital near the sick immobilised soldiers while the staff

took shelter at the air raid siren. He also talked about the anti-aircraft shelters in Braşov, unhelpful in the hardest bombing that „was on 6th May, which resulted in many victims... The city authorities decided to build more shelters and those wooden platforms had been replaced by concrete platforms. The recipe for concrete said that it would strengthen after more than thirty days. Given that the time between 16th April and 6th May was quite short, when the population entered these shelters, they collapsed and there were many victims...” Last but not least, Mr. Dumbrăveanu spoke with the pride of a connoisseur about the star aeroplane of the Romanians, which had “received on the Eastern Front the name of ‘Romanian sweeper’ because it destroyed everything in its way...”.

Professor Maria Leluţiu told us about the Russian soldiers, from whom one was eager to run away and, equally important, to remove alcohol beverages. “When the people saw that the troops were coming, there were not means of communication as there are now, but people were transmitting by word of mouth - they threw away all those big barrels of wine and other alcoholic beverages that my grandfather had... They were thrown from the hill. That is why I remember, you realise that I was 5 then and I remember that image, but also the joy I felt seeing the barrels breaking... It was important for us that the Russians would not have alcoholic beverages because if they were drinking, they would kill people”, she said. But she also told us about

the girls and women surviving the war, about the hardships and injustices that the regime change at the end of the war brought for them.

Mr. Eng. Radu Bellu told us about the bombings in Ploiești and Bucharest, about the anti-aircraft shelter in the basement of the CFR – Railway – Palace in Bucharest, of which, as a CFR-ist, (railway worker), he was very proud: “Most people knew that the palace had three underground levels and 6,000-7,000 people could enter... And I am not telling you a foolish thing: everyone in the North Station or Grivița neighbourhood, where there were a lot of people, at the time the siren sounded, took a blanket or a bottle of water and ran to the palace of the Ministry of Railways. It has three floors built underground and some 12 above... No one has ever died there in the bombing... They would stand still, the siren ended, the bombing passed and they left...”. He also recalled the departure of King Michael I of Romania into exile, after his forced abdication after the war. The king left Sinaia and “the people of Sinaia were on the hill... the stairs were below and people were shouting *King Mihai!* They were not allowed to enter the station... And when the royal family came up by two or three cars, the people started shouting, and the Russians told the Security to take them away from there.”...

Mr. Mircea Vladimir Bârsan reminded the listeners how, as a child, he left the North of Transylvania with his mother and his younger sister, humiliated by Hungarian border

guards on Feleacului Hill, above Cluj. He told about the period before the departure, when because of his father who was a legal officer, the Magyar officers “began to interrogate my mother, who was a piano teacher. They asked her what she meant by the surrender of territories, but my mother was not informed about this subject. She was quite upset because she knew we had to leave the city and leave all our belongings there. This did not happen immediately, the Hungarian officers came back two or three times, and, at one point, they came very determined to reproach my mother as to why our dog was named Horthy, and the cat, Hitler... This was a lie of theirs. The Hungarians shot both animals”... He also spoke in detail about Trășnea and Ip, where the Hungarian troops martyred Romanian locals. He has repeatedly pointed out that these things are no longer said and that “this is history”.

At this point, a clarification is required. At a political level, relations between Romanians and Hungarians have long been tense in Transylvania. The Treaty of Trianon deeply dissatisfied Hungary and raised tensions, increasing the potential for their abrupt explosion in the street. The Vienna Diktat was considered by Hungarians to be a worthy revenge. But that does not mean that Hungarians were the perpetrators and that Romanians behaved flawlessly during times of war. Absolutely not... There is always one more facet of the medal.

We understood late in the development of the project that the memories of the storytellers do not capture events from all perspectives. Clearly, the war and its consequences were different for the many groups of inhabitants of Transylvania: Romanians, Hungarians, Germans, Jews, or Roma... We did not intentionally choose “living books” with close perspectives, as we did not even notice in time the educational potential of presenting the same events from clearly different perspectives. But the weak point is simultaneously an invitation to deepen and prepare for another lesson.

What are the lessons that can be learned from the “living books” stories? First of all, the war is never a simple confrontation between two armies. The civilian population are not just spectators. People's lives, their destinies are also engaged. War does not pass by; war enters cities, homes, families, and careers. The bombings on Braşov (when the attackers dropped bombs on the inhabited areas of the city because they could not return to the aerodrome and land with them), the fleeing to the forest of little Maria Leluţiu, together with the women from her family and from the village (so as not to be found by the Russian soldiers approaching), and the leaving, as their native places became dangerous, of the Bârsan family or of Graţian Chirteş, all these highlight this fact.

Also, the war does not bypass children. There are no special places where they can safely retreat while adults are

fighting. Children run away, hide, take refuge, endure thirst and hunger just like other people. They can be even in the front line, if they are troop children, as the later general Ion Petrescu.

Then, there would be the fact that atrocities happen in war. Not only in war movies; in true war. Life changes its value. The border between what is allowed and what is not allowed blurs. Ordinary people do scary things, permit unrighteousness, and encourage cruelty. Evil comes to light easily, feeds on war situations.

There would also be the fact that, in war, differences widen and grow in importance. Memberships have consequences. Nationalisms show their hideous face. In areas of secular coexistence, colleagues turn into dangerous enemies and there is no more place for everyone. This was probably not the first time that teenagers had been quarreling, but in the determined context of the emergence of paramilitary groups after the Vienna Diktat, the conflict between Grațian Chirteș and his Hungarian colleagues became a matter of life and death.

There would also be the fact that war has consequences. That the changes it favours, in the context of a disturbance of social order and of diminishing the vigilance of democratic institutions and organisations, can affect the lives of survivors in the long term. Maria Leluțiu told us about her schoolmates who needed to hide their identity in order to study. General Petrescu told us about his commander, who

became a war hero and then, a prisoner in Aiud. Vova Bârsan told us about his interrupted university studies because of 'unhealthy' origins in Romania, which became a communist country.

Finally, it would be a relief that today's Europe, where young listeners have grown up, is quiet. This feeling, confessed by some of the participants in the meetings with the "living books", has in the background confidence, unexplicitly confessed, in those who decide today the fate of the continent. It is a trust that obliges.

Returning to our "living books", it is impressive how talking about the war allowed listeners to enter their life stories, to know their families, aspirations, and values. For this generous openness of theirs, they deserve all our gratitude. The love of history does not come from the rigorous presentation of data and tedious scientific reports. The Romanian students developed, because of school textbooks and the methodology of teaching this discipline, an attitude of rejecting history. The love of history comes from highlighting the meanings of these reports and their data, that is, of their human load, which arouses empathy. The lesson of "living books" is also, from this point of view, salutary for teachers of history.

2. Human Library. Testimonies

2.1. Mircea Vladimir Bârsan (Vova):

I have lived through these events, my dear ones, and many more!

A talented and passionate storyteller with an infallible memory and a charm of the story that is captivating from the beginning, the artist Mircea Vladimir Bârsan brings to our attention the episodes of his family's transition from the territories occupied by Horthyist troops to the part of Transylvania that remained free during WWII. The narrator's father was a military legal counsel

*Mircea Vladimir Bârsan (Vova),
painter, professional photographer*

and his family was treated meanly, from when they received a permit to depart and until they crossed the border. Vova Bârsan also relates dramatic events during the Vienna Diktat, having protagonists acquaintances. The narrator also recalls some moments illustrating the consequences of the conflict after its conclusion.

I was born in Zalău, in Sălaj county. In 1940 I was seven years old. In that year a convention was held in Vienna to review the borders of the countries of the former Austro-Hungarian Empire. Due to this agreement between Germany, Austria and Hungary, that decision which exceeded the

possibility of the Romanian state to react was reached. In 1940, King Mihai, who was 19 years old was, in power. No one paid attention to him because he was a kid, but the minister of war was Ion Antonescu, a very good ally of the Germans. The Germans were a force opposed to Russian communism. Romania accepted to cede the counties from North Transylvania: Bihor, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Mureș and those from the region of Secuime (Romanian for Szekelys' area).

That determined the leadership of the Hungarian state, which was governed by a former Romanian citizen of Baia Mare, Horthy Miklós, who became the king of the Hungarians at that time, to occupy the regions of Romania where the Hungarians were the majority. The invading troops's behavior was below any expectations. The secret agents of the Hungarian army wanted to take revenge and for this reason the Romanian state set up commissions for ceding the regions covered by the Vienna agreement, but the Hungarians were not satisfied with this. My father was the chairman of such a commission and, as a lawyer, he had to enforce the law strictly.

But this couldn't be done: the Hungarian officers came to our house and began to interrogate my mother, who was a piano teacher. They asked her what she meant by the surrender of the territories, but my mother was not informed about this subject. She was quite confused because she knew we had to leave the city and leave all our goods there. This did not happen immediately, the Hungarian officers came

back two or three times, and at one point they were very determined to hold my mother responsible over why our dog was called Horthy and the cat Hitler... This was one of their lies. Hungarians shot both animals. This was the first contact we had with the Hungarians. Besides that, we were not allowed to take anything with us, we had to leave everything we had behind...

.....

I will tell you about some facts that gain significance over time... There are events that everyone wants to forget, so that we are no longer bothered because we live in another era, and people are different. These facts severely affected me psychologically... I had no power in 1940, when we had to take refuge from the territories ceded by Romania... There was another totally unpleasant event: my father was arrested by the so-called "Salvation Army". We went to mother's parents who lived in Cluj and we made every effort to move to Romania.

On Feleacului Hill, on the road that leads to Turda, there was the border... We obtained permission to leave the territory on September 14, on the Day of the Cross. It was drizzling. My mother took a birch; she had taken a suitcase in which we had our documents... We went up Feleacului Hill, where the Hungarian picket was... Now it's full of buildings, it's not what it was anymore... And the Hungarians told us: Get naked! We said: What do you mean by that? They said: Get bare skinned! Thus we can see if you carry anything of value across the border.

We got undressed and they allowed us to walk further without wearing anything. After we passed the barrier, my sister said: "Mother, can we now sing Long Live the King?" My sister was five years old... We were very excited...

The Romanian army - the border guards - were waiting for us with blankets because they knew that this was their custom... The Hungarians said they did not want the smelly "Valahs" to carry something over the border; they said they owned everything. It was terrible, please believe me!

Today, they neither want to talk, nor do they want to remember something like that and accuse people of ripping up the past to incite... But that is history... You can't deny what Mihai the Brave or Sinan Pasha did... I don't instigate, these are things I have experienced...

But these are events that I experienced...

.....

On my sixtieth anniversary of my graduation from *Simion Bărnuțiu* High School from Zalău, I met a former classmate of whom I knew nothing anymore: Pușcaș Ioan, a doctor who also worked abroad and became known for treating stomach diseases. He was from Trăsnea, the last locality in the Meseș Mountains, between Sălaj and Cluj counties.

There was an event of tragic nature that was difficult to imagine: the bell ringer of the church in Trăsnea forgot to take the Romanian three colored flag from the church tower and this drew reprisals on the family of the priest Pușcaș. Priest Puscaș was related to my former classmate. He was

married, his wife was an elementary school teacher, and they had two girls around twenty years of age. The bell ringer was from the same locality, and his wife was in the last month of pregnancy. In order to revenge the fact that the troops had to wait for the Romanian flag to be lowered in order not to pass under it, they punished the priest, his family and the bell ringer. They stripped the pregnant woman, took her out on the street, tied her legs to two horses and smashed her, the child came out... Please believe me that these events are true, they are documented events. The priestess and the two daughters were crammed into the pigs' hut, they put straw and set them on fire. The priest was hanged by the bell of the church. These reprisals took place due to the fact that the Hungarians were offended because they had to wait for the Romanian flag to be lowered from the church tower... You can't imagine what a terrible effect this episode had!

There has never been a trial; there have been many discussions, but who to blame, since there is no one left! ... All these atrocities occurred because the Hungarians did not want to march under the Romanian flag...

I also remember that in Ip, in the county of Sălaj, a county that was a true granary of Transylvania, there was a mill. This mill was making flour for the army. When the occupants came, they asked the miller to give them the flour, but he said that he had a contract with the Romanian state and the flour must be delivered to the state. They caught him, beat him, put him in a large crate intended for storing flour, and poured almost two tons of flour on him. Of course, the miller died.

I think that you must be sick to be able to do such a thing... I have never took pleasure in tormenting someone. And there was a lot of suffering that I experienced, believe me! I cannot conceive how factors like hatred and power can have such effects on individuals.

.....

There are many special things that happened in Bukovina when it was occupied by the Russians before 1940, in fact in 1939, after the Vienna Diktat. They had the right to take the old territories of the Austro-Hungarian Empire from the north except Maramureș, which opposed it. In Moisei, if you have ever been there, they killed some wounded soldiers. In the commune of Moisei there was a small military dispensary in which these had been brought. They shot everyone! There is also a monument there, in Moisei, in Maramureș. You should walk a little through this country, and notice that there are interesting things. It's very tragic and you feel powerless because years pass by and you forget these things...

.....

I am often asked by young people like you, who work on television and attended my classes where I taught them how to do a report, if I still have schoolmates, but it is difficult to have any when you attend four classes in ten different locations...

My father as a legal military officer was moving from one military base to another. He was taking us with him, because we had nowhere to stay. The army provided us housing... At

one point we arrived at Siret, in Bukovina. There was a unit of mountain troops performing a military exercise. As part of this exercise the military had to reach Cernăuți. For that they passed through the locality Biserica Albă... Here in 1940 the Russian Communists had killed 4800 Romanians by shooting them in a forest... They had allowed them to leave the occupied area, but they had waited for them in the forest and slaughtered them... Not one or two, four thousand! Many of them were accompanied by their wives and children... These are the horrors of the war that is not much discussed.

The local priest took us to the Orthodox Church and told us that during the Soviet occupation the church was used as a stable for horses. At the entrance to the church there were two icons...

To educate the children in the village, they had added an icon with Stalin's portrait. The children were brought there and prayed. After praying in front of the icon of Jesus, the children were asked if they had received anything and they said: No, what should we receive? Then they were presented with the portrait of "father" Stalin and asked to pray to it. Afterwards, a hatch would open and apples, cakes and other gifts would fall... They were told: "Well, do you see who provides for you?". Such was the policy of those times.

I have lived through these events, my dear ones, and many more! Because my parents had the positions they had I was expelled from the third year of medical studies, I was incorporated into forced labor battalions, I worked at the

Danube-Black Sea Canal a whole summer, after which they took us to the Jiu Valley where, for three years and two months, we worked in the mine in winter, loading the wagons. That's why I'm lame in one leg, because I had a mine accident. And in summer I worked in constructions; during the period I was there I built the city of Uricani which it is now being demolished because it was on the ground of the *momârlani*, the peasants in the area. They won the land by trial and now those blocks are being demolished. A coal mine opened there and at one point a terrible explosion occurred. Many people were in the labor force; they removed the tailings. People would work for months in the mine and thousands of tons of stone were removed, not a bag. And in the explosion, as far as I can remember, 45 workers from the forced labor detachments died.

You realize that they tried to find the bodies. Nothing found! Then Major Candrea, who was the commander of the camp, came up with the idea to put stone and earth in the so-called crates. They wrote the name on them and the parents came to take them. They were sealed so no one could see that there was actually nothing in them. That's what happened. Very bad! ...

.....

I escaped... As I also escaped on April 4, when that American bombing was in Bucharest and we were caught coming to Transylvania... The front lines broke and people came to Bessarabia, Bukovina and Moldova... We left from

there and the bombing began in Ploiești. They took us out of the train, took us somewhere, and when we got back we couldn't find anything... I was in my underwear and my shirt. We were left with nothing, but they took us to the Red Cross and gave us other clothes...

Romania entered the war on June 22, 1941, when Bessarabia was occupied by the Soviets. Then we declared war and we allied with Hitler's Great Settlement. We had no choice; no one dared to do anything else. And there were quite a lot of victims... In World War II the Romanian army lost 1,500,000 soldiers... Not to mention more than 40,000 wounded...

All these facts were emotionally loaded because, after 1944, when we turned the weapons against the Germans, the policy of the Romanian Communist Party was to instigate the families who had suffered losses and to blame the bourgeoisie and landowners for the losses suffered in the war... In fact, the international agreements were to blame, we didn't have any authority to impose our point of view... No in the least! Think about the post-World War II peace talks that took almost 18 years... To restore the old borders of the old territories... We were somewhat lucky, because our army was well trained and had an agreement with the Soviet army, recovering the counties that had fallen victims to the Vienna Dictate...

But it was awful, so you know! You don't know how many went to prison, how many died because they showed resistance at some point... Our country was not ready to take on a communist mentality. It was a religious and monarchical

country, it had other principles. In 1948 they actually disbanded the Church who had been promoting the liberation of the land of Transylvania in 1918-1919. It is about the Greek Catholic Church... It was considered that the Church had sold us to the Vatican and because of this the population in sufferance... Six of our bishops - I am of Greek-Catholic denomination - died in the communist prisons in the country... And the Pope, who now comes to Romania, he wants to beatify them and to place these bishops among the martyrs... I don't understand today why the Orthodox Church made this gesture. Even today, they do not want give confiscated properties back to Greek Catholic Church, to acknowledge that almost one and a half million Transylvanians were Greek-Catholics. But this is history, I don't know why this is so.

All these had consequences for many families. Almost 50 years have passed since then, that period has faded away, it no longer exists... But all the goods and properties of the Greek-Catholic Church have been confiscated by the communist government: land, forests and others...

My name is Vladimir, but during school time, in the last year of high school the study of Russian language was introduced. In the textbook that was given to us the first lesson was about Vladimir Ilici Lenin - Vova and all my colleagues, knowing that my name was Vladimir, nicknamed me Vova and my name remained as such even in my identity card...

2.2. Radu Bellu:

*The war always changes the functioning rules
of society...*

A railway professional, keen on his profession and interested in the history of Romania, Radu Bellu tells us about the bombing of Bucharest and Ploiești, about the important role played by the Romanian Railway Palace in Bucharest in the rescue of human lives during the war, but also about one of the most dramatic events in the history of the royal family of Romania: their forced departure into exile. This event marked the dissolution of the monarchy, illustrating the brutality of the dictatorship born in the struggles of WWII.

Radu Bellu, engineer

Let's talk a little bit about the 1944 bombings on the Gara de Nord (North Railway Station in Bucharest). It is interesting to see: there was war, there were Germans in the country, and the war always changes the functioning rules of society...

In 1944 the Americans did not want to destroy Romania, but the oil base from which the Germans would permanently drill oil. A very large part of the war was carried out by the

Germans with oil from Romania. Even to this day, they haven't paid us some of their debts, they paid us with German marks made of war papers that had no value. Poor Romanians had to put up with that, they they gave them oil, but the Americans had to destroy this base. There weren't too many heavy bombings in Braşov in 1943, but in 1944 the situation changed...

There were heavy bombings in Braşov in 1944, which meant that the Americans wanted to destroy the war infrastructure. On Hărmanului Street in Braşov, where there is a gas station now, there was the railway station at that time, which was moved further down the road in 1963, where it is now... Behind the present gas station, eight hundred meters away, there was Refinery no. 6 which was the primary target of the Americans. All airborne assault groups targeted this refinery. This refinery provided about sixty percent of the lubricants needed by the German army for tanks and other war machines... But the Americans failed to destroy the refinery. This was the first attack... During the second attack, they hit the train station and the restaurant next to it. The first bomb fell on the grill at the restaurant and made the sausages and the steaks fly in the air. The restaurant caught fire and some of it burned.

You should know that the first train station in Braşov was built in 1873, and the first train that entered the municipality of Braşov was on June 1, 1873. That was the station that was bombed – it had been slightly expanded in

1906 - I have no pictures to show you - and after its expansion in 1944, it was hit by bombs and a part of it burned. After the war, in 1945, an improvisation was made that lasted until 1963.

The Americans threw the bombs and then fled from the Romanian fighter aircraft. According to what they published after the war the American aviation suffered its biggest losses in Romania. On August 1, 1943, they came from Italy or Tangier, Africa, with the mission of destroying the oil industry and cutting off the fuel supply of the Germans. But on August 1, 1943, a number of 176 aircraft were shot down by the Romanians, each with 11 people on board... Many Americans died then...

They believed that the country was defenseless, but Ploiești was defended by two and a half divisions of German and Romanian anti-aircraft batteries. At a height of 600-700 meters there were large balloons large like a room, connected with steel cables... Between the cables there was explosive... The American planes hit those cables and then were shot down by fighter aircraft... After this episode they were scared and only came sporadically... Bucharest seems to have been destroyed in a proportion of ten to fifteen percent. The people was staying in shelters and because of this fact, there were not many victims.

In Ploiești, on a ten-hectare field, the army installed light bulbs and the English aviation, which used to bomb at night - that is how they came, the Americans by day and the British

by night, began to bomb because it was attracted by light... The pilots believed that there was the city and they bombed the area. What they did on that field... Even now you can see the traces of the pits. They made some pits that are still there today. It was an official deceit... In Braşov there were fewer victims because the planes had to cross the mountains. Most of the planes did not have the courage to go over the mountains, so they bypassed Piteşti to reach the city, and the city was well protected by anti-aircraft batteries.

.....

Throughout the war steam locomotives were used... They did not have the same power as now, but they provided very important services. When Romania entered the war, on June 22, 1941, Romania had about 3800 steam locomotives. The railway was very well organized so that when the alarm went off in Bucharest, everyone took shelter in the Romanian Railway Palace, which is located near the North Railway Station. Most people knew that the palace had three underground levels and it could fit 6000-7000 of people... At the North Railway Station they were so well organized during the war that after the American bombings, the train traffic resumed very quickly...

In 1944 the North Railway Station in Bucharest, the largest railway station in Romania, suffered three bombings. One of them is less important, because the Americans were hit and threw their bombs here and there to secure their escape... The other two were pretty bad. When you leave the

North Railway Station near the columns, you see the palace of the Ministry of Transport, the big one, a very big cube. It's a 12 or 14 floor building in front of the North Station. At that time it was under construction. The palace saved at least a few hundred thousand people from death.

And I'm not telling you any foolish things: everyone in the North Station or Grivița neighborhood, where there were a lot of people, took a blanket or a bottle of water and ran to the palace of the Ministry of Railway when the alarm went off. It has three underground floors and about 12 above... No one has ever died there in the bombing... They would lie still, the alarm ended, the bombing finished and they left... The railway was so well organized during the war that after a bombing there was a reserve 2000 people, mind you! Do you know what 2000 people is like? There are not 2000 people in the streets of Braşov right now... And these people were on standby with their tools, everyone with their own; there was no mechanization as now, excavators, bulldozers and others... After the bombing, an engineer or two came, evaluated the damage, formed teams of one hundred and began to restore order on the railway...

Of course, the North Station was severely hit, but they would rebuild a line or two here, a line or two of exit and one of entrance. They didn't restore everything because they couldn't. In a few hours the trains would run normally. Everyone was wondering how trains would work when the station had been destroyed... A higher order from the

Railways dictated that a train depart from the North Station in each direction every day... Since there were eight directions, every day there was a round trip train: Galați, Constanța, Brașov, Arad, all these had one train per day... The rest of the trains were military, the railway was full of military trains... All of these were very well equipped and the people who needed to commute to work they could travel... That was the technique used then, during the war.

.....

The Romanian aviation was able to help the railway to a small extent because we had few planes and they were engaged in combat... If we had had many powerful planes, they would have been able to protect the railways... it would have attacked the bombers which had attacked intensely. Some of the American bombers who bombed the railways - here I would remind you of an episode from August 1, 1943 - American bombers came from Italy, from Foggia, or from Tangier, from Africa... They never, but never managed to drop all the bombs that they had or entirely destroy their targets... For example, some of them came to bomb Bucharest or the refineries in Ploiești. When the German and Romanian fighter jets attacked, they could no longer bomb the stations. They fell on the Prahova Valley, they fell in Bulgaria, they fell in Turkey, where there were a lot of crashed planes, and the railway escaped...

.....

Speaking of military transport, which was the main railway transport and had absolute priority, I would like to tell you about an episode dating back to the outbreak of World War II... Marshal Antonescu had a special train made in Romania, in Arad, which was called *Patria-Mareșal Antonescu Train*. It had maps, the military command, logistic nodes of communication through the technique of the time, not like now, when you call your grandmother on the phone... It was quite complicated, but they also had a kitchen, a wagon restaurant where they ate and this was a command train. Marshal Antonescu ordered for the train to be ready at Băneasa. In the afternoon of the 20th the train was taken from Băneasa. General Staff officers were ordered to come dressed in a gala outfit... Everyone was amazed: how could they come in a gala outfit when there was war? They got on the train, each one went to his job, one to the General Staff, another to the maps, another to the commands, another to the telephones, to go to Piatra Neamț...

But the *Patria Train* of Marshal Antonescu only reached Chitila-Periș, it could not go past the military trains which were so many... Most went towards the Prut river, that was the landmark ... He said to let them go to arrive at night at Piatra Neamț: Do not consider me as a marshal, military trains should travel with priority! Not to mention passenger trains that have been waiting for a long time... And he arrived at Piatra Neamț, where he ordered that at 23:30 everyone be in the wagon restaurant. All the officers were in

gala outfit, they went and washed before that, they had something to eat, then at 23.30 they came to the wagon restaurant... At 23:55 the officer of General Staff came with an envelope... He opened the envelope in front of the marshal, he took out the message and said: I order you to cross the Prut river! That was Romania's declaration of war against the Soviet Union. From that moment, from the *Patria Train* stationed in Piatra Neamț the battle order was sent to all service commands, armed forces and divisions... From that moment all the railway was mobilized at the work place... No train conductor could leave; it wasn't like now: I go to work, I work eight hours and I go home... The instructions were: stay and die there if you must die...

And the war started. The Romanian army crossed the Prut and there were quite heavy battles... The role of the Railways was huge because at that time it was not like now, to have some planes to carry, say, a division and deploy it I don't know where... we had fighter and bombing planes, but not as now... We didn't have cars; we had few cars because the army was not so developed. The troops were transported by wagon or car, as we could... But the railway provided 95% of the transport. From the beginning of the war until the middle of it, 95% of the military transport was provided by the Railways.

I would also, with your permission, use a parenthesis to tell you what happened to the *Patria Train*, which was a very important command train... It ran activities in parallel with

the General Staff, they worked together, but it was an individual basis. On August 26th, the Soviet Army entered Bucharest. They did not go I do not know where to drink a beer; the first thing they did at Băneasa Station was the following: teams of KGB officials went, arrested all the people on the *Patria Train* - non-commissioned officers and officers - occupied the map wagon, there were two wagons - 1 and 2 - and even today it is not known where the *Patria Train* arrived. At night it left for Russia with these officers taken prisoners, although they say there was an armistice. And even to this day there is no knowledge as to where the train is... That was a train that led the Railroad for the purpose of ensuring military operations during the war... And that was its use since it was set up in 1942 and until 1944, August 26... The KGB' policy was secrecy. People went missing, trains went missing, and there was no one to know. First, this train only traveled at night. Secondly, the train was registered with the railway with a secret number, and nobody knew what it was carrying. In addition, it was under camouflage... It wasn't big, it had five wagons and a locomotive. It was not much, but it was very well disguised. It was taken secretly because they wanted to find out about Marshal Antonescu's relations with the rest of the states of the world. They were afraid that he might turn weapons against them, they were well informed, and in this train they had captured there were all the documents and all the maps. It was impossible, not as today, for someone to print or record

as they are recording me. They could not know who was talking to whom and what he was talking about, but after the Romanian officers were arrested, they were interrogated...

The Railways, due to its role and its discipline, received a whole series of praises from the military Europe with which we collaborated ... We were enemies to some and friends with others, but they all appreciated us for the punctuality of our railways. At the Railways there was no one to say he was tired and left home; people were on duty even three days each... Especially behind the front there was a tragedy, there were many trains...

Between July 1941 - August 1944 the Railways used steam locomotives. This was the case throughout all Europe; some were upgraded earlier, others later, but these locomotives were exceptional for their time. At one point the Germans had 14 locomotive factories in Germany and in the occupied territories, for example in Vienna, Neustadt. There were two locomotives factories near Vienna, in Prague there was another factory, at the Skoda factories... They were constantly producing war machines, making steam locomotives. At one point the Germans, when they saw that we could no longer handle what we had, also because of them, because we were transporting German troops to Russia, gave us some locomotives. We still have two or three of them that we manage to keep in Romania now... The wagons were of two types: covered - for troops, for soldiers - and uncovered, for tanks, cannons and military machines

or machines, all that had to be transported... They were towed by German cars like the two or three cars that we still have in the country, I think we have two more... These locomotives have performed extremely well for military transport. They went like clockwork, so we had one of the best railways in Europe.

In 1937 and 1938, when the war was approaching, Romania began to prepare its railway infrastructure for the specific conditions of an armed conflict... In 1940 General Antonescu started the Antonescu program. Work began on the Bumbești-Livezeni route, which was only completed by 25 percent at the time and was fully completed in 1947... A team of German officers was sent by Wehrmacht to check the "Barbarossa Plan" route, as World War II was called... In 1941 a team of engineer officers checked the entire route from Arad to Prut, to Ungheni. Going on a route from Homorod Valley to Perșani, then Șercaia - Făgăraș, they found that there were two viaducts built by Professor Zelinski from Budapest in 1906 and 1907. These were the first viaducts in the country built of curved reinforced concrete. The main pile of these viaducts gave up, and the German officers said to ours: Brothers, do something because these will not last. The trains with armament and the locomotives were so heavy that they risked to break down... The Germans asked the Government of Romania to urgently build the route that still exists today from Perșani to Brădet...

The route was changed in order to prepare for war ... And then, in a year and four months the Germans, who were clever boys, brought about 1500 Russian prisoners from Ukraine whom the Germans had also put to work in Ukraine, and where many had died, because they did not receive enough food... In order not to die in Ukraine, they brought them to work at the tunnel in Perșani... They were in such a state of starvation and exhausted from work that after they brought them here to work on the Homorod Valley, 1000 died... There were only 500 of 1500 left, although they were served meat...

Although they received clean beds and benefited from medical services, 1000 Russian soldiers, who became heroes of the Soviet Union, died and were buried opposite the tunnel, in the cemetery that you can see now in the Homorod Valley, on the side of the road. They died because of the treatment of the Germans in Ukraine... Then the communists came and arrested Ion Usmănică. We do not know much about the valuable people who worked on the Railways at that time ... He was a highly capable engineer who led these works. Ion Usmănică was arrested by the Allied Control Commission and sentenced to death by shooting... He was found guilty by them for the death of a thousand Soviet soldiers who had worked in the Homorod Valley... They arrested him and took him away, you realize, he was a young man... At one point, at a party that took place at the Soviet Embassy attended by President Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica

and others, they discussed about Romania... Gheorghiu-Dej, very carefully, said to the ambassador to communicate to Stalin that he doesn't deal with just what was left available because the Russians had arrested some people... He knew about Usmănică that he was a very good builder and of course the ambassador reported to Stalin in the morning what Gheorghiu-Dej had said about a man who was not guilty... He had been the head of the yard, he had fed the people, but they had died because the Germans had tormented them... And Stalin ordered his release. He finished the work there, then Gheorghiu-Dej named him chief engineer at Bicaz, where the hydroelectric plant was built for the cement plant, but because of the vicissitudes he had been through, Ion Usmănică died at the age of 49... This was just an episode, but many railway engineers left the country out of fear when the Russians came...

Colonel Orezeanu, a railway officer who had done his studies in Berlin and was related to the future marshal Ion Antonescu, was appointed head of the Railways. He worked with an iron hand, so he set up the railways and they worked flawlessly throughout the war... For example, during the American bombing there were fewer train delays than now, as it has been the case for the past seven, eight years... 2000 of people - railway and military workers - were permanently mobilized to intervene in case of need and these people ensured the smooth running of the traffic within two and a

half hours from the bombing... This happened from the spring of 1944 until the arrival of the Russians...

.....

The railway has many heroes; being a very stable institution that celebrates for certain routes, such as the one from Predeal to Braşov, 140 years, it had the opportunity to give a lot of heroes during the two world wars. In the two wars every week there were fallen railway workers, frozen people who could no longer stand and fell off the train. The wagons were broke, and they were wearing poor clothes... I was reading, for example, that in 1943 a German train was waiting for crossings at Valea Largă, a station near Sinaia. The last wagon was the wagon of the officers, who heard some very loud shouts. They went out with their pistols in their hands and they were in awe: at Valea Largă stop, the first after Sinaia, a huge wolf had jumped at the back of the train at half past two at night and tore signal brake worker who was there... they shot at it, the wolf ran away and then they found the man much farther from the train... The man was taken to the hospital in Câmpina, but died on the way because of the hemorrhage...

The occupation of a railway worker was very risky. Then there was a mechanic named Cacoveanu on a Pacific locomotive coming from Moldova, from Iaşi, during the war. Some bullets pierced the boiler of the locomotive he was driving during the war years and the steam with a pressure of 14-15 atmospheres burned him, and the man died... The stoker was on the other side and escaped, but the mechanic

had no chance... Many railway workers were killed by American, English, Russian and then, after August 23, 1944, German aircraft mounted machine guns. And a very good Romanian pilot did a very good job at the train station in Cluj on August, 1944: he destroyed with his plane a German military train with soldiers and petrol that was retreating to Berlin. It was August 26 and he didn't want to let them get out of there and he crashed his plane in the gas cars, and he burned down along with the plane. These are facts that denote heroism...

.....

After August 23, 1944, the Russians came here and destroyed. King Michael I declared a royal strike ... He could no longer sign decrees because the Communists had banned him... Only the Russians and the Communists made decisions... The Russian diplomat Vişinski came, he was angry because the King refused to abdicate and slammed the door at the Royal Palace in Bucharest so hard that he removed the paint from the door heels...

One morning, on December 28, 1947, the Royal Palace in Bucharest was surrounded by Soviet tanks, with machine guns facing the palace. And there were detachments of ECP - military personnel trained in cultural-political education courses that took place in Breaza for two weeks. These soldiers were speedily advanced in rank based on random criteria: majors, lieutenant-colonels. All the shoemakers, all the painters who were garrulous were made officers... Under the threat of tanks, the King was forced to abdicate...

The king went to Sinaia, he went to Peleş Castle for two days and thought. The next day, on December 29, 1947, in Sinaia, on the Furnica Peak, in the pit, there was a battalion of ECP soldiers with automatic rifles that surrounded the Peleş Castle, the royal residence. The castle was locked, whoever came in could not leave. It was the Russians and Romanians who surrounded the castle...

.....

The train left Sinaia on January 3, at 7:30 pm. All day long things were packed and carried away. The train was in a draw. It was a very busy train station with military trains and civil trains. And I remember as if it were today that suitcases and crates were brought and laid directly on the third platform. There were security civilians with automatic rifles and the operation was conducted by Nicolschi, if you ever heard of him. He was the former head of the Security... He was a former KGB officer called Nicolaev and they had named him Nicolschi. A beast! He had committed only crimes, he had done nothing by crazy stuff! And there were two people with chinks. Nicolschi personally came and opened the lid of the crates with his foot. If he said it was all right, the lid was closed and a sign in chalk was made... Then the cars came, about five or six cars. There were two royal wagons brought for boarding cars outside the station, at the royal train station... The public was not allowed to attend. In total there were seven wagons: the two we talked about, a restaurant wagon, two sleeping cars... We still have five

wagons of the royal train. I found another one that I took to Teiuș, we are reconstructing it now, I think in two months it will be ready... The locomotive from the royal train was a steam locomotive, 230111.

And the people of Sinaia were on the hill... the stairs went down and people were shouting King Mihai! They were not allowed to enter the station... And when the royal family came up with two or three cars, the world started shouting, and the Russians told the Security to take them away from there... People stayed for maybe an hour... Six people left: King Mihai, who was not married at the time, his attendant, the cook, a housekeeper, there were a total of four men and two women... The mother queen was in Greece, where she could stay... She did not take part in these events, I think she would have died there if she had participated.

The train was checked with German dogs, then the train left... The King's statute on the territory of Romania was that of a person under arrest... That was not recorded in writing anywhere, that is how he abdicated and was forced to leave... But he was later considered an ordinary citizen who had a passport... Because of that he delayed a few days... The train took the king to Vienna...

There was no information on the passage of the train through Brașov, Făgăraș and beyond... It passed secretly, there was no one to react... It was after the war, there was hunger, the people were poor... The train route was through Sibiu and Arad. From Vienna the train was sent back...

2.3. Alexandru Corpade

This man is called Chirteş Graţian

*Alexandru Corpade,
Major-in-reserve, engineer*

Flight, and the engines that make it possible, represent the passion of Al. Corpade, this aviation engineer who is very attached to the Braşov aerospace industry. He is a good friend of aviation professionals. Becoming a spokesman for the aeroplane, passionate aeronautical professionals, veterans of the aerospace industry in Braşov, expounds on his comrades' merits in his profession during the particularly difficult period of the WWII. He also tells the story of the life of his friend, Graţian Chirteş, a refugee from Transylvania after the Vienna Diktat.

Graţian Chirteş, technician

A highly respected in the industry in Braşov, at the age of 96, Graţian Chirteş is a model of tenacity and perfectionism. He passed the frontier of Romania clandestinely, following a conflict with his former Hungarian friends from Transylvania. He was helped by a peasant woman who had a plot of land in the proximity of the frontier. She kept the frontier guards talking and thus, Graţian Chirteş managed to squeeze under the cover of the night. His effort during WWII led to providing brave Romanian aviators with flying machines that defended the heaven of homeland for years. Courageously and persistently, Graţian Chirteş faced the vicissitudes of the war and did his job even under the most difficult conditions.

(Alexandru Corpade:) I will present you some important moments in the life of a 96-year-old colleague who deserves to be treated with attention. His recklessness is proverbial. He is a refugee. He fled North Transylvania after the Vienna Dictate. He was forced to flee because he had quarreled with a Hungarian schoolmate who had threatened to kill him. Those were was dangerous turbulent times, the young Hungarians felt it was their time. He agreed with the family to get rid of the oppression, as it was at that time, so he and another colleague decided to take control of their destiny. He was 17 years old and during a heavy winter, with a lot of snow, he crossed a dense forest and reached the border. To his luck, he knew there was a woman helping the fugitives. She had some land in the border area and created diversions so that they could cross the border. During the night the woman would come with a lantern that she would swing as if checking her land... When the border guards saw the light they would pay close attention to the respective sector, and the fugitives crossing the border would go to another sector where there was no guard...

He came to Deva, and from here he went further to Braşov, where he had a relative who hosted him for a while. His father had given him five hundred lei and told him, "I don't know if this money is still good in Romania, but take it for expenses so that you can get by." He spent some time with his relative, after which he sought work and got employed with IAR (Romanian Aeronautics Industry). You must realize that these five hundred lei was used to pay the rent,

so for it was very difficult for him to make ends meet regarding food and upkeep...

He had good professional qualities so he assimilated very quickly some specialties in the field of aviation and, more than that, even though he was young, he was sent on various delegations where there were problems with the aircraft. It is very interesting how, for example, in Caransebeș, he was presented with the challenge of troubleshooting a German machine. He had never seen that aircraft before, but, to his luck, he was provided with a technical note detailing all aspects and components of the aircraft. He started working on it, repairing it, and the plane takes off and completely accomplishes its war tasks...

Of course, during the war he, like many others, wanted to reach the front, but the colonel who was in charge of the enrollment commission, knowing what he could do as a professional in the field of instrumentation and control surfaces, refused to approve his drafting: "While I'm here, you're not leaving! Stay where you are, because you are much more useful here than me losing you at war and having no specialist to do the job you are doing right now! "

His journey is long and filled with many frustrations and difficulties, but what is worth remembering whenever there were problems regarding the repair of the aircraft, regardless of their origin, he was sent to solve them. And he solved it brilliantly, that is *cum tanto brio*, as the Italians say. He survived the two bombings in both Brașov and Ploiești. He did military service in Târgșor and his memories of the days

he spent in Ploiești when he almost lost his life are disheartening. He returned to the factory where, until the end of the war, he was co-opted in these special "availability" teams, as we say, so he could fly planes, regardless the aircraft type or the problems presented. He was one of our specialists from the Romanian Aeronautics Industry, the factory in Ghimbav. The technical director at that time, God rest him, engineer Șilimon, had great confidence in him and co-opted him in the teams that had to solve any type of technical problems. Perhaps there are controversial aspects about his activity regarding his attitude towards certain people in that group... and that was the case because he could not accept insubordination and lack of involvement in performing tasks...

Even now, at 96, he is very formalist, he is an example. Please excuse him for his absence. I wanted to point out that this man was mobilized on the spot during WWII and it is as a result of his work that many aircraft that had flight problems or that had been shot down by bullets were fine-tuned and managed to carry out their flying missions successfully. This man is called Chirteș Grațian. In November we will celebrate him at the age of 96 within the association (The Association of Aviators of Brașov). We in the association have a very nice protocol, I think: when someone's age final figures are zero or five, they receive an anniversary diploma and a badge with the eagle on it, the symbol of aviation, and a model of a flying machine: a helicopter, a glider, a biplane, a TU 104...

2.4. Traian Dumbrăveanu:

April 16 was Easter day...

*Traian Dumbrăveanu,
Museographer*

A series of bizarre coincidences in the family life of an engineer from Braşov, in the field of aeronautical construction, are intertwined with Romania's destiny in the second world conflagration. Passionate about history, Traian Dumbrăveanu, the son of the engineer in question, investigates and shares the tragic moments of the bombing of Braşov by Americans starting with 16 April,

1944. A testimony filtered through the experience of the museographer, documented in archives is based primarily on the experience lived directly by his parents.

Today (April 16th) is the 75th anniversary when Braşov was first bombed by the US air forces. After the liberation of Italy from the fascist control, the XV Air Force units of the United States led by General Nathan Hiding were deployed in the Foggia-Brindisi-Bari area. The B 24 Liberator bombers, the B 17 Flying Fortress bombers and the P 38 Lighting and Mustang B 51 fighter jets, which at that time, in 1944, were the top of the range American fighter jets flew 900 kilometers from that area to Romania.

In the morning of April 16, more than 60 bombers entered the Romanian territory at Turnu Severin. Unfortunately, there was a problem then, a misunderstanding with the observation points... Those planes actually went unnoticed because the 1st Mountain Troops Group, which was at Roşiorii de Vede, lifted all 23 Romanian fighter jets, but, when not observing anything, they landed after 35 minutes. The bombers left for Braşov where they met with Emil Omerth's 77 German Squadron, the *Black Wolves*. One of the planes was shot down by Captain Omerth, who thus recorded his sixty-ninth victory. They were the only planes that fought with the American bombers that day. Five bombers were shot down and the Germans lost eight fighter aircraft that day...

The population of Braşov was completely unaware, because the alarm went off just when the bombers were over Braşov, so nothing could be done. The population had not been announced in advance. April 16 was Easter day, many Orthodox Romanians were at church, others were in homes and it was a very difficult situation. I learned about that from my parents who, at the time were young and, as lovers, they were walking under Tâmpa Mountain when they saw the bombers. The bombing took place between 11:05 and 11:15. My father, who worked in the IAR plant - Romanian Aeronautics Industry - knew where the anti-aircraft shelter was. This was not as we imagine now, a cave in a mountain, but there were 1.20 m deep trenches, where you could hide

and lie down just so that the bomb splinters did not touch you... There were also platforms built on wooden pillars, but they did not matter...

The bombers first went to the IAR (Romanian Aeronautics Industry) plants, bombed the plant without completely destroying it, and then, on their way to Braşov, they bombed, the railway workshops, the railway station of Braşov, Astra factory, nowadays known as Roman, where cannons were manufactured. Then – and that was very surprising - many bombs were also dropped on the city...

A part of the Palace of Justice, the current Prefecture, Villa Kertsch, an emblem of Braşov, were destroyed; then a bomb exploded in Piaţa Sfatului (the central square of Braşov, called The Council Square) and simply shattered the tower of Biserica Adormirii Domnului (Romanian for: Church of the Assumption of the Virgin Mary) in Piaţa Sfatului. That day of April 16 was horrific: about 180 people died, there were many injured people and many material damages.

Those were some very sad times for the city... However, the question as to why the American aviation had bombed the city, even though they should have bombed only the strategic objectives, i.e. the aircraft factory, the Astra factory, the train station arose... Many people argued that it was because of the cloud of smoke, because they had lost visibility, but it is well known that there are some orders: bombers filled with bombs cannot return to airports with bombs in their warehouses. Those had to be dropped. Many

times they had accidentally been dropped or - as the English used to do – heavy bombing was used to generate terror among the civilian population.

Unfortunately, that also happened to us ... the people did not understand why the city had been bombed, but it was finally explained that the planes had to drop bombs... I have recently read in the book of memoirs of Mayor Gologan, he was the mayor of Braşov in 1944, that on the day that Braşov was bombed he was with Princess Ileana, the daughter of Queen Mary, at the Military Hospital in Braşov. Packages were being distributed to the sick soldiers and when the bombing began everybody along with the director of the hospital took shelter. It was only Princess Ileana who remained with the patients who could not be transported... That was an extraordinary thing!

I will read to you what the Romanian media of the time wrote. I should mention that there is a slightly mischievous title printed by the *London Herald Tribune* that said that American aviators sent red Easter eggs to Romanians. Obviously, that wasn't very nice. But here it is what the editor of the newspaper from Braşov, *Gazeta Transilvaniei* (*Transylvania Tribune*) Mardare Mateescu, said: "Our population, had taken great distress but they had not been confronted yet with the consequences of a bombing, was amazed not so much by the horror effects generated by the Liberator planes, as much by the sinister inspiration of their pilots, who had unloaded their burden where no one would have thought.

From a majestic height, where they were safe, they did a comfortable sport with minimal risks, leaving behind them torn bodies of grandparents, parents and children under the stunned eyes of those left behind who never understood and will never understand who benefitted from that slaughter.” Pamfil Șeicaru notes in the article *Easter Bombings*, in the newspaper *Curentul*: “Regardless of how reluctant we are to abandon our illusions, the heavy merciless bombings of the Anglo-Americans unleashed on Romania speak stronger. We had imagined the Anglo-Americans as representatives of a great defense plan for a humanity riddled with ideological violence.

It is clear that the objective is not the stated one, but terror.”... Precisely to create terror and panic among the population... In Brașov the old station was bombed, but also the houses around the station.

In addition to the bombing of April 16, there were six more, so Brașov underwent seven bombings between April 16 and July 20. The hardest bombing was the one on May 6, which resulted in many victims. The city authorities decided to build more shelters and the wooden platforms were replaced with concrete platforms. However, the concrete recipe used allowed for the concrete to strengthen after more than thirty days. The time distance between April 16 and May 6 was quite small, the population entered these shelters, they collapsed and there were many victims.

I have been researching many of these things lately, but I know about many of these from my family because my parents went through the bombing of April 16th, and after a few years they got married, of course, on April 16th ... And we, the children, when we were celebrating our parents, we found out additional details about what had happened on the day of April 16th. It is a little painful for me because, after my father's death - my parents' marriage lasted 65 years – and in the last period of their lives my mother kept saying: "We are approaching 66 years of marriage and I will no longer be with your father." On the night of April 13 to 14, my mother died and on April 16, we buried her with my father. That is a series of coincidences related to the date of 16 in our family...

Going back to the 1944 bombing of the allies, there are some very interesting statistical data we found in an archive: over 47,600 buildings were destroyed. 46,200 of these were civil dwellings, and the rest industrial buildings...

As for the bombings from Ploiești, it was normal to bomb refineries, in order to stop oil processing and its delivery to North Africa. The war Germany conducted in the north of Africa was used Romanian oil as a supply.

Romanian population's attitude towards allies' bombing is interesting... The Romanians understood one thing: they never had anything against the British or the Americans; our people has always been Western oriented and understood very well that the bombings, the victims were actually the

price to be paid for the alliance the Romanians had made with Germany.

Between April 4 and August 20 there were many bombings; it is known that in the bombing of Bucharest, on April 4, 1942 inhabitants died, according to statistics, and 2,300 were seriously injured. The statistics also show some very interesting facts: the bombing was mostly focused on urban areas, not on industrial ones. As a result of the raids, 1,200 American aviators were arrested and they were treated very well by the Romanian authorities throughout their captivity. During these bombings, American and English bombers were shot down, prisoners were taken, and three camps of prisoners were set up: two in Bucharest and one in Timișul de Jos, near Brașov. The statements of the aviators show that both when they were captured and during their detention, they could not have imagined that they would benefit from such good prison conditions. Last year, when I was in Saint-Etienne, I told them in a paper about all the bombings in Romania, about the attitude we had during the war. They asked me if it was the state that took care of that matter, but let us think that the state was Marshal Antonescu, whom they consider a war criminal. But Antonescu was the one who fully respected all the conventions of the Geneva Treaty regarding prisoners of war... And the English and American prisoners benefited from the best living conditions...

During the war there was a lot of order, organization and everything was in its place. My father, although the war had

started, remained in the factory to work, so he was concentrated at work. After the bombing of May 6, the IAR plant was dispersed: the cell factory was relocated in Caransebeș, the engine factory in Colibași and Ucea, the armament and accessories factory in Câmpulung, and all on-board equipment remained in Săcele...

The IAR factory recovered, but in the 50s, when the Russians came, of course they destroyed all the IARs 80, that is the Romanian planes, because they had fought on the eastern front and that was a form of revenge. They also disassembled all the machines that were in the factory, loaded them into trucks and took them to the Soviet Union.

There have been similar events in the history of mankind, so we must not put passion in their evaluation. Nowadays we think differently, we are members of the European Union and we are trying to get over these things. Since I have dealt extensively with the history of aviation, I can say that besides Romanian aviators' missions aimed at recovering Bessarabia, they also carried out missions in Odessa and up to Stalingrad.

.....
(Why do we raise monuments today for those who bombed us?)... Because we are civilized people. Wars are fought by politicians and often the population suffers, and we, the majority, often have no reasons to be antagonistic towards Americans, Germans or Russians. We, as individuals, have always been on very good terms... just as in

Transylvania we, the Romanians, have had very good relationships with Hungarian, and Germans.

.....

The best fighter aircraft ever built at IAR was IAR 80, a very powerful aircraft... Everyone who fought, including enemies, had a special respect for these planes ... They were extensively used in fights. For example, Eugeniu Puiu Pârvulescu, who was a member of the Mureșanu family, an intellectual family of Brașov, was the commander of the 8 Mountain Troop Group on the Eastern Front. He commanded three squadrons, Squadrons 41, 42 and 60 which between 1941 and 1943 fought on the Eastern Front for the liberation of Bessarabia, had missions in Odessa and fought up to Stalingrad ... These IAR 80 aircraft were highly respected... At that time the Russians had some Li and Polycarpov planes that our planes simply smashed ... and the Romanian IAR was nicknamed the "Romanian broom" on the Eastern Front because it destroyed everything it found on its way. Of course, the pilots were extraordinarily good too...

The first pilot schools appeared in Romania immediately after the famous Aurel Vlaicu flight of 1910. In 1911, 1912 and 1913 four pilot schools were established in Romania. They continued to work. After 1918 another pilot school was established in Tecuci, and in 1921 the famous technical pilot school was established in Mediaș and it conducted its activities until 2004 ... Then the school from Bobocu was founded, in Buzău county ... Those were very good schools and the pilots became very good professionals.

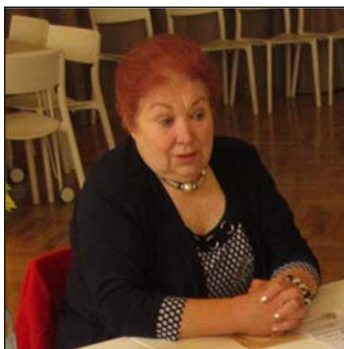
For example, Eugeniu Pârvulescu's cousin, Constantin Pârvulescu, had an extraordinary mission during World War I: at that time the planes conducted observation and reconnaissance missions. At one point, while on the front of Mărășești, he had the mission to observe what was happening with the lines in the front line area. On August 5, 1917, he observed the front line breaking in the area where the Russian troops should have been and these had left without announcing the Romanian command...

It was the period of the Russian Revolution and the soldiers had left... Constantin Pârvulescu immediately announced his commander, Major Andrei Popovici, that the front line had been broken... Andrei Popovici could not believe what was happening and sent a crew led by Grigore Gafencu, the great Foreign Minister of Romania later, at that time in his youth. What Pârvulescu had observed was confirmed, the front line had been broken. Announced the Romanian troops who stopped the action and then, as August 6, the great offensive of the Romanian troops began... And Constantin Pârvulescu became the largest astronomer of the country...

It is very interesting to also tell you about the heroism of the Romanian pilots, who came out to meet two or three hundred bombers and they were only ten to fifteen... (The Russians did not quite like when they saw a Romanian plane)... called the "Romanian broom", because they swept everything...

2.5. Maria Leluțiu:

*We ran into the woods so that the Russians
wouldn't find us...*

Maria Leluțiu, Teacher

Caught unawares by the war at the age of five, Maria Leluțiu has seen her mother forced to divorce to be able to remarry. Maria's father had died on the front, but there was no proof of this. Tenacious and eager to find out what happened to her father, our interlocutor found out, more than fifty years after the events, in 1996, that her father was declared missing during the 1940s. Maria Leluțiu speaks about the invasion of the Russians, about the villager women hiding out of their way, about villagers who wasted their wine in order to avoid violent behaviour caused by the alcoholic excesses of Russian invaders.

I am from Sibiu area. I was not at war, but my father was. I was born in 1940, so I am turning 79 this year. I was six months old when my father went to war. I do not know if you have learned about that in History classes, Stalingrad was the milestone for Allied armies which returned and were crushed by the Soviet army. Then the whole Soviet army came this way to Germany, and to the Tatra Mountains in

Czechoslovakia, and so the Second World War ended. In Stalingrad, at Cotul Donului there was a large massacre in which my father also disappeared. We didn't know anything about him, they didn't tell us. After 56 years, I managed to go to the Pitești archives of the army to find out that he had disappeared. I have the document that proves this. The slaughter was so large that the soldiers could not be identified. It was probably known that he was part of that regiment, and that is how it was testified that he had died.

My father disappeared in 1942. My mother was 20 years old and she wanted to remarry. She had to get divorced because officially my father had left home and never returned. That was how my mother could remarry after seven years. She had no document to prove his disappearance.

As an adult, when I was over 50, I submitted a request to the military archives in Argeș to find out whether my father had died or not. And I was told that on November 20, 1942 he was declared missing on the front line. I was notified of this in 1996. Until 1996 I had no reliable news about what had happened to my father.

My memories of this war date back to the age of five.

.....

The Romanian army allied with the Russians and they fought together, going all the way to the Tatra Mountains. The Russians were devastating everything no matter where they went... The Russians came in several series. My grandfather had a lot of forest, a lot of land, a lot of sheep, a

lot of animals, like all the people of Sibiu. From the main road we could see a building of his on a hill called *Gruia*.

When the people saw that the troops were coming - there were not means of communication as nowadays, but people were communicating orally - they let all those big barrels of wine and other alcoholic beverages that my grandfather had go down the hill... They were thrown from the hill. That's why I remember, you realize that I was 5 then and I remember that image, but also the joy I felt seeing the barrels breaking... It was important for us that the Russians did not have any drink left because if they got drunk, they killed people.

I also remember - because they came in successive waves - that there were some people who came carrying a gun and my grandfather had a dog who was barking... I remember that grandfather kept the dog - he had many dogs, but this one was chained and was barking wildly... And the Russian with the gun threatened that if the dog didn't stop barking then he would shoot my grandfather... We were afraid that he might have shot my grandfather. I remember exactly what the soldier was like with his rifle aimed at the dog.

My mother, grandmother and I went home. We had a beautiful orchard with lots of trees on the edge of the forest. It was like Heaven, it was very beautiful there... We ran into the woods so that the Russians wouldn't find us because, if they found us, if they found women, they raped them. "Zhenshchina, they said, where is zhenshchina?" Zhenshchina means woman... I remember walking very fast through the

woods so they wouldn't find us, so they would only find men at home... That reminds me of the age of five, but I personally underwent the consequences of this war much later. I was born near Sibiu, in Slimnic, but my parents and my grandfather were born in Russia, and the story I told you happened there... We still have Russian mills, so it's called, Russian grinding mill. That's how it writes there: Mill to grind, and below - Russians ... (*Ruși* is the name of our village and *ruși* means Russians.)

.....

I graduated and had to enroll in high school. But I wasn't allowed to go to high school because my parents and grandparents were considered *chiaburi*. Do you know what that is? Have you ever heard the word *chiabur*? *Chiaburii* were the children of wealthy peasants and they were not allowed to study. Only the children of workers were allowed to go to high school, and we were only allowed to go to vocational schools... The children of doctors, lawyers, intellectuals and rich peasants were not allowed... In order to go to high school, my parents gave a calf to the secretary of the town hall. And the secretary of the People's Council - as it was called then - gave me a certificate that I was an orphan of war and that my guardian was the mother of my father, who was a nun and had no wealth... My grandmother on father's side was from Slimnic... She was called Luca, and my name was also Luca because she was my dad's mother. These are the documents I received in 1954 in order to study in high

school. You may not believe that, but look at the written paper that shows that otherwise I couldn't even have had the chance to go high school. I was not allowed!

That was the policy then, not like nowadays, when you can attend whatever level of studies you want, college and high school, provided that you have the will. They took factory workers without education and assigned them everywhere, in all management positions, in town halls, in the police. All those who were smart were taken to Sighet and Aiud (to prison) and were finished. Because you can better lead fools, but you cannot lead a smart person. That's how I did high school studies, and in 1957 it was time for me to go to college. Where should I go? I'm going to Cluj, to the Pharmacy University. Thus, in 57, I went to Cluj to take an exam – at the time you had to take exams, not like nowadays. Taking an exam in the Romanian language was mandatory for all faculties. Everywhere the Romanian language exam was mandatory and that was a good thing... It is good to know how to speak, no matter the field of your undergraduate diploma. You graduate from a college and you cannot make an agreement between the subject and the predicate or use the plural form!... Thus, I took an exam in the Romanian language and then I sat for exams in Physics, Chemistry, Biology and Mathematics. All of these! That what things were like back then! And the baccalaureate exam consisted of questions from all subject matters. That is the truth. I'm sorry I didn't bring my diploma, so you could see. It was called Maturity

Diploma, that's how it was called. I don't know what its name is in high school right now. I passed the exams with the Faculty of Pharmacy and was supposed to return to Cluj in autumn with a paper from the town hall proving that I and my family had enrolled in the agricultural production cooperative. (There was an obligation imposed by the communists.) My stepfather was poor, he had seven brothers, but my mother was rich. He had also been on the front, but he had survived and after returning from the war, upon marrying my mother, an official from the town hall had listed him as a rich man in official documents. That civil servant wanted to marry my mother and, because my mother didn't choose him, he took revenge... My stepfather unequivocally refused to join the agricultural production cooperative, but I had to go back home and bring evidence that he had joined the agricultural production cooperative... People who worked in factories were fired if they did not go back home to their parents to convince them to join the agricultural production cooperative. And of course, the peasants did not want to give up on their land, they fought for each piece of land, how to could they have handed it over to the state? And then I didn't even get to Cluj to recover the registration files, nor have I ever I recovered them, they are still there! Sibiu belonged to Braşov, that is to say, to the Stalin City Region, and Târnăveni town was also part of this region. And then someone from the family who was smarter told my mother to tell me to come to Braşov, to leave the Cluj region ... I came here with the idea of

doing something else, but here there were only the Polytechnic Institute, the Forest Institute and the Pedagogical Institute... In the end I did my university studies; it wasn't what I had wanted, but in the end I got what I wanted, with a lot of work and a lot of courage. And I want to convey to you that if you will you can, even if there are many difficulties. Of course, it is good to have a family to support you and people who support you, because you cannot succeed by yourself... The conditions were very difficult then, it was the regime change... There have always been scoundrels and there will always be such people, you are not exempt from meeting them either. There is also a lot of stupidity...

It is important to be serious because if you do something you do it for yourself. That's what I say to my granddaughter: If you do something you do it for yourself! She says: Forget about that exam...it was not important! Well, that exam was important, how could it not have been? You should never do things superficially, do them thoroughly... You should know that you do them for yourself, even if you have no immediate satisfaction... But later you will get satisfaction.

Sometimes satisfaction comes quite late, although I can say that I have achieved professional goals as an adult. But the effort was quite great. Pretty great!

There were two high schools in Sibiu: the LFS Girls' High School, whose nickname was the *Laundry Girls' High School*, and the Boys' High School respectively. The others were vocational schools. And out of 200 students who had been

admitted I was the thirteenth on the list, without having taken any private lessons. But the studies were serious then. And there were many girls whose identity was changed so they could continue their studies in my high school. But they didn't give up.

The same thing happened to my husband. He was sent from the city of Victoria, a city built after the war - which is why it was called Victoria - to do his first year of high school in Iasi. And because he was sent by the factory where he was working, the institution where he studied was called labor force's faculty, the equivalent of high school. He attended the courses of that city labor force's faculty, then he graduated from the Polytechnic Institute of Brasov, the Road Vehicles specialization. My son and my nephew graduated from the same specialization.

The Communists eliminated all the intellectuals and took them to Sighet and Aiud prisons on fabricated grounds. Those people were patriots, true Romanians. And then factory workers and uneducated people assumed positions in town halls, Security, police, almost everywhere except for medicine, where real doctors were needed. But after the 1960s people began to study, and the motivation of people to learn was given by their efforts to overcome difficulties...

May God guide you and may you bring joy to your parents!

2.6. Ion Petrescu:

*In a brotherly gesture,
I decided to join him in that battle...*

*Ion Petrescu, General-in-reserve
of the Romanian Army*

A dignified and imposing figure, General Ion Petrescu reveals his experience as an adopted army child in the operations of the Romanian Army for the liberation of Hungary and Czechoslovakia in 1944-1945. At only 16 years old, mobilized by the example of his military combatant brother, the teenager also took part in reconnaissance, providing Romanian troops with essential information about the enemy. This information led to the breaking of the defense lines organized by the German-Horthyst troops around Budapest. The young man was injured in the operations in which he partook, and the events of the war marked his destiny.

I was born on February 4, 1928, so I am 91 years old. When I was 16, I was a student in the seventh grade high school... as the education system before World War II was organized... My older brother was a sub-lieutenant in the 7th Army Transmission Battalion, 7th Army Corps. This Army Corps was commanded by Army Corps General Nicolae Șova, a great patriot, a great commanding officer.

I had the opportunity to meet him in two circumstances. First of all, it was him who agreed with my participation in the battle for the liberation of Budapest as a child living with the military squad. Only commanders of large units were entitled to give such an agreement. My brother, before participating in the operation, came home on leave... he told me and my mother what he intended to do and at that moment, in a brotherly gesture, I decided to join him in that battle...

We went (together with my brother) to the field, in the theater of operations... they asked me what I wanted, I was told that only the army general Nicolae Şova gives approval for enlisting a child and I was taken to this general. He had an imposing figure, a feature characteristic of all our officers. He asked me, "What is it that you want, my child?" And I told him I wanted to participate in the battle for Budapest. Then he asked me "Are you not afraid?" And I gave him a categorical answer... He pressed the button, called the adjutant and said: "Tell the commander of the signal battalion that I have approved his enrollment."

I went out, and I got a custom made outfit as an enrolled child, as well as child's attire normally worn by children in the Budapest area. The reason: me along with my brother and another boy who was one year younger than me were to participate in reconnaissance operations behind the front line defended by German and Hungarian troops to collect intelligence.

My brother knew the Morse code perfectly, could speak Hungarian very well, and so did I because my father, a former mountain troop officer, had commanded the mountain troop company of Miercurea Ciuc. Hence, since my birth and until I turned four, when my father got injured and retired, I spoke only Hungarian... I knew it perfectly and then a civil advanced recce team was established to work behind the front line. I was participating in the operations and, as my brother knew Morse code very well, he would communicate the information immediately, and upon our return to the General Staff of the 7th Romanian Army Corps we presented the details. I participated in six such operations between December 27, 1944 and January 16, 1945.

On January 16th, during the sixth operation in which I participated, I was injured on the left side of my cheek, my teeth and a part of my tongue were broken. I was admitted to the campaign hospital and then taken to Oradea hospital, in the country. Later I decided to return (in the army) to continue my high school studies. I had passed the seventh grade of high school, I had to enroll in the eighth grade. I was stationed with the headquarters of 9th Infantry Regiment in Râmnicu Sărat, where I was born. That is my career path.

An enlisted boy was dressed in a soldier's outfit, but of course, with clothes fit for his body. I was 1.53 m high and 52 kilograms. I had a small cap on my head, similar to a military cap, I was wearing a tunic because it was quite cold at the time, and that was the military outfit. Given the

reconnaissance actions behind the German-Hungarian frontline, we had to civil attire resembling the one in the Budapest area. In this way we gave the impression that we are passersby, but we were very vigilant passersby: we were taking notice of what subunits there were, where they were, what they were like and they would grant us passage because we pretended that we were going shopping in Budapest. We were returning pretending we could not find everything we wanted to buy and so we managed to get past the German checkpoint without raising suspicions as to our belligerent actions...

There is this thing about me: I can't stand human blood. I wanted to become a surgeon, I was a student in the sixth grade and I was tutoring the son of the chief surgeon of the surgery department in the hospital of Râmnicu Sărat in Mathematics and French. A colleague lost his leg in a railway accident and then, because I was in good relations with the head of the section, the colleagues asked me to go... it was on a Sunday... to the head of the section to ask him to operate my colleague. He operated, he gave me a robe, I went into the surgery room and I got sick... I got treatment, I received drugs from America, from France, from Germany, I went to the Mina Minovici Institute, I witnessed autopsies, but I failed to heal and gave up this profession.

I saw a lot of men injured and not only did I see, but I myself got wounded, you can see where I was injured... Special circumstances force you to endure many vicissitudes.

The war veterans faced unbearable difficulties, which left them infirm. Others lost their lives. I saw wounded people, especially when I was admitted to the hospital, both in the campaign hospital and the hospital of Oradea ... I stayed with them in the room. Of course, God helped me, but many suffered a lot: some had lost their leg, others their hand, others could only see with one eye, there were many difficult situations that I saw. But I tried to overcome my weakness in front of human blood and I got used to the conditions in the campaign hospital and behind the frontline.

.....

At that time, Constantin Rădulescu Motru was establishing the foundations of psychology in Romania, whereas Dimitrie Gusti was establishing sociology as a discipline. These two were great personalities not only at national level, but also in the world. The contribution made by Professor Gusti and his students, who became later professors, is important. I had the joy and pleasure of working in the team pf Professor Traian Herseni, who is from our native area, namely Hârseni, for ten years. I trained myself as a scientist in this team. The School of Gusti was recognized in Germany, France, England, the United States of America.

But the practical applications of psychology in the fighting field did not exist at that time... The Romanian School of psychology developed and nowadays the fighters in Afghanistan, our colleagues, injured in life, receive very professional psychological counseling. For them, the

Ministry of Defense has provided a space... the space is being set up and a hospital is being built to treat veterans who participated in missions in Afghanistan and in other areas. My opinion is that it would have been better if those who fought in Afghanistan weren't called veterans, because the notion of veteran incurs seniority and suggests old people ... These people are young and maybe it would have been better if they had been called fighters... It would have been this feeling of bravery and at the same time of youth... But the decision was made and we do not discuss it anymore, they are also veterans of current conflagrations and they are on very specialized treatments, especially since colleagues in Germany have a specialized section for this kind of situations. Our psychologists have been to Germany, attended the courses and apply the knowledge they gained there with very good results.

The second time I met General Şova Nicolae was in 1959. I was in my last year of study at the Military Academy. My bachelor thesis was entitled *Participation of the 7th Romanian Army Corps in the liberation of Budapest*, and the most experienced advisor was the general. The fate of General Şova Nicolae was dramatic: for 78 days the army corps led by General Şova fought victoriously for the liberation of Budapest. The German and Hungarian troops had organized three lines of defense. For all these lines of defense the deployment of the Romanian troops was organized by the 7th Army Corps and, three days before the end of the battle,

the Soviet High Command decided to exclude the Romanian 7th Army from the moment of victory... the victorious march for the liberation of Budapest... and to send him to the front of Czechoslovakia. At that moment, with dignity, the army general Nicolae Şova sent a letter to the Soviet High Command stating: "It is not a gesture of camaraderie what you have done! We underwent the hard part; my colleagues, generals, officers, non-commissioned officers and soldiers acted in such an exemplary manner as it has never been witnessed before! I have sacrificed ten thousand soldiers from the army corps who have died! Is this how you treat us?!" The reply - very unpleasant: he was arrested by the Communists, was sentenced to ten years in prison in Aiud. You have probably heard of Aiud, the worst prison in Romania! He was imprisoned in 1946 and released after ten years, in 1956, and in 1959 I met him. This time I presented my bachelor thesis to him, he studied it, gave me some very important guidance and in this way I took my bachelor's degree in Military Sciences.

.....

The Romanian army did not enter Berlin. The Romanian army completed its fight in Austria ... Concerning the bombing: the bombing took place in Ploieşti and Râmnicu Sărat. In Râmnicu Sărat there were large oil refineries ... they tried to bomb and even bombed.

We already had trenches made in the back yards. Me and my family went into the trenches, not far from the house where I had been born and raised. That was very close to the

refineries and a bomb was dropped very close to our house. Some of the tranches suffered from the tremor, but nothing happened, I was not injured.

.....

(Regarding what happened in Bucharest on August 23)... we should make a parallel with the current situation in Germany, where there is strict discipline that is not freely agreed, but it is inspired by fear. The German officers who took the liberty to break the rules were very harshly sanctioned, just as nowadays the population that does not comply with German laws is severely sanctioned. It is indeed a developed social system but it is supported by the fear of not being removed from the job... If you have been removed from a job, it is difficult, almost impossible to return to work.

The German officers, after the Romanian army turned their weapons against them, were very tough, very driven, mostly as a result of Hitler's empowerment SS divisions in the areas of action. The training of these divisions allowed them to switch from an ally to an enemy in no time, without any disagreements or hesitation. Their attitude towards us was very determined... I have told you about the three defense zones of Budapest... With great difficulty, but victoriously, we managed to penetrate through them. They maneuvered a lot, especially with the aim of encircling us, but our commanders had taken precautions and in those areas they had positioned counterattack subunits. A general, Ilie Antonescu, even established a special detachment of interventions to counteract these German maneuvers.

The population was neutral during the Budapest operation. By contrast, you can hardly imagine how attached the people in Czechoslovakia and Austria were to us. They were almost crying with joy that we had been able to free them... Yes, especially the people of Czechoslovakia and Austria wanted the liberation and the people were glad when they saw the liberating troops. They received us with flowers, so you know.

.....

State leaders - the president, the prime minister, the ministers - should pay more attention to war veterans. I, for example, intend that in December, when we celebrate 75 years from the participation of the 7th Romanian Army Corps in the Budapest operations, to propose the President of Romania to promote Corps General Nicolae Șova to the rank of Army General post-mortem. I will also suggest his rehabilitation and decoration on the grounds that, instead of being buried as a hero, he was buried as a traitor, which is a completely incorrect qualifier. I will do that, I will do research and I hope to get a favorable result.

To conclude, compared to what we have suffered the gratitude is still little. I do not know the reason for that, it may be the fault of war veterans who, besides their bravery, they are characterized by one other feature: they are very, very modest, very introvert when presenting the vicissitudes they went through...

3. Historical notes about war

3.1. Romania in the Second World War and the context of the alliance with Germany

Cătălina Crețu

After the fall of France (in June 1940) Romania lost its ally in the West, which would have provided guarantees in the face of aggression. The Ribentropp-Molotov Pact of August 23, 1939 was known by some political leaders in Bucharest. Under these conditions, King Carol II hoped to be able to save the country's borders and the throne by seeking a closer relationship with Germany. After the territorial surrender of 1940 Romania lost 100,000 square km and about six million inhabitants. Romania had two alternatives according to Prime Minister Mihail Manoilescu: *"The alternative I envisaged was the following: we either accept the arbitration today, by midnight the latest, so that tomorrow we can decide (...) or, if we do not accept it, we will be attacked tomorrow and that will be the end of Romania!"*

Even if the right solution was resistance, the perspective of Romania's disappearance was unacceptable to the Romanian political class. The king required Ion Antonescu

to form the government, and on September 6, 1940, the king abdicated. Although the state organization was that of monarchy, the real ruler of the state was Antonescu. Antonescu's new dictatorial regime was joined by the *Garda de Fier* ("Iron Guard"), an undemocratic and paramilitary organization. On September 14, 1940 Romania became a "national-legionary state". But Antonescu, as a man focused on the rule of law could not accept the legionary assassinations, and thus, with Hitler's agreement, in January 1941 the legionaries were removed from power. On November 23, 1940 Antonescu officially joined the Axis (Germany - Italy - Japan) - countries considered guilty of having started the war. At a meeting between Antonescu and Hitler, the Nazi leader spoke to the head of the Romanian government about the "Barbarossa Plan" of invading the U.R.S.S., but did not mention its date (the meeting took place on June 18, 1941).

On June 21, Antonescu received a mobilization telegram from Hitler, and on June 22 Romania entered the war along Nazi Germany. As an ally of Germany (and similarly to Italy, Hungary, Bulgaria, Finland, etc.), Antonescu also engaged in the war against the Soviet Russia. At the beginning of the campaign, the war was supported by the population because it was a war of liberation of the Romanian provinces occupied by the Soviets: Bessarabia, Herzegovina and Northern Bukovina.

Marshal Antonescu ordered the continuation of Romanian troops' participation in war beyond the Dniester. The Antonescu government established the "Civil-military cabinet for Bessarabia, Bukovina and Transnistria", for the administration of these territories. Transnistria was a territory of approximately 40,000 square km that Romania had received from Germany and was administering it as a "government". Amidst the failures on the Eastern Front and the population's dissatisfaction with the deportations from Transnistria, the Romanian political class tried to break the alliance with Nazi Germany. On August 23, 1944 Antonescu was arrested and Romania turned its weapons against the Axis.

Bibliografie:

POP, I.-A.: „Istoria ilustrată a românilor pentru tineri”, Ed. Litera, București, 2018.

ROBERTS, J.M.: "Istoria lumii din preistorie până în prezent", Ed. Polirom, Iași, 2018.

***: „Al Doilea Război Mondial cel mai mare conflict al istoriei din perspectivă detaliată”, 9-10/2019.

3.2. Romania's participation in the Second World War

Traian Dumbrăveanu

A few days before the outbreak of WWII, on August 23, 1939, Nazi Germany and the Soviet Union concluded the Ribbentrop-Molotov Pact, which, according to the provisions of the additional protocol (secret annexes), set the destinies of the Baltic countries (Estonia, Lithuania and Latvia), Finland, Poland and Romania.

On June 22, 1940 France signed the armistice with Germany, at Compiègne. After the ultimatum issued through the diplomatic notes of 26 and 28 June, 1940, the government of the Soviet Union trespassed Romanian borders, occupying the territories of Bessarabia, Northern Bukovina and Herțegovina (that is a territory of 44,500 square kilometers and with a population of 3.2 million inhabitants in Bessarabia, respectively 6,000 square kilometers and a population of 500,000 inhabitants in Northern Bukovina).

The territorial breakdown in Romania continued through the Vienna Dictate of August 30, 1940, when Hungary, under the rule of M. Horthy, occupied northeastern Transylvania, namely a territory of 44,492 square kilometers with a population of 2,667,000 inhabitants. By the treaty of September 7, 1940, from Craiova, Bulgaria incorporated the counties of Durostor and Caliacra, with a total area of 6,921 square kilometers and approximately 410,000 inhabitants.

On June 22, 1941, Romania entered the war as an ally of Germany against the USSR in order to regain its territory. General Ion Antonescu ordered the army to cross the Prut river and free Bessarabia and Northern Bukovina: "Soldiers, I command you: Cross the Prut river and crush the enemy in the East and in the North. Restore the territory of the country by retrieving the ancient lands of the Bessarabs and the ancient forests of Bukovina, your pastures and fields (...)".

The troops of the two armies (over 450,000 Romanian soldiers), totaling 12 infantry divisions, an armored division and 6 independent brigades, as well as military aviation (672 aircraft, of which 219 bombing and 146 hunting aircraft), were engaged in military operations. Maritime force was also involved (3 destroyers, two submarines and other small vessels).

The liberation of Bessarabia and Northern Bukovina was completed on July 26, 1941, an event that was welcomed by the Romanian public opinion with satisfaction.

In 1941, between June 22 and July 1, the Romanian subunits built small bridge ends to the east of the Prut river. These were subject to Soviet forces' retaliation.

Several urban centers in the east and south-east of the country, such as Constanța, on June 26, were subjected to Soviet aerial bombardments. As of July 1, the divisions of the 4th Romanian Army secured the German right flank, advancing in the direction of Huși, Chișinău, Dubăsari. Heavy battles took place in the towns of Epureni and Țiganca.

On July 9, 1941, the large Romanian units fully controlled the entire territory of Northern Bukovina. The last Soviet divisions that were withdrawn from the northern part of

Bessarabia beyond the Dniester river were those in the Orhei area (July 15). On July 16, the units of the Armored Division entered the city of Chişinău, continuing to advance towards Tighina. The military offensive started in the south of Bessarabia, where the 5th Army Corps was deployed. Under the threat of being surrounded the Soviet troops began to retreat eastward, to the fortified alignment on the eastern bank of the Dniester River, where the great German and Romanian military units met on July 26.

The 3rd Romanian Army was subordinated to the German 11th Army, and the large units of the 4th Romanian Army were placed under Romanian operative leadership maintaining their defense position on the Dniester river and along the sea coast.

On August 8, 1941, the large units of the Fourth Romanian Army were ordered to move towards the lower part of the Dniester River - Tiligulski port, with the final goal to reach Odessa. On October 16, 1941, after two months of heavy fighting, the troops of the 4th Romanian Army conquered Odessa. Their losses amounted to 92,545 soldiers: 17,729 dead people, 63,345 wounded and 11,471 missing. Starting with June 15, 1942 and continuing until February 3, 1943 the Romanian military units were gradually involved in the battles in the Caucasus and at Cotul Donului - Stalingrad, where they suffered from severe climatic conditions and resource shortages in anti-tank artillery guns, signals, ammunition, and winter equipment, food and medicine. The Romanian Army took a large material and human toll during these battles: out of 228,072 soldiers the two Army Corps (the

IIIrd Army Corps and the IVth Army Corps) totaled on 19 November 1942, only 155,010 soldiers were left.

In March 1944, in Cairo, Barbu Știrbei, the representative of the Romanian democratic opposition initiated, with the consent of Ion Antonescu, negotiations with delegates from Great Britain, USA and USSR with a view to breaking up Romania's relation with the Reich. On March 29, General Maitland Wilson sent Marshal Ion Antonescu a message informing the latter on the willingness of the Soviet government to establish contact with him and requiring him to order the surrender of the Romanian troops on the Eastern Front.

The marshal replied that unconditional surrender on behalf of Romania was morally impossible as long as Romania still had significant military forces, and Germany had helped Romania in critical moments. The Romanian-Soviet talks in Stockholm between the official representatives of the two countries were resumed on April 12, 1944.

The Soviet government relayed the "minimum" conditions of armistice: the 1940 border, war damages, the return of Transylvania or "most of it" to Romania. The Romanian government rejected the armistice conditions on May 15.

On 20 August 1944, the troops of Ukrainian Front 2 led by Marshal Rodion Malinovski began their offensive in the Iași-Chișinău direction. Two days later, the Soviets reached the Târgu Neamț-Huși-Chișinău front line and powerfully penetrated the German-Romanian front from Moldova. That demonstrated our country's diminishing strength to oppose resistance. General Friessner called for continued resistance

on the fortified line Focșani-Nămoloasa-Galați, which was generally agreed by the marshal.

In the morning of August 23, 1944, the politician Gheorghe Brătianu approached the marshal again to convince him about the need to end the armistice without delay. At midday, Marshal Ion Antonescu had an audience with King Mihai I (1927-1930; 1940-1947), declaring that he was willing to sign the armistice after stabilizing the front and obtaining Hitler's agreement. Under these conditions, at 4:30 pm, King Mihai I ordered the dismissal and arrest of both Marshal Ion Antonescu, the head of state, and of the latter's main collaborator, Mihai Antonescu, deputy prime minister.

At 22.30, in the Proclamation of the king to the country broadcasted by radio stations King Mihai I announced "our breakoff with the alliance of Axis Powers and the immediate end of the war with the United Nations."

Starting the very same evening the Romanian Army switched to the anti-fascist fight. Between August 23 and August 28, there were tough fights on Prahova Valley, as well as in the Danube ports, in Dobrogea, Muntenia and Oltenia. The capital city was also the scene of fierce battles between the German forces and the Romanian troops. Violent battles took place at the Upper War School, Ilfov Prefecture, Rahova Barrier, and in Băneasa and Otopeni forests. As a result of the military operations, 6,700 German soldiers were captured, of which 7 generals and 358 officers. On August 28, Bucharest was liberated by its own forces.

The Armistice Convention was signed in Moscow on September 12, 1944. It declared Romania a war-torn country,

acknowledged the Soviet annexations of June 28, 1940, and imposed the payment of war damages to the USSR, worth 300 million dollars, to be paid within six years in petroleum products, wood, etc. The Vienna Arbitration was declared void, "Transylvania or most of it" returning to Romania.

By the liberation of the cities of Carei and Satu Mare, on October 25, 1944, the liberation of the entire Transylvanian territory was concluded.

Out of a total number of over 560,000 soldiers in the Romanian Army 169,822 were killed. The Romanian troops traveled over 1,700 kilometers from the Black Sea to the Bohemian quadrilateral and fought tough battles while crossing 20 mountains, 12 large watercourses and liberating over 3,821 localities, of which 53 big cities. The Romanian soldiers inflicted losses on the enemy, equivalent to 15 divisions. They thus managed to free over 200,000 square km in Romania, Czechoslovakia and Austria from foreign occupation until 12 May 1945.

The great powers within the United Nations organization subjected Romania to difficult political, economic and military conditions through the provisions of the Armistice Convention of September 1944 and, later, the Paris Peace Treaty of 1946-1947. These international acts acknowledged the losses suffered by Romania in the east and south-east and recognized, regardless of some doubts expressed by the Anglo-Saxon powers, the return of northeastern Transylvania within Romanian borders in March 1945.

**3.3. I wonder why a project
such as *Active Telling, Active Learning*
has not appeared in my life six years ago**

Florin Nechita

I began to write the first lines of my contribution to the volume of the project at the airport in Doha, between two flights, on my way home from Baku. Today, 28th September, 2019, my grandfather on my mother's side, Sasu Alexandru, would have turned 99 years old and one day. It is the second time that I refer to him in a work written by me; the first time was in a monograph of the project of a summer school that I organised in 2016, in the Land of Lapus. In that place, I was born, I spent the first six years of my life, all student vacations, and a large portion of student years.

I hope that I do not introduce a slight negative tone to this chapter if I wonder why a project such as *Active telling, active learning* has not appeared in my life six years ago. Or even five years. I ask myself this question with a slight regret that I did not have an external impulse to collect and organise my grandfather's stories, about his participation in the Second World War. In writing these words, I realise that I

would theoretically qualify for the target group of storytellers in this project as a re-teller of the stories of a participant in the last world conflagration. However, a new regret is pressing me: I have recorded a few stories too, and relating them could be marked by the tricks that memory plays on me and its subjectivism. I will try, though.

My grandfather left this world in early October 2015, shortly after he turned 95 years old. Being a *late adopter* (term used in my field of specialty, marketing) of smartphones, I did not use the phone at that time for audio or video recordings, so many of my grandfather's stories have disappeared with him. For the final form of this text, I will also use my collection of handwritten diaries. I remember that, in a brief visit I made to Targu Lapus five or seven years ago, I wrote down his route following from his enlisting in Pecs, in Hungary, to the last battles in which he took part, at Cotul Donului, followed by the localities with the hospitals he went to for six months, before being sent home. I hope to find those notes in Brasov. Now I realise that I am not even sure which of his arms was full of shrapnel, following the explosion of an enemy grenade in the winter of 1943. I think the right arm, but I hope my mother, aunt, or uncle have a better memory of that.

I attempted to address my grandfather's memories more scientifically. Here is the e-mail proof:

From: eva

Subject: related to grandfather

Date: Wednesday, 13/03/2013 09:49:51

Show: raw html text

Hi Florin,

What I was able to find was the correct name of the decoration, namely Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem.

Address of the Army History Archives

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár

(1014 Budapest Kapisztrán term 2-4., Tel .: + 36-1-325-1676

email top: hadtortenelmi.leveltar@gmail.militaria.hu)

<http://militaria.hu/adatb/leveltariuj/>

I think you should write them in English. Unfortunately, the sites are only in Hungarian and I can hardly handle with military expressions.

From what I understood, you must also enter in the application the year of your grandfather's birth, the place of birth, the mother's maiden name (grandfather's mother), data about you and the purpose of the search.

That is how much I found. I hope you find there the answer you are searching for.

Best regards,

Eva

My starting point was the story of my grandfather's decoration with Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem (Hungarian silver medal of honour). He threw it away in the early years of the Communist terror. I told him that if I could not keep my promise and take him to Pécs, the place from which he left to the front, at least to bring him a copy of this medal. In addition, at the end of November 2013, I invited my faculty professor (and department colleague at that time), Ștefan Ungurean, to come with me to Târgu Lăpuș, to interview my grandfather.

.....

24th November 2019, 7:45 pm

Almost two months have passed since I wrote the above lines. The most important thing that I proposed to myself then was to look for the agenda in which I noted a few points in the only "systematic" discussion I had with my grandfather about his story in World War II. After two months I found time to go to my parents' apartment and search through the agendas iaries used over the last years. I found it in 30 minutes, after browsing four other agendas. Why do I give so many details about the story of the agenda or the place where I wrote the first lines? Maybe to "confess" to myself that I paid so little attention to things that concern the heart, family, and loved ones, and that we give so little time in relation to daily problems, which are always more important. And I will continue to put myself on the wall of

shame: in my agenda I found a page and a half of telegraphic and schematic writing. Two years of a man's life systematised in a page and a half... I will write a transcript of my agenda exactly:

13th October 1941 - incorporated

End of April: Pécs (Nagyárpád) →(train) →Lemberg (Lviv, western Ukraine today) →(truck) →Novioscor (Google's first search didn't help me find this place) →front→Belgorod (a city as large as Cluj) →Ostrogots

Stopped in December 1942 on Don. The trenches were dug by the Jews.

2nd October – 15th January 1943 - one shirt (lice)

Christmas 1942 - Katiuša first heard

Planes: UK or US?

13/14th January, 1943 - INJURED

3 days Ostrogots

2 days.....

2 weeks Kharkov

2-3 weeks Kiev

*German train→DEBRECZENI→Zalaegerszeg (hospital) - end of April
- end of May→Pécs barracks (2 days)*

Asked: Do you have a hospital in the locality?

May leave in May or end of July

Nagyárpád deposit - September

2-3 nights in the barracks (Pécs?)

13th October, 1943 – RELEASED

All the above lines were written in the middle of June 2014. In May, I reached Pécs twice. I fixed a stop on my way to the Erasmus internship at the University of Zadar both my

way to Zadar and also on my way back. I took 107 photos, 73 on 1st and 2nd May and 34 on 16th May. The “systematic” approach, with the notes transcribed above, took place after I showed my grandfather the photos. He did not recognise any place, but I found out that his departure from the front was from a barrack in a village near Pécs, Nagyárpád.

It seems that the places seen by the grandson, with the eyes of a tourist were not seen by the young soldier before he left Romania to go to the front. Maybe the 2 or 3 nights in the barracks in Pecs before leaving the front were spent in the building that we identified on 16th May, 2014 and so we mixed our steps in the same place, after 71 years.

The following discussions with my grandfather could have been longer, more edifying about the story of a young soldier who left Romania to go to the front at the age of 21 and returned home two years later. The “Active Telling, Active Learning” project didn’t exist, so that prompted me to do more to get to know more about this story myself. But it was not too late to help me understand what I can do in the future or what you can do; those who read these lines: *Stories must be collected and passed on!*

My little daughter, Georgiana, discovered Ukraine and Russia on Instagram. She would like to take a summer vacation to visit these countries as well. Could it be possible to recover some of the past by visiting the above places, placed on Google Maps? I also searched on Booking.com and Airbnb: ‘cozy apartment in Old City Centre’. Surely, in a car trip

(necessarily with air conditioning), for a week; I would have time to tell her about: Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem; how the spit froze before it reached the ground; the advice of not to sleep too deeply under the open sky when it is less than 30 degrees; the cows in the Russian steppe, who woke up in the morning shivering from the snow that covered them during the night; and his childhood Hungarian friends who called him Sandor, and then started to call him Alexandru after that part of Transylvania became part of Hungary. I also remember other stories, even though I don't have a video to upload to the project's YouTube channel. I could bring another brick to the sustainability of the project: for Georgiana, her great-grandfather would be more than the old man who gave her, on each visit to Târgu Lăpuș, a bank-note of 200 lei from his war veteran's pension.

The trip is not planned, but I have a hashtag for future posts on Instagram: #buniculalexandru. ☺

4. The ACT – Active Telling, Active Learning project and the Human Library

Laura Leluțiu, Elena Helerea

"The project involves 5 EU countries (Italy, Romania, Slovenia, Croatia, Poland) that will ensure a diverse perspective on EU historical experiences related to WWII, involving countries from different Euro-zones. The chosen countries cover a wide spectrum of European historical background and geographical balance. This pan-European involvement will ensure cross-fertilization of national collective memories and create a comprehensive picture of one of the key episode of European episode –WWII. The partnership involves organizations acting in different fields, some of them in small communities where people have less opportunities to be engaged in EU activities.

.....

Nowadays, due to various socio-political processes such as Brexit, many EU citizens feel that the union has become an intangible idea. EU «achievements in terms of peace and

stability in Europe [...] have not always led to a strong feeling among citizens of belonging to the EU» (Council Reg.390/2014). One of the main reasons it happens is that citizens, especially younger generations of EU citizens, are not fully aware of EU history and its achievements, thus take them for granted. Project ACT is focused on commemoration of one of the core & most important events in modern European history that touched every European country and millions of senior citizens – the WWII. ACT activities involve citizens from 5 EU countries, targeting mainly youths by the WWII-commemorative events: creative workshops, guided visits to historical places, debates, *Human Library* (HL) events in each partner country.”

Previous fragments are selections from the project description (<https://efcactproject.weebly.com/about-the-project.html>). The project partner organizations (in cooperation with other local partners) are: *YouNet* (Italy), *Europe House Slavonski Brod* (Croatia), *Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto* (Slovenia), *Fundacija Mode Move and Develop Foundation* (Poland) and the *Transilvania University of Braşov* (Romania).

The *ACT-Active Telling, Active Learning* project, run under the *Europe for Citizens* program, proposes to recall historical events related to WWII, which affected millions of people in Europe and around the world and to raise the awareness of the great mass of citizens, especially the young generation, of the horrors of war.

This project, coordinated by the renowned and very active YouNet association in Bologna, proposes to organize specific actions and events in the partner countries: workshops, meetings, debates, visits to historic sites and *Human Library* events.

The *Human Library* method is a non-formal educational method, applied in many European projects, which aims at familiarizing with the common past and promoting European human values.

The *Human Library* method raises the awareness of young people about the values of the past by presenting face with the authors of memoirs and memories, the latter being transformed into the so-called *living books*. Thus, small groups of young readers can choose and read a *living book*, browse and interrogate the author's memories and stories, and the author - the living book has the opportunity to turn the pages of his life into direct contact with readers. The HL library creates a safe space for dialogue in which the topics are openly addressed between storytellers and their "readers".

The *Human Library* events consist in the invitation of authors - persons who were directly involved in European events. The guest books are survivors, relatives of the victims, history teachers, history researchers of the two World Wars. Through organized discussions, the participants - readers will be able to follow new pages of the *living books'* life. Thus, the history of European countries can be

known, understood and can act as a live part, generating common European values.

The *Human Library* method, recommended by the European Council and validated by the positive results obtained through the development of multiple European projects, has the advantage of favoring the intergenerational dialogue between young people and the direct and indirect witnesses of the events that took place during the WWII. By their role as *living book* witnesses - storytellers have an active role in raising the awareness of the citizens about the atrocities of the war, elaborating reflections on contemporary democratic achievements, shaping the collective memory of the citizens and developing their sense of belonging to the European community. The *Human Library* method also encourages young people to play an active role in building the EU's core values.

Like all the other partner countries of the ACT project, Romania was also severely affected by the Second World War, the crimes and atrocities associated with it.

In Romania the HL (*Human Library*) events developed within the ACT project were organized by the Transilvania University of Brasov, a partner in the project, and were hosted by the Casa Mureșenilor Museum in Brașov and by the Transilvania University in Brașov.

The first HL event took place on Tuesday, April 16, 2019, between 10 and 15 o'clock, at Ștefan Baciú House, in Brașov. This event, entitled "History. Memory. Orality. Testimonies

of the Second World War" was organized by the Transilvania University of Braşov in collaboration with the Casa Mureşenilor Museum. The date of the event was not chosen by chance: on April 16, 1944, Braşov was bombed for the first time by Allied troops.

On this occasion the following talked about the horrors of the Second World War:

- General (res.) Ion Petrescu, academician, PhD. professor, combatant in WWII;
- Major (res.) Eng. Alexandru Corpade, President of the Association of Aviators of Braşov;
- Historian Traian Dumbrăveanu, museographer at the Casa Mureşenilor Museum of Braşov.

The audience was made up of students (who were in the *Week differently* - a national project meant to extend the educational space beyond the borders of the school) and students of Transilvania University. Among the students, the students from the school of the village of Bod, accompanied by their history teacher Attila Lazăr, took a high interest in the event. The students of Transilvania University were encouraged to attend the event by their teachers: Prof. Dr. Elena Helerea and Ph. D. lecturers Florin Nechita, Daniela Sorea, Ana Maria Bolborici, Arabela Briciu, Ioana Atudorei and Laura Leluţiu.

The second HL event was held on Friday, May 17, 2019, between 10.30-15.30, in the building N of the Transylvania University of Braşov.

On this occasion, the war storytellers, that is the *living books*, were:

- Plastic artist Mircea Vladimir Bârsan (Vova),
- Engineer Radu Bellu,
- Teacher Maria Leluțiu.

They shared their experience and memories of the impact of war on the civilian population, of the bombings on the cities of Bucharest and Ploiești, of the Vienna Diktat and of the political, economic and social consequences of the war.

Most of the listeners were university students this time. The impressions and emotions were shared by the young audience- interested readers, who made the dialogue lively, intense as a result of their interventions and questions and stimulated new memories and testimonies, with lessons on what the war meant for Romania, for Europe and for the whole world.

Naturally, there was a transfer of emotions, experiences, but also knowledge needed to understand the region's historical transformations, heterogeneous political architecture, multiethnic and inter-confessional relationships, all developed in a space of interactions, influences, complex and multiple relationships.

The 20th century offered a wide range of historical phenomena and events, some with dramatic resonances, but to the same extent added to the older national, ethnic, confessional identity challenges, a new challenge, namely

that of European integration and inherently of a deep attachment to democratic values in Europe.

By proposing reflection on the horrors of war, the ACT project highlights by contrast the contemporary democratic achievements of each country. The ACT project promotes a collective memory of citizens and the feeling of belonging to the EU community.

For editors, this volume (which can be considered as a first catalog of the living library) represents a working tool for both young Europeans, who may find knowledge of history useful, and for their teachers.

We consider that the purpose of the events organized under the motto *Active telling, Active learning* - has been achieved: the *Human Library* method has proven to be particularly useful and effective in getting access to both past and contemporary history of Europe, in creating the attitude of rejecting the idea of war and in supporting peacekeeping, so that the vicissitudes experienced by the whole world during WWII are not be relived.

Istorie. Memorie. Oralitate

Cuprins

Cuprins

1. Daniela Sorea:	
<i>Active Telling, Active Learning</i> – o idee salutară	105
2. Biblioteca vie. Restituiri	117
2.1. Mircea Vladimir Bârsan (Vova):	
<i>Am trăit aceste evenimente, dragii mei, și multe altele!</i>	117
2.2. Radu Bellu:	
<i>Războiul schimbă întotdeauna</i>	
<i>regulile de funcționare ale societății</i>	127
2.3. Alexandru Corpade:	
<i>Acest om se numește Chirteș Grațian</i>	144
2.4. Traian Dumbrăveanu:	
<i>Ziua de 16 aprilie era ziua de Paști</i>	148
2.5. Maria Leluțiu:	
<i>Noi am fugit în pădure ca să nu ne găsească rușii</i>	158
2.6. Ion Petrescu:	
<i>Într-un gest frățesc, m-am hotărât</i>	
<i>să fiu alături de el în bătălia respectivă</i>	166

3. Însemnări despre război	175
3.1. Cătălina Crețu:	
România în Al Doilea Război Mondial.	
Contextul alianței cu Germania.....	175
3.2. Traian Dumbrăveanu:	
Participarea României	
în cel de-al Doilea Război Mondial	178
3.3. Florin Nechita:	
Mă întreb de ce nu a apărut în viața mea un proiect	
precum <i>Active Telling, Active Learning</i> acum șase ani .	184
4. Laura Leluțiu, Elena Helerea:	
Proiectul <i>ACT – Active Telling, Active Learning</i>	
și utilitatea <i>Cărților vii</i>	191

1. Active Telling, Active Learning – o idee salutară

Daniela Sorea

Ideea proiectului ACT (*Active Telling, Active Learning- The EFC project to the active sensibilisation of the young generations towards the cruelty of the WWII*) a fost una salutară. Ea s-a conturat un pic mai târziu decât trebuia în raport cu subiectul în jurul căruia s-a încheiat. Dar este cu atât mai mult salutară. Prezența supraviețuitorilor Celui de-al Doilea Război Mondial este tot mai discretă și amintirile lor, cu ei și despre ei ne sunt tot mai rar accesibile. Chiar în memoria colectivă a europenilor experiența războiului își pierde contururile. Sub bombardamentul mass-media, trecutul pare a se estompa mai repede decât reușim noi să îl înțelegem. Aici se inserează ideile bune de felul celei care a coagulat proiectul ACT. Lecțiile neînvățate sunt menite să se repete. Lecția războiului este una cu care nu am vrea să se întâmple asta. De aceea e salutară ideea. Ea reprezintă un prilej prietenos de recuperare a unor învățăminte folositoare.

Faptul că povestitorii despre război, „cărțile vii” ACT, sunt din mai multe locuri ale Europei, din Estul fost

comunist și din Centrul continentului, dă greutate suplimentară lecției. Faptul că țările din care vin povestitorii s-au aflat și de o parte și de cealaltă a frontului de război, că au fost unele în tabăra câștigătorilor și altele în cea a perdanților la sfârșit, face ca lecția să fie și mai importantă într-o Europă care și-a blurat granițele.

În pofida neliniștilor noastre de la începutul proiectului, nu a fost dificil să găsim „cărțile vii”. A fost oarecum surprinzător... După ce am început să căutăm, i-am văzut cu alți ochi, într-o altă lumină, pe oamenii mai în vârstă de lângă noi și pe îndrăgostiții de istorie, căutătorii și depozitarii de povești. Ne-am dat seama că unele întrebări așteaptă să fie puse, să se rostească... aproape ca în legendele despre Parsifal și castelul Graal-ului. Dacă am întrebat, ne-au răspuns. Cu multă însuflețire.

A fost mai greu să îi convingem pe unii dintre povestitori să asume rolul de „cărți vii”. Au venit plini de solitudine, chiar entuziasmați, la întâlnirea pregătitoare, dar s-au arătat rezervați în privința puterii- priceperii- succesului lor ca vorbitori în fața celor tineri. „Cum să vorbesc eu?!”, „Ce să le spun?!”, „Păi, mai vrea cineva să audă așa ceva?!”, sunt obiecții pe care le-am tot auzit și pe care am muncit să le combatem. „Cărțile vii”, s-au descurcat bine, a fost simplu după ce primii ascultători s-au așezat în fața lor. Aveau ce povesti...

Unul dintre povestitori la care ne-am gândit de la început a fost domnul Grațian Chirteș, un tehnician aproape

legendar printre constructorii brașoveni de avioane. Domnul Chirteș a fost nevoit să treacă pe furiș granița dinspre Ardealul de Nord, cedat Ungariei prin Dictatul de la Viena în 1940. Era aproape un copil, se certase cu câțiva colegi de școală unguri și îl lovise pe unul dintre ei. Aceia au promis că se întorc și îl omoară... Nu prea erau vremuri de glumit cu așa ceva, tinerii maghiari din zonă se organizau, bucuroși să ajute autoritățile nou instalate să instaureze ordinea cea nouă. Grațian Chirteș și-a strâns în grabă câteva lucruri, și-a îmbrățișat părinții speriați și a fugit. Să treacă în România i-a ajutat, pe el și pe încă un coleg fugar, o țărancă. Femeia avea câteva loturi de pământ pe graniță și, profitând de lucrul acesta, păcălea patrulele de grăniceri pentru românii care treceau spre Țară. Se întorcea după înserat de la pământul unde pretexta că are tot felul de treburi. Purta o lampă și grănicerii se îndreptau către lumina aceea ca să vadă despre ce e vorba... Până se lămureau lucrurile, până femeia explica cine e și ce treabă avea acolo pe graniță, prin spatele lor, prin partea întunecată, fugarii treceau dincolo. Așa a făcut și Grațian Chirteș. A așteptat ascuns în pădure, în frigul iernii și în zăpadă până s-a lăsat întunericul, a așteptat apoi până a apărut femeia care a atras grănicerii și a trecut... Avea 17 ani... Până la urmă a ajuns la Brașov și, aproape fără să știe când, din adolescentul speriat s-a transformat în cel mai bun tehnician din echipa de la uzina brașoveană care avea în grijă avioanele de luptă. Războiul ajunsese între timp peste tot...

Domnul Chirteș ne-a ținut cu sufletul la gură de la începutul până la sfârșitul poveștii la prima întâlnire. Abia am așteptat să îl auzim povestind din nou, de data asta pentru tinerii participanți la evenimentul pregătit... Numai că în dimineața evenimentului am aflat că nu o să vină... nu se simțea destul de bine... A spus pentru ascultători povestea lui bunul și vechiul său prieten, maior în rezervă Alexandru Corpade... Noi am înțeles abrupt cât de prețioase sunt amintirile oamenilor acestora care au fost acolo, în război, și cât de special e timpul nostru, timpul ultimelor povești de la sursă, la prima mână, despre cum a fost atunci.

Ascultătorii, elevi de gimnaziu și studenți, au reacționat în multe feluri în fața „cărților vii”. Am văzut și mirare, și neîncredere, și compasiune, și mândrie (pentru episoadele eroice sau dovezile de profesionalism prezentate), și oroare și suferință pe fețele lor. Fiecare dintre aceste expresii semnalează faptul că mesajul și-a găsit destinatarul, că lecția a ajuns la urechile celor meniți să o învețe.

„Cărțile vii” au reliefat în relatările lor aspecte diferite ale războiului. Maiorul ing. Alexandru Corpade a spus, așa cum am arătat mai sus, povestea prietenului lui indisponibil, Grațian Chirteș. Dar a povestit și despre bombardamentele de la București și Ploiești și despre presiunea pe care războiul a pus-o pe umerii constructorilor de avioane.

Generalul în rezervă Ion Petrescu a vorbit despre acțiunile lui de copil de trupă în campania din Ungaria. „Copilul de trupă era îmbrăcat în ținută de soldat, însă,

bineînțeleș, cu haine la nivelul corpului lui. Aveam 1,53 m înălțime și 52 de kilograme. Aveam șepcuță pe cap, un fel de caschetă, aveam tunică fiindcă era destul de frig în perioada respectivă, asta era ținuta militară. În legătură cu specificul acțiunii de cercetare în spatele frontului germano-horthyst, a trebuit să ne facă și ținută civilă cu specificul ținutei din zona Budapestei. În felul acesta dădeam impresia că suntem trecători, însă noi eram niște trecători foarte vigilenți, observam ce subunități sunt, unde sunt, cum sunt și ne lăsau să trecem întrucât pretextam că ne ducem la cumpărături prin Budapesta. Ne întorceam pentru că nu găseam absolut tot ceea ce voiam să cumpărăm și în felul acesta reușeam să trecem prin dispozitivul german fără să dăm de bănuiră că exercitam o acțiune de luptă...". Așa a descris generalul ceea ce a avut de făcut pe front, până când, în a șasea misiune a fost rănit. A vorbit, de asemenea, despre comandantul lui de atunci, despre eroismul aceluia și despre destinul lui dramatic...

Muzeograful Traian Dumbrăveanu le-a îngăduit ascultătorilor o incursiune emoționantă în istoria familiei sale, dramatic legată de bombardamentele de la Brașov din 16 aprilie 1944. Dar a conturat cu rigoarea profesionistului un tablou mult mai cuprinzător al zilelor acelora de război. A povestit despre curajul principesei Ileana a României, care a rămas la spital lângă bolnavii imobilizați în timp ce personalul s-a adăpostit la alarma pentru bombardament. A povestit și despre adăposturile antiaeriene de la Brașov,

nefastă în cel mai dur bombardament care „a fost cel din 6 mai, care s-a soldat cu foarte multe victime... Autoritățile orașului au luat hotărârea de a construi mai multe adăposturi și acele platforme de lemn au fost înlocuite cu platforme de beton. Rețeta betonului spunea că el se întărește după mai bine de treizeci de zile. Având în vedere că distanța dintre 16 aprilie și 6 mai a fost destul de mică, populația a intrat în aceste adăposturi, ele s-au prăbușit și au fost foarte multe victime...”. Nu în ultimul rând, domnul Dumbrăveanu a vorbit cu mândria cunoscătorului despre avionul vedetă al românilor, care „promise pe Frontul de Est renumele de «măturoiul românesc» pentru că tot ce prindea distrugea...”.

Doamna profesoară Maria Leluțiu a povestit despre soldații ruși din calea cărora era prevăzător să fugi și, la fel de important, să îndepărtezi băutura: „Când au văzut că vin trupele – nu erau mijloace de comunicare ca acum, dar oamenii transmiteau prin viu grai – au dat drumul la toate butoaiele alea mari cu vin și alte băuturi alcoolice pe care le avea bunicul... Au fost aruncate de pe deal. De aia țin minte, vă dați seama că eu aveam cinci ani atunci și țin minte imaginea aceea, dar și bucuria pe care o simțeam văzând butoaiele care se spărgeau... Era important ca rușii să nu aibă băătură pentru că dacă beau, făceau ravagii, omorau oameni...”. Dar a vorbit și despre fetele și femeile supra-viețuitoare războiului, despre greutățile și nedreptățile pe care schimbarea de regim de la sfârșitul acestuia le-a adus.

Domnul ing. Radu Bellu a povestit despre bombardamentele de la Ploiești și București, despre adăpostul antiaerian din subsolul Palatului CFR de la București, de care, ca CFR-ist, s-a arătat tare mândru: „Majoritatea oamenilor știau că palatul are trei niveluri subterane și acolo încap 6000-7000 de persoane... Și nu vă spun o prostie: toată lumea din Gara de Nord sau din cartierul Grivița, unde era foarte multă lume, în momentul în care se dădea alarma își lua puținul pe care îl avea, o pătură sau o sticlă cu apă și fugea în Palatul Ministerului Căilor Ferate. Acesta are trei etaje subterane construite și vreo 12 deasupra... Niciodată la bombardamente nu a murit nimeni acolo... Acolo stăteau cuminiți, se termina alarma, trecea bombardamentul și plecau...”. A evocat, de asemenea, plecarea Regelui Mihai I al României în exil, după abdicarea forțată de după război. Regele a plecat de la Sinaia și „oamenii din Sinaia erau pe deal... jos sunt scările și oamenii strigau *Regele Mihai!* Ei nu au avut voie să intre în gară... Iar când familia regală a apărut cu două sau trei mașini, lumea a început să strige, iar rușii au pus Securitatea să îi îndepărteze de acolo...”.

Domnul Mircea Vladimir Bârsan – Vova și-a amintit pentru ascultători cum, copil fiind, a părăsit alături de mama și de sora sa mai mică Ardealul de Nord, umiliți de grănicerii unguri pe Dealul Feleacului, deasupra Clujului. A povestit despre perioada de dinainte de plecare, când din cauza tatălui care era ofițer jurist, ofițerii maghiari i-au speriat mama: „Au început s-o interogheze pe mama, care era

profesoară de pian. Au întrebat-o ce înțelege prin cedarea de teritorii, dar mama nu era informată despre această temă. Ea era destul de bulversată pentru că știa că trebuie să părăsim orașul și să lăsăm acolo toate bunurile. Acest lucru nu s-a întâmplat imediat, ofițerii unguri au revenit de două-trei ori, iar la un moment dat au venit foarte hotărâți să-i reproșeze mamei de ce câinele nostru are numele Horthy și pisica numele Hitler. Aceasta era o minciună de-a lor. Ungurii au împușcat ambele animale"... A povestit detaliat și despre Trăznea și Ip, unde trupele maghiare au martirizat localnici români. A atras în mod repetat atenția că nu se mai vorbește despre lucrurile acestea și că „asta este istorie”.

În acest punct este necesară o precizare. La nivel politic, relațiile dintre români și maghiari au fost multă vreme tensionate în Transilvania. Tratatul de la Trianon a nemulțumit profund Ungaria și a amplificat tensiunile, mărin­d potențialul de descărcare abruptă a lor în stradă. Dictatul de la Viena (1940) a fost socotit de către maghiari prilej pentru o meritată revanșă. Dar asta nu înseamnă că maghiarii au fost personajele negative și că românii s-au purtat impecabil în vremuri de război. Nici vorbă... Există ca întotdeauna încă o fațetă a medaliei.

Ne-am dumirit târziu în derularea proiectului că amintirile povestitorilor nu surprind evenimentele din mai multe (toate?) perspectivele. Precis războiul și urmările lui s-au văzut diferit pentru multele feluri de locuitori ai Transilvaniei:

români, maghiari, germani, evrei, romi... Nu am ales intenționat „cărți vii” cu perspective apropiate, după cum nici nu am sesizat la timp potențialul educațional al prezentării aceluiași evenimente din perspective clar diferite. Dar punctul slab e simultan invitație la aprofundare și la pregătirea unei alte lecții.

Care sunt învățăturile care se pot desprinde din poveștile „cărților vii”? Mai întâi faptul că războiul nu este niciodată o confruntare simplă între două armate. Populația civilă nu este doar spectatoare. Viețile oamenilor, destinele lor sunt și ele prinse în confruntare. Războiul nu trece pe lângă, războiul intră în orașe, case, familii, cariere. Bombardamentele asupra Brașovului (când atacatorii au lansat bombe asupra zonelor locuite ale orașului pentru că nu se puteau întoarce pe aerodrom, la aterizare, cu ele), fuga în pădure a micuței Maria Leluțiu, împreună cu femeile din familie și din sat (ca să nu le găsească soldații ruși care se apropiau), părăsirea locurilor natale devenite periculoase, ca în cazul familiei Bârsan sau al lui Grațian Chirteș, evidențiază acest fapt.

Ar fi apoi faptul că războiul nu-i ocolește pe copii. Nu sunt locuri speciale în care aceștia să se retragă în siguranță în timp ce oamenii mari se războiesc. Copiii fug, se ascund, se refugiază, îndură sete și foame la fel ca ceilalți oameni. Pot fi chiar în prima linie a frontului, dacă sunt copii de trupă, ca generalul de mai târziu Ion Petrescu.

Ar fi apoi faptul că în război se petrec atrocități. Nu numai în filmele de război. În războiul adevărat. Viața își schimbă valoarea. Granița dintre îngăduit și neîngăduit se estompează. Oamenii obișnuiți fac lucruri înfiorătoare, îngăduie nedrepăți și încurajează cruzimi. Răul iese ușor la lumină, se alimentează din situațiile de război.

Ar fi, de asemenea, faptul că în război diferențele se amplifică și cresc în importanță. Apartenențele au consecințe. Naționalismele își arată fața hidoasă. În zone de conviețuire seculară colegii se transformă în dușmani periculoși și nu mai este loc pentru toată lumea. Probabil nu era prima dată când adolescenții se ciondăneau, dar în contextul determinat al apariției grupărilor paramilitare după Dictatul de la Viena conflictul lui Grațian Chirteș cu colegul lui ungur a devenit o problemă de viață și de moarte.

Ar fi și faptul că războiul are consecințe. Că schimbările pe care le favorizează, în contextul tulburării ordinii sociale și al scăderii vigilenței instituțiilor și organizațiilor democratice pot afecta pe termen lung viețile supraviețuitorilor. Maria Leluțiu a povestit despre colege de școală de-ale ei nevoite să își ascundă identitatea ca să poată învăța. Generalul Petrescu a povestit despre comandantul lui, devenit din erou de război pușcăriaș la Aiud. Vova Bârsan a povestit despre studenția lui întreruptă pe motiv de origini nesănătoase în România devenită comunistă.

Ar fi, în sfârșit, ușurarea că în Europa de azi, cea în care au crescut tinerii ascultători, e liniște. Senzația aceasta,

mărturisită de câțiva dintre participanții la întâlnirile cu „cărțile vii”, are în fundal încrederea nemărturisită explicit în cei care hotărăsc azi soarta continentului. E o încredere care obligă.

Revenind la „cărțile noastre vii”, este impresionant cum vorbind despre război i-au lăsat pe ascultători/„cititori” să intre în poveștile lor de viață, să le cunoască familiile, aspirațiile, valorile. Pentru deschiderea aceasta generoasă a lor, merită toată recunoștința noastră. Dragul de istorie nu vine din prezentarea riguroasă a datelor și a rapoartelor științifice seci. Elevii români au dezvoltat din cauza manualelor școlare și a metodologiei de predare a disciplinei o atitudine de respingere a istoriei. Dragul de istorie vine din evidențierea semnificațiilor acestor date și rapoarte, adică a încărcăturii umane a lor, care suscită empatia. Lecția „cărților vii” este din acest punct de vedere și pentru profesorii de istorie salutară.

2. Biblioteca vie. Restituiri

2.1. Mircea Vladimir Bârsan (Vova):

Am trăit aceste evenimente, dragii mei, și multe altele!

Povestitor de talent și foarte pasionat, cu o memorie infailibilă și cu un farmec al povestirii care cucerește de la început, Mircea Vladimir Bârsan readuce în atenție episoadele trecerii familiei sale din spre teritoriile ocupate de trupele horthyste spre partea de Românie care rămăsese liberă în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale.

*Mircea Vladimir Bârsan (Vova),
pictor și fotograf profesionist*

Tatăl naratorului era jurist militar și familia lui a fost tratată inuman până la trecerea graniței spre România. Vova Bârsan povestește și alte întâmplări dramatice din perioada Dictatului de la Viena. De asemenea, evocă și unele momente care ilustrează consecințele războiului, mult după încheierea acestuia.

M-am născut la Zalău, în județul Sălaj. În 1940 aveam șapte ani. În acel an a avut loc la Viena o convenție de revizuire a granițelor țărilor fostului Imperiu Austro-Ungar. Datorită acestei înțelegeri dintre Germania, Austria și

Ungaria s-a ajuns la acea hotărâre care a excedat posibilitatea statului român de a reacționa. În 1940 regalitatea era asigurată de Regele Mihai, care avea 19 ani. Nimeni nu-l băga în seamă pentru că era un puști, dar ministru de război era Ion Antonescu, un foarte bun aliat al germanilor. Germanii constituiau o forță opusă comunismului rusesc. România a acceptat cedarea unor județe din Ardealul de Nord: Bihor, Satu Mare, Sălaj, Cluj, Mureș și cele din Secuime. Acest lucru a determinat conducerea statului maghiar, care era guvernat de un fost cetățean român din Baia Mare, Horthy Miklós, devenit regele ungarilor în perioada aceea, să ocupe regiunile din România în care ungurii erau majoritari. Trupele invadatoare au avut un comportament incalificabil. Agenții secreți ai armatei maghiare voiau să se răzbune și pentru aceasta statul român a constituit comisii de predare a regiunilor care erau vizate de acordul de la Viena, dar ungurii nu s-au mulțumit cu atât. Tatăl meu era președintele unei astfel de comisii și, în calitate de jurist, trebuia să aplice legea cu strictețe.

Dar nu s-a putut face așa: ofițerii maghiari au venit la noi acasă și au început s-o interogheze pe mama, care era profesoară de pian... Au întrebat-o ce înțelege prin cedarea de teritorii, dar mama nu era informată despre această temă... Ea era destul de bulversată pentru că știa că trebuie să părăsim orașul și să lăsăm acolo toate bunurile. Acest lucru nu s-a întâmplat imediat, ofițerii unguri au revenit de două-trei ori, iar la un moment dat au venit foarte hotărâți

să-i reproșeze mamei de ce câinele nostru are numele Horthy și pisica numele Hitler... Aceasta era o minciună de-a lor. Ungurii au împușcat ambele animale. Acesta a fost primul contact pe care l-am avut noi în familie cu ungurii. În afară de aceasta, noi nu am avut voie să luăm nimic cu noi, a trebuit să lăsăm acolo tot ce aveam...

.....

Vă voi vorbi despre niște fapte care devin foarte importante în timp... Sunt întâmplări pe care toată lumea vrea să le uite, ca să nu deranjăm pentru că acum suntem în altă epocă, iar oamenii sunt alții. Aceste fapte pe mine m-au afectat psihic foarte tare... Nu aveam nici o putere în 1940, când a trebuit să ne refugiem din teroriile cedate de România... A mai fost un eveniment total neplăcut: tatăl meu a fost arestat de așa-zisa „Armata a Salvării”. Ne-am dus la bunicii din partea mamei care locuiau la Cluj și am făcut toate demersurile ca să putem trece în România.

Pe Dealul Feleacului, pe drumul care duce spre Turda, era granița... Am obținut permisiunea de a părăsi teritoriul în 14 septembrie, de Ziua Crucii. Ploua mărunț. Mama a luat o birjă; luase o valiză în care aveam actele... Am urcat Dealul Feleacului, unde era pichetul maghiar... Acuma e plin de construcții, nu mai e ce a fost...Iar maghiarii ne-au spus: Dezbrăcați-vă! Noi am spus: Cum să ne dezbrăcăm? Ei au zis: În pielea goală! Ca să vedem dacă nu duceți ceva de valoare peste graniță.

Ne-am dezbrăcat și ne-au trimis fără nimic pe noi mai departe. După ce am trecut de barieră, sora mea a zis: Mamă, acum putem cânta *Trăiască regele*? Sora mea avea cinci ani... Am fost foarte emoționați...

Armata română – grănicerii – ne așteptau cu pături pentru că știau că asta era obiceiul lor... Ungurii spuneau că nu vor ca „valahii împuțiți” să ducă ceva peste graniță; spuneau că toate erau ale lor.... A fost groaznic, credeți-mă, vă rog!

Astăzi nici nu vor să vorbească, nici nu vor să-și amintească de așa ceva și te acuză pe tine că răscolești trecutul ca să inciți... Dar asta este istorie... Nu poți să negi ce au făcut Mihai Viteazul sau Sinan Pașa... Eu nu instig pe nimeni, astea sunt lucruri pe care le-am trăit...

Dar acestea sunt întâmplări trăite de mine...

.....

La a șazecea aniversare a absolvirii Liceului „Simion Bărnuțiu” de la Zalău m-am întâlnit cu un fost coleg de clasă despre care nu mai știam nimic: Pușcaș Ioan, un medic care a lucrat și în străinătate și a devenit cunoscut pentru tratarea bolilor de stomac. El era din Trăsnea, ultima localitate din Munții Meseș, dintre județele Sălaj și Cluj.

Acolo a avut loc un eveniment de un tragism greu de imaginat: clopotarul bisericii din Trăsnea a uitat să ia steagul tricolor românesc din turla bisericii și asta a atras represalii asupra familiei preotului Pușcaș. Preotul Pușcaș era rudă cu fostul meu coleg de clasă. El era căsătorit, soția lui era

învățătoare și aveau două fete de vreo douăzeci de ani. Clopotarul era din aceeași localitate, iar soția lui era în ultima lună de sarcină. Ca să se răzbune pentru faptul că trupele au trebuit să aștepte să fie dat jos steagul românesc pentru a nu trece pe sub el, i-au pedepsit pe preot, pe familia lui și pe clopotar. Au dezbrăcat-o pe femeia însărcinată, au scos-o pe stradă, i-au legat picioarele de doi cai și au sfărtecat-o, a ieșit copilul... Vă rog să mă credeți că aceste întâmplări sunt adevărate, sunt evenimente documentate. Preoteasa și cele două fiice au fost înghesuite în cotețul de porci, au pus paie și le-au dat foc. Pe preot l-au spânzurat de clopotul bisericii. Aceste represalii au avut loc datorită faptului că ungurii s-au simțit jigniți pentru că a trebuit să aștepte pentru ca steagul românesc să fie coborât de pe turla bisericii... Nu vă puteți imagina ce efect groaznic a avut acest episod!... Nu s-a judecat niciodată; s-a discutat foarte mult, dar pe cine să dai vina, că n-ai pe cine!... Toate aceste atrocități au avut loc pentru că ungurii nu voiau să treacă pe sub steagul românesc...

Îmi mai amintesc că la Ip, în județul Sălaj, județ care era un adevărat grânar al Transilvaniei, era o moară. Această moară făcea făină pentru armată. Atunci când au venit ocupanții i-au cerut morarului să le dea făina, dar acesta a zis că are contract cu statul român și făina trebuie să ajungă la stat. L-au prins pe morar, l-au bătut, l-au băgat într-o ladă mare destinată păstrării făinei și au pus aproape două tone de făină peste el... Bineînțeles că morarul a murit... Cred că

trebuie să ai o imaginație bolnavă pentru a putea face așa ceva... Eu nu am simțit niciodată plăcerea de a chinui pe cineva. Și am avut de suferit, credeți-mă! Nu pot să concep cum factorul de ură și factorul de putere pot avea asemenea efecte asupra unor indivizi....

.....

Sunt multe lucruri deosebite care s-au petrecut în Bucovina ocupată de ruși, după Dictatul de la Viena. Ei au avut dreptul să ia vechile teritorii ale Imperiului Austro-Ungar din nord în afară de Maramureș, care s-a împotrivit. La Moisei, dacă ați fost, au fost omorâți niște soldați răniți. În comuna Moisei era un mic dispensar militar în care erau aduși. I-au împușcat pe toți! Este și un monument acolo, la Moisei, în Maramureș. Ar trebui să umblați puțin prin țara asta, să vedeți că sunt lucruri interesante. E deosebit de tragic și te simți neputincios pentru că trec anii și se uită aceste lucruri...

.....

Adesea sunt întrebat de tineri așa ca voi, care lucrează prin televiziuni și care au trecut pe la școala mea în care i-am învățat cum se face un reportaj, dacă mai am colegi de școală, dar e greu să mai am când eu am făcut patru clase în zece localități diferite...

Tatăl meu fiind ofițer jurist, se muta de la o unitate la alta. Pe noi ne ducea cu el, că nu aveam unde să rămânem. Armata ne asigura locuință... La un moment dat am ajuns la Siret, în Bucovina. Acolo era o unitate de vânători de munte

care efectua un exercițiu militar. În cadrul acestui exercițiu trebuia ca militarii să ajungă la Cernăuți. Pentru asta treceau prin localitatea Biserica Albă... În localitatea Biserica Albă în 1940 comuniștii ruși au omorât 4800 de români împușcându-i într-o pădure... Le-au dat voie să plece din zona ocupată, dar i-au așteptat în pădure și i-au masacrat... Nu unul-doi, patru mii!.. Mulți dintre ei erau cu soțiile și cu copiii... Astea sunt grozăviile războiului despre care nu se prea discută.

Preotul din localitate ne-a dus la biserica ortodoxă și ne-a spus că în perioada ocupației sovietice biserica era folosită ca grajd pentru cai. La intrarea în biserică erau două icoane... Pentru a-i educa pe copiii din sat, au adăugat în biserică o icoană cu portretul lui Stalin. Copiii erau aduși acolo și puși să se roage. După ce se rugau în fața icoanei lui Iisus copiii erau întrebați dacă au primit ceva și ei spuneau: Nu, ce să primim?... Apoi le era adus în față tabloul „tătucului” Stalin, erau puși să se roage în fața lui și după ce se rugau se deschidea o trapă prin care cădeau mere, cozonaci și alte cadouri... Li se spunea: „Ei, vedeți cine vă dă?” Aceasta era politica acelor vremuri...

Am trăit aceste evenimente, dragii mei, și multe altele! Din cauză că părinții mei au avut funcțiile pe care le-au avut am fost dat afară din anul al treilea de studii la Medicină, am fost încorporat în batalioanele de muncă forțată, am lucrat la Canalul Dunăre-Marea Neagră o vară întreagă, după care ne-au dus în Valea Jiului unde, timp de trei ani și două luni, am lucrat iarna în mină la încărcat de vagoane. De aia sunt

șchiop, că am avut un accident în mină. Iar vara am lucrat la construcții; în perioada în care am fost acolo am construit orașul Uricani pe care acum îl dăruim pentru că era pe pământul momârlanilor, adică al țăranilor din zonă. Ei au câștigat terenul prin proces și acum se demolează acele blocuri. Acolo s-a deschis și o mină de cărbune și la un moment dat a avut loc o explozie groaznică. Mulți oameni erau în detașamentul de muncă; ei scoteau sterilul. Se lucra luni de zile și se scoteau mii de tone de piatră, nu o sacoșă. Iar în explozie au murit, din câte îmi aduc aminte, 45 de muncitori din detașamentele de muncă obligatorie. Vă dați seama că s-a lucrat acolo să se găsească trupurile. Nu s-a găsit nimic! Atunci maiorului Candrea, care era comandantul lagărului, i-a venit ideea să pună piatră și pământ în lăzile care erau așa-zise sicrie. Au scris numele pe ele și au venit părinții să le ia. Erau sigilate ca să nu poată vedea cineva că de fapt nu era nimic în ele. Cam astea s-au întâmplat. Foarte grav!...

.....

Eu am scăpat... După cum am scăpat și în 4 aprilie, când a fost bombardamentul acela american în București și pe noi ne-a prins venind spre Transilvania... S-a rupt frontul și venea înspre Basarabia, Bucovina și Moldova... Noi am plecat de acolo și la Ploiești a început bombardamentul. Ne-au scos din tren, ne-au dus undeva și când ne-am întors n-am mai găsit nimic... Eu eram în chiloți și în maiou... Am rămas fără nimic, dar ne-au dus la Crucea Roșie și ne-au dat alte haine...

România a intrat în război la 22 iunie 1941, atunci când a fost ocupată Basarabia de sovietici. Atunci am declarat război și ne-am aliat cu Marea Antantă a lui Hitler. N-am avut încotro; nimeni nu îndrăznește să facă altceva. Și au fost destul de multe victime... În Al Doilea Război Mondial armata română a pierdut 1.500.000 de ostași... Să nu mai vorbim de peste 40000 de răniți...

Toate aceste fapte au avut un rol sentimental deosebit pentru că, după 1944, când am întors armele, politica Partidului Comunist Român a fost de a instiga familiile care au suferit pierderi și de a da vina pe regimul burghezo-moșieresc pentru pierderile suferite în război... De fapt de vină erau înțelegerile internaționale, noi nu aveam nici o autoritate prin care să ne impunem punctul de vedere... Nici vorbă! Gândiți-vă că tratativele de pace de după Al Doilea Război Mondial au durat aproape 18 ani... Ca să se restabilească vechile granițe ale vechilor teritorii... Noi am avut oarecum noroc, pentru că armata noastră a fost bine instruită și a avut înțelegere cu armata sovietică, recucerind județele care au căzut victime ale Dictatului de la Viena...

Dar a fost groaznic, să știți! Nu știți câți au intrat la închisoare, câți au murit pentru că s-au împotrivit la un moment dat... Țara noastră nu era pregătită să preia o mentalitate comunistă. Era o țară religioasă și monarhică, avea alte principii. În 1948 au desființat de fapt biserica promotoare a eliberării pământului Transilvaniei în 1918-1919. Este vorba despre Biserica Greco-Catolică... S-a

considerat că ea ne-a vândut Vaticanului și din cauza aceasta populația suferă... Șase episcopi de-ai noștri – eu sunt greco-catolic – au murit în închisorile comuniste din țară... Și Papa, care vine acum în România, vrea să-i beatifice și să-i pună în rândul martirilor pe acești episcopi... Eu nu înțeleg nici azi de ce Biserica Ortodoxă a făcut acest gest. Nici azi nu vor să retrocedeze, să recunoască faptul că aproape un milion și jumătate de transilvăneni erau greco-catolici. Dar asta e istoria, nu știu de ce se întâmplă așa...

Toate acestea au avut consecințe asupra multor familii. Au trecut aproape 50 de ani de atunci, s-a estompat acea perioadă, nu mai este ... Dar toate bunurile și proprietățile Bisericii Greco-Catolice au fost confiscate de guvernul comunist: terenuri, păduri și altele...

Eu sunt Vladimir, dar la școală, în ultimul an de liceu s-a introdus limba rusă. În manualul care ne-a fost adus prima lecție era despre Vladimir Ilici Lenin – Vova și toți colegii mei, știind că sunt Vladimir, m-au poreclit Vova și așa am rămas chiar și în buletin...

2.2. Radu Bellu:

Războiul schimbă întotdeauna regulile de funcționare ale societății...

Profesionist în domeniul căilor ferate și interesat de istoria României, Radu Bellu povestește despre bombardarea Bucureștiului și a Ploieștiului, despre rolul important pe care l-a avut Palatul CFR de la București în salvarea de vieți omenești în timpul războiului, dar și despre unul dintre cele mai dramatice evenimente din istoria familiei regale a României: plecarea forțată a Regelui Mihai în exil. Acest eveniment a marcat disoluția monarhiei, ilustrând brutalitatea dictaturii născute la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Radu Bellu, inginer

Hai să vorbim puțin despre bombardamentele din 1944 asupra Gării de Nord. E interesant de văzut: era război, erau nemți în țară, iar războiul schimbă întotdeauna regulile de funcționare ale societății...

În 1944 americanii doreau să distrugă nu România, ci baza petroliferă din care nemții sugeau în permanență țițeiul. O foarte mare parte a războiului a fost dusă de nemți cu țițeiul din România. Nici azi nu ne-au plătit niște datorii, le

plăteau cu mărci din alea de hârtie de război, care n-aveau nici o valoare... Au înghițit bieții români, le-au dat țigetei, dar americanii trebuia să distrugă această bază... La Brașov nu au prea fost bombardamente grele în 1943, dar în 1944 au fost...

La Brașov au avut loc bombardamente serioase în 1944, prin acestea americanii au vrut să distrugă infrastructura destinată războiului. Pe Strada Hărmanului din Brașov, unde e o benzinărie acum, era în acea vreme gara, care a fost mutată în 1963 puțin mai jos, unde e acum... În spatele benzinăriei actuale, la opt sute de metri distanță, era Rafinăria nr. 6 pe care americanii au vizat-o cu prioritate. Toate grupurile de asalt care veneau pe sus au urmărit rafinăria asta. Această rafinărie furniza aproximativ șaizeci la sută din lubrifiantii necesari armatei germane pentru tancuri și alte mașini de război... Dar americanii nu au reușit să distrugă rafinăria. Acesta a fost primul atac... În cursul celui de-al doilea atac au lovit gara și restaurantul care era lângă ea... Prima bombă a căzut pe grătarul de la restaurant și a făcut să zboare micii și fripturile de acolo. Restaurantul a luat foc și o parte a ars.

Trebuie să știți că prima gară din Brașov a fost construită în 1873, iar primul tren care a intrat în municipiul Brașov a fost la 1 iunie 1873. Asta a fost gara care a fost bombardată, care fusese puțin extinsă în 1906 – nu am poze să vă arăt – iar după extinderea ei, în 1944, a fost lovită de bombe și o parte a ars. După război, în 1945, a fost făcută o improvizație care a durat până în 1963...

Americanii lansau bombe și apoi erau fugăriți de aviația românească de vânătoare. Din ceea ce au publicat ei după război rezultă că pierderile cele mai mari le-a suferit aviația americană în România. La 1 august 1943 ei veneau din Italia sau din Tanger, din Africa, având misiunea de a distruge industria petrolieră și de a tăia sursa de alimentare cu combustibil a nemților... Dar românii au doborât la 1 august 1943 un număr de 176 de avioane, fiecare cu câte 11 oameni la bord... Au murit atunci foarte mulți americani...

Ei au venit crezând că țara era lipsită de apărare, dar Ploieștiul era apărat de două divizii și jumătate de baterii anti-aeriene germane și rusești. La o înălțime de 600-700 de metri erau niște baloane mari, așa, cam cât o cameră, legate cu cabluri de oțel... Între cabluri era explozibil... Avioanele americane s-au lovit de acele cabluri și apoi au fost doborâte de avioanele de vânătoare... După acest episod le-a fost frică și nu au mai venit decât sporadic... Bucureștiul se pare că a fost distrus în proporție de zece-cincisprezece la sută. Lumea se ferea în adăposturi și datorită acestui fapt nu au fost victime foarte numeroase.

La Ploiești, pe un câmp de zece hectare, armata a instalat cabluri cu becuri și aviația englezească obișnuită să bombardeze noaptea — că așa veneau, americanii ziua și englezii noaptea, a început să bombardeze pentru că a fost atrasă de lumini... Piloții au crezut că acolo era orașul și au bombardat zona. Ce-au făcut pe câmpul acela... Și acum se văd urmele gropilor.. Au făcut niște gropi că mai sunt și azi

acolo. A fost o păcăleală oficială... La Braşov au fost mai puţine victime pentru că trebuia ca avioanele să treacă munţii. Majoritatea nu aveau curaj să se ducă pe acolo, peste munţi, aşa că ocoleau pe la Piteşti pentru a ajunge în oraş, iar oraşul era foarte bine apărat de bateriile anti-aeriene.

.....

Pe toată durata războiului s-au folosit locomotive cu aburi... Nu aveau aceeaşi putere ca acum, dar au adus servicii foarte importante. Când a intrat România în război, la 22 iunie 1941, România avea circa 3800 de locomotive cu aburi. Calea ferată a fost foarte bine organizată astfel încât, atunci când se dădea alarma la Bucureşti, toată lumea se adăpostea în Palatul CFR, care este situat lângă Gara de Nord... Majoritatea oamenilor ştiau că palatul are trei niveluri subterane şi acolo încap 6000-7000 de persoane... La Gara de Nord erau atât de bine organizaţi în timpul războiului încât după bombardamentele americane circulaţia trenurilor se relua foarte repede...

În 1944 Gara de Nord din Bucureşti, cea mai mare gară din România, a suferit trei bombardamente. Unul dintre ele e mai puţin important, că americanii erau loviţi şi îşi aruncau bombe pe ici, pe colo ca să mai scape... Celelalte două au fost destul de zdravene. Când ieşi din Gara de Nord pe la coloane, vezi palatul Ministerului Transporturilor, ăla mare, un cub aşa mare. E o clădire cu 12 sau 14 etaje în faţa Gării de Nord. La ora aia era în construcţie. Palatul a salvat de la moarte cel puţin câteva sute de mii de oameni... Şi nu vă

spun o prostie: toată lumea din Gara de Nord sau din cartierul Grivița, unde era foarte multă lume, în momentul în care se dădea alarma își lua puținul pe care îl avea, o pătură sau o sticlă cu apă și fugea în palatul Ministerului Căilor Ferate... Niciodată la bombardamente nu a murit nimeni acolo... Acolo stăteau cuminți, se termina alarma, trecea bombardamentul și plecau... Așa de bine era organizată calea ferată în timpul războiului încât după bombardamente exista o rezervă de 2000 de oameni, rețineți! Știți ce-i aia 2000 de oameni? Nu-s pe stradă 2000 de oameni acum în Brașov... Și oamenii ăștia stăteau pregătiți cu sculele lor, fiecare ce avea; nu exista mecanizare ca acum, excavatoare, buldozere și altele... După bombardament veneau un inginer-doi, evaluau paguba, formau echipe de câte o sută și începeau să restabilească ordinea pe calea ferată...

Bineînțeles, Gara de Nord a fost lovită bine de tot, dar ei refăceau o linie-două aici, o linie-două de ieșire și una de intrare. Nu făceau tot că nu puteau. În câteva ore trenurile circulau normal... Se mirau ăștia cum de circulă când gara e făcută zob... Dintr-un ordin superior al Căilor Ferate, din Gara de Nord pleca în fiecare zi un tren în fiecare direcție... Fiind opt direcții, în fiecare zi pleca un tren cu perechea lui: Galați, Constanța, Brașov, Arad, toate aveau câte un tren pe zi... Restul erau militare, calea ferată era plină de trenuri militare... Toate erau foarte bine puse la punct și oamenii care trebuia să se deplaseze la lucru puteau să circule... Asta este tehnica folosită atunci, în timpul războiului.

.....

Aviația română a reușit în mică măsură să ajute calea ferată pentru că aveam avioane puține și ele erau angajate în luptă... Dacă am fi avut multe avioane și puternice, ele ar fi putu să protejeze căile ferate... Ar fi intrat peste bombardiere și le-ar fi scos de acolo, dar bombardierele și-au cam făcut de cap. Unele dintre bombardierele americane care au bombardat căile ferate – aici v-aș aminti de un episod de la 1 august 1943 – bombardierele americane veneau din Italia, de la Foggia, sau din Tanger, din Africa... Niciodată, dar absolut niciodată nu au reușit să lanseze toate bombele pe care le-au avut sau să facă prăpăd... De pildă, unele dintre ele au venit să bombardeze Bucureștiul sau rafinăriile de la Ploiești. Când au intrat avioanele de vânătoare germane și românești peste ele, gările nu le-au mai putut bombarda... Au căzut pe Valea Prahovei, au căzut în Bulgaria, au căzut prin Turcia, unde erau numai avioane căzute, și calea ferată a scăpat...

.....

Vorbind despre transporturile militare, care era principalul transport pe calea ferată și avea prioritate absolută, v-aș povesti un episod de la declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial... Mareșalul Antonescu avea un tren special făcut la noi, la Arad, care se numea *Trenul Patria-Mareșal Antonescu*. În el erau hărți, comandamentul, noduri logistice de comunicare prin tehnica de atunci, nu ca acum că o suni pe mama mare la telefon... Era destul de complicat, dar aveau inclusiv bucătărie, vagon restaurant în care mâncau și

ăsta era tren de comandament. Mareșalul Antonescu a dat ordin ca trenul să fie pregătit la Băneasa. În după masa zilei de 20 trenul a fost scos de la Băneasa. Li s-a ordonat ofițerilor de Stat Major să vină îmbrăcați în ținută de gală... Toată lumea a rămas mirată: cum să vină în ținută de gală când e război? S-au urcat în tren, a trecut fiecare la treaba lui, unul la Statul Major, altul la hărți, altul la dirijări, altul la telefoane, ca să plece spre Piatra Neamț... Vă dați seama, dacă Trenul Patria al mareșalului Antonescu n-a ajuns decât până pe la Chitila-Periș, el nu putea trece din cauza trenurilor militare, atât de multe erau... Majoritatea mergeau în direcția Prut, ăsta era punctul de reper... El a spus să-i lase în pace să circule ca să ajungă seara la Piatra Neamț: Nu țineți seama de mine ca mareșal, trenurile militare să circule cu prioritate!... Nu mai vorbesc de trenurile de călători care așteptau de mult timp... Și a ajuns la Piatra Neamț, unde a dat ordin ca la ora 23.30 să fie toată lumea în vagonul restaurant. Toți ofițerii erau în ținuta de gală, s-au dus și s-au spălat, au mâncat ceva, apoi la ora 23.30 au venit în vagonul restaurant... La ora 23.55 a venit ofițerul de Stat Major cu un plic... A rupt plicul în fața mareșalului, a scos mesajul și a spus: *Vă ordon treceți Prutul!* Aceasta a fost declarația de război a României împotriva Uniunii Sovietice. Din acel moment, din Trenul Patria de la Piatra Neamț s-au transmis către toate comandamentele de armă, armată și divizii ordinul de luptă... Din momentul ăla toată calea ferată a fost mobilizată la locul de muncă... Niciun ceferist nu a putut să

se miște; nu era ca acum: mă duc la serviciu, fac opt ore și plec acasă... Consemnul era: stai și mori acolo dacă e de murit...

Și a început războiul. Armata română a trecut Prutul și au fost lupte destul de grele... Rolul Căilor Ferate a fost imens pentru că în vremea aia nu era ca acum, să avem niște avioane care să ducă, să zicem, o divizie să o pună nu știu unde... Aveam avioane de vânătoare și de bombardament, dar nu ca acum... Nu aveam mașini; aveam puține mașini pentru că nu era așa de dezvoltată armata. Trupele erau transportate cu căruța sau cu mașina, cum se putea... Însă calea ferată a asigurat 95 % din transporturi. De la începutul războiului și până la jumătatea lui, 95% din transporturile militare au fost asigurate de Căile Ferate.

Aș mai face, cu permisiunea dumneavoastră, o paranteză pentru a vă spune ce s-a întâmplat cu Trenul Patria, care era un tren de comandament foarte important... El era paralel cu Marele Stat Major, colaborau, dar era individual. La 26 august a intrat în București armata sovietică... Să știți că nu s-au dus nu știu unde să bea o bere; primul lucru pe care l-au făcut la Gara Băneasa a fost următorul: s-au dus echipe de oficiali de la KGB, au arestat toți oamenii care erau în Trenul Patria – subofițeri și ofițeri – au ocupat vagonul de hărți, că erau două vagoane – 1 și 2 – și nici azi nu se știe unde a ajuns Trenul Patria. Noaptea a plecat spre Rusia cu acești ofițeri luați prizonieri, deși se zice că era armistițiu. Și trenul nu se știe nici azi unde este... Ăla era un tren care conducea

Calea Ferată în scopul asigurării operațiunilor militare pe timp de război... Și a fost tot timpul, de când a apărut în 1942 și până în 1944. La 26 august... KGB-ul, în politica lui, avea o prioritate: taina. Dispăreau oameni, dispăreau trenuri, nu avea cine să știe. În primul rând, acest tren circula numai noaptea. În al doilea rând, la calea ferată trenul avea un indicativ secret, nu știa nici dracu' ce era în el. Plus faptul că era camuflat...Nu era mare, avea cinci vagoane și o locomotivă. Nu e mult, dar era foarte bine mascat. El a fost dus în mare taină pentru că voiau să afle niște informații despre relațiile mareșalului Antonescu cu restul statelor lumii. Ei se temeau ca nu cumva el să întoarcă armele, erau destul de bine informați, iar în trenul ăsta pe care l-au capturat erau toate documentele și toate hărțile. Nu se putea, ca astăzi, să imprime cineva sau să înregistreze cum mă înregistrează pe mine. Ei nu puteau ști cine cu cine a vorbit și despre ce a vorbit, dar după ce ofițerii români au fost arestați, aceștia au fost supuși unor interogatorii...

Calea Ferată, prin rolul și prin disciplina ei, a primit o serie întreagă de laude de la Europa militară cu care colaboram... Noi eram dușmani cu unii și prieteni cu alții, dar toți ne apreciau pentru punctualitatea de pe căile ferate. La Căile Ferate nu exista cineva care să spună că e obosit și pleacă acasă; oamenii erau la datorie și câte trei zile... Mai ales în spatele frontului era o tragedie, erau foarte multe trenuri...

În perioada iulie 1941 - august 1944 Căile Ferate au folosit locomotive cu aburi. Așa a fost în toată Europa. Unii

s-au modernizat mai devreme, alții mai târziu, dar aceste locomotive erau excepționale pentru vremea lor. La un moment dat nemții aveau 14 uzine de locomotive în Germania și în teritoriile ocupate, de pildă la Viena, Neustadt. Erau două fabrici de locomotive în apropiere de Viena, la Praga mai era o fabrică, la uzinele Skoda... Ele aveau permanent producție de război, făcând locomotive cu aburi. La un moment dat nemții, când au văzut că noi nu ne mai puteam descurca cu ce aveam, tot din cauza lor pentru că noi transportam trupele germane spre Rusia, ne-au dat niște locomotive. Noi mai avem două sau trei dintre ele pe care reușim să le păstrăm acum în România... Vagoanele erau de două feluri: acoperite – pentru trupe, pentru soldați – și descoperite, pentru tancuri, tunuri și mașini militare sau utilaje, tot ce trebuia transportat... Ele erau remorcate de mașini germane de genul celor din care mai avem două sau trei în țară, cred că două mai avem... Aceste locomotive au făcut față extrem de bine transporturilor militare. Au mers ca ceasul, astfel încât noi am avut una dintre cele mai bune căi ferate din Europa...

În anii 1937 și 1938, când se simțea apropierea războiului, România a început să-și pregătească infrastructura feroviară pentru condițiile specifice unui conflict armat... În 1940 generalul Antonescu a început programul Antonescu. Au început lucrările la traseul Bumbești-Livezeni, care a fost finalizat în proporție de 25 la sută atunci și care a fost terminat în 1947... O echipă de ofițeri germani a fost trimisă

de Wehrmacht pentru a verifica traseul *Planului Barbarosa*, cum a fost numit al Doilea Război Mondial... În 1941 o echipă de ingineri ofițeri au verificat tot traseul de la Arad până la Prut, la Ungheni. Mergând pe un traseu de la Valea Homorod până la Perșani, apoi Șercaia – Făgăraș, au constatat că sunt două viaducte construite de profesorul Zelinski de la Budapesta în 1906 și 1907. Acestea sunt primele viaducte din țară construite din beton armat în curbă. Acestor viaducte le-a cedat pila principală, iar ofițerii germani le-au spus alor noștri: Fraților, faceți ceva pentru că astea nu rezistă. Erau așa de grele trenurile cu armament și locomotivele încât riscau să se dărâme... Germanii au cerut Guvernului României realizarea urgentă a traseului care există și azi Perșani-Brădet... Traseul a fost schimbat în vederea pregătirii pentru război... Și atunci, într-un an și patru luni nemții, băieți deștepți, au adus din Ucraina circa 1500 de prizonieri ruși pe care nemții i-au pus la muncă și în Ucraina, unde au murit foarte mulți, din cauză că nu primeau mâncare suficientă... Ca să nu moară în Ucraina, i-au adus să muncească la tunelul de la Perșani... Erau în așa hal de inaniție și epuizați de muncă încât, după ce i-au adus aici să lucreze pe Valea Homorodului, 1000 au murit... Aici au mai rămas 500 din 1500, deși li se dădea și carne la masă... Deși au primit și paturi curate și beneficiau de servicii medicale, 1000 de soldați ruși, deveniți eroi ai Uniunii Sovietice, au murit și sunt înmormântați vizavi de tunel, în cimitirul pe care îl puteți vedea și acum pe Valea Homorodului, pe marginea

șoselei... Ei au murit din cauza tratamentului aplicat de germani în Ucraina... Apoi au venit comuniștii și l-au arestat pe Ion Usmănică. Noi la ora actuală nu știm mare lucru despre oamenii de valoare care au lucrat la Căile Ferate... El a fost un inginer de mare capacitate care a condus aceste lucrări. Ion Usmănică a fost arestat de Comisia Aliată de Control și condamnat la moarte prin împușcare... El a fost găsit vinovat de ei pentru moartea celor o mie de soldați sovietici care au lucrat la Valea Homorod... L-au arestat și l-au dus, vă dați seama, om tânăr... La un moment dat, la o petrecere care a avut loc la Ambasada Sovietică la care au participat președintele Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica și alții, se discuta despre România... Gheorghiu-Dej, foarte atent, a spus să îi transmită lui Stalin că el nu se descurcă doar cu ce are pentru că rușii au arestat niște oameni... Despre Usmănică el știa că era foarte bun constructor și bineînțeles că ambasadorul i-a raportat dimineața lui Stalin ce spunea Gheorghiu-Dej despre un om care nu a fost vinovat... El a fost șeful șantierului, el le-a dat de mâncare oamenilor, dar ei au murit pentru că nemții i-au chinuit... Iar Stalin a ordonat să fie eliberat. El a terminat lucrarea de acolo, apoi Gheorghiu-Dej l-a numit inginer șef la Bicăz, unde se făcea hidrocentrala pentru fabrica de ciment, dar din cauza vicisitudinilor prin care a trecut, Ion Usmănică a murit la 49 de ani... Țăsta a fost un episod, dar foarte mulți ingineri de căi ferate au plecat din țară de frică atunci când au venit rușii...

Colonelul Orezeanu, ofițer de căi ferate care făcuse facultatea la Berlin și era rudă cu viitorul mareșal Ion Antonescu, a fost numit responsabil al Căilor Ferate. A lucrat cu o mână de fier, astfel că a pus la punct căile ferate și ele au funcționat impecabil pe toată durata războiului... De exemplu, în perioada bombardamentelor americane erau mai puține întârzieri ale trenurilor decât acum, de șapte-opt ani încoace... 2000 de oameni – lucrători feroviari și militari – erau mobilizați în permanență pentru a interveni în caz de nevoie și acești oameni asigurau buna desfășurare a traficului în două ore și jumătate de la bombardament... Aceasta se petrecea din primăvara lui 1944 până la venirea rușilor...

.....

Calea ferată are foarte mulți eroi; fiind o instituție foarte stabilă care sărbătorește pentru anumite trasee, cum ar fi cel de la Predeal la Brașov, 140 de ani, în cele două războaie mondiale a avut ocazia să dea o mulțime de eroi. În cele două războaie nu exista săptămână în care să nu se găsească pe linie ceferiști căzuți, oameni înghețați care nu se mai puteau ține și cădeau din tren. Vagoanele erau defecte, iar ei aveau îmbrăcăminte săracăcioasă... Citeam de exemplu că în 1943 un tren german aștepta să facă niște încrucișări la Valea Largă, o stație de lângă Sinaia. Ultimul vagon era vagonul ofițerilor, care au auzit niște strigăte foarte puternice... Au ieșit cu pistoalele în mână și au rămas cu gura căscată: în stația Valea Largă, prima după Sinaia, un lup enorm a sărit

pe la spatele trenului noaptea la ora două și jumătate și l-a sfâșiat pe frânarul de semnal care era la urmă... Au tras în el, lupul a fugit și apoi l-au găsit mult mai departe... Omul a fost dus la spital la Câmpina, dar a murit pe drum din cauza hemoragiei... Era foarte riscantă ocupația de ceferist. Apoi a mai fost un mecanic care se numea Cacoveanu pe o locomotivă Pacific venind din Moldova, de la Iași, în timpul războiului. Niște gloanțe au găurit cazanul locomotivei pe care o conducea în anii războiului și aburul cu o presiune de 14-15 atmosfere l-a opărit, iar omul a murit... Fochistul era pe partea cealaltă și a scăpat, dar mecanicul nu a avut nici o șansă... Mulți ceferiști au murit mitraliați de avioane ale americanilor, englezilor, rușilor și apoi, după 23 august 1944, ale germanilor. Iar un pilot român foarte bun a făcut o treabă foarte bună în gara din Cluj în 30 august 1944: a distrus cu avionul lui un tren militar german cu soldați și cu benzină care se retrăgea spre Berlin. Era 26 august și n-a vrut să-i lase să scape de acolo și a intrat în plin în vagoanele cu benzină, arzând cu avion cu tot. Sunt niște fapte care denotă eroism...

.....

După 23 august 1944 au venit pe aici rușii și au făcut prăpăd. Regele Mihai I a declarat grevă regală... El nu mai putea semna decrete pentru că îi interzisese comuniștii... Numai rușii și comuniștii luau decizii... A venit diplomatul rus Vișinski, care s-a înfuriat și a trântit ușa la Palatul Regal din București încât a scos vopseaua din tocuri pentru că Regele a refuzat să abdice...

Într-o dimineață, în 28 decembrie 1947, Palatul Regal din București a fost înconjurat de tancuri sovietice, cu mitraliere orientate spre palat. Și erau niște detașamente de militari ECP– militari formați în cadrul unor cursuri de educație cultural-politică care aveau loc la Breaza pe parcursul a două săptămâni. Acești militari erau avansați urgent în grad după criterii aleatorii: maiori, locotenenți-colonei. Toți cizmarii, toți zugravii care erau mai buni de gură erau făcuți ofițeri.... Sub amenințarea tancurilor, Regele a fost forțat să abdice...

Regele a plecat la Sinaia, s-a dus la Castelul Peleș pentru două zile și s-a gândit. A doua zi, în 29 decembrie 1947, la Sinaia, pe Vârful Furnica, pe groapă, era un batalion de soldați ECP cu puști automate care a înconjurat Castelul Peleș, reședința regală. Castelul era blocat, cine intra nu mai putea ieși. Erau ruși și români cei care înconjurau castelul...

.....

Trenul a plecat din Sinaia în data de 5 ianuarie, la ora șapte și jumătate seara. Toată ziua au fost cărate și împachetate lucruri. Trenul era în remiză. Era foarte aglomerată gara cu trenuri militare și trenuri civile.... Și îmi aduc aminte ca acum că au fost aduse valize și lăzi și au fost întinse direct pe peronul trei. Erau civili de la Securitate cu puști automate și operațiunea a fost condusă de Nicolschi, dacă ați auzit de el. El era fostul șef al Siguranței... El era un fost ofițer KGB pe care l-a chemat Nicolaev și îl botezaserăăștia Nicolschi. O bestie! Numai crime a făcut, numai tâmpenii! Și erau doi oameni cu cretele. Nicolschi venea personal și deschidea capacul lăzilor cu piciorul. Dacă el spunea că e totul în

regulă, se închidea capacul și se făcea un semn cu creta... Apoi au venit mașinile, vreo cinci sau șase mașini. Erau două vagoane regale aduse pentru îmbarcarea mașinilor dincolo de stație, pe la gara regală... Publicul nu a avut voie să participe. În total erau șapte vagoane: cele două despre care am vorbit, un vagon restaurant, două vagoane de dormit,... Noi mai avem azi cinci vagoane din trenul regal. Eu am mai găsi unul pe care l-am dus la Teiuș, îl reconstituim acum, cred că în două luni suntem gata cu el... Locomotiva de la trenul regal era o locomotivă cu aburi, 230111.

Oamenii din Sinaia erau pe deal... jos sunt scările și oamenii strigau *Regele Mihai!* Ei nu au avut voie să intre în gară... Iar când familia regală a apărut cu două sau trei mașini, lumea a început să strige, iar rușii au pus Securitatea să îi îndepărteze de acolo... Au mai stat oamenii poate vreo oră... Au plecat șase persoane: Regele Mihai, care nu era căsătorit atunci, aghiotantul lui, bucătarul, o menajeră, au fost în total patru bărbați și două femei... Regina-mamă era în Grecia, unde putea să stea... Ea nu a luat parte la aceste evenimente, cred că murea acolo dacă participa.

Trenul a fost verificat cu câinii- lup, apoi trenul a plecat... Statutul Regelui pe teritoriul României a fost atunci cel de persoană arestată... Acest lucru nu a fost scris nicăieri, cel referitor la modul în care a abdicat și a fost forțat să plece... Dar el a fost considerat ulterior un cetățean obișnuit care a avut un pașaport... Din această cauză el a mai întârziat câteva zile... Trenul l-a dus pe rege până la Viena...

Despre trecerea trenului prin Braşov, Făgăraş şi mai departe nu s-a ştiut nimic... A trecut în secret, nu a fost nimeni să reacţioneze...Era după război, foamete, lumea săracă... Traseul trenului a fost prin Sibiu şi Arad. De la Viena trenul a fost trimis înapoi...

2.3. Alexandru Corpade

Acest om se numește Chirteș Grațian

*Alexandru Corpade,
Maior în rezervă, inginer*

Devenit purtător de cuvânt al pasionatului de avioane și profesionist al aeronauticii Grațian Chirteș, un veteran al industriei aeronautice brașovene, expune meritele camaradului său în ale profesiei în perioada dificilă a celui de-al Doilea Război Mondial.

Grațian Chirteș, tehnician

Foarte respectat în industria brașoveană, la cei 96 de ani Grațian Chirteș este un model de tenacitate și perfecționism. A trecut clandestin frontiera României, în urma unui conflict cu foștii săi prieteni maghiari din Transilvania. A fost ajutat de o țărăncă ce avea un teren în apropierea frontierei. Aceasta a atras asupra ei atenția grănicerilor și astfel, Grațian Chirteș a reușit să se strecoare dincolo sub acoperirea nopții. Efortul său din timpul celui de-al Doilea Război Mondial a contribuit la performanțele avioanelor românești și ale aviatorilor curajoși care au apărut ani de zile cerul patriei. Cu îndârjire și curaj, Grațian Chirteș a înfruntat vicisitudinile războiului și și-a făcut datoria chiar și în cele mai dificile condiții.

(Alexandru Corpade:) Vă voi prezenta momente importante din viața unui coleg în vârstă de 96 de ani care merită să fie tratate cu atenție. Temeritatea lui este proverbială. El este refugiat. A fugit din Ardealul de Nord după Dictatul de la Viena. A fost nevoit să fugă întrucât se certase cu un coleg de școală maghiar și acesta amenința că îl va omorî. Era periculos, era o perioadă tulbure, tinerii maghiari simțeau că e vremea lor. A convenit cu familia să scape din acea asuprire, cum era pe vremea aceea, astfel că și-a luat viața în mâini împreună cu un alt coleg. Avea 17 ani și într-o iarnă grea, cu zăpadă multă, a traversat o pădure deasă și a ajuns la graniță. Spre norocul lui, știa că există o femeie care îi ajuta pe fugari. Aceasta avea ceva pământ în zona de graniță și crea diversiuni, pentru ca aceștia să poată trece granița. Pe timpul nopții femeia venea cu un felinar pe care îl legăna, să își verifice terenul... Grănicerii, văzând lumina, erau foarte atenți imediat la sectorul respectiv, iar ceilalți, care treceau granița, mergeau spre un alt sector în care nu era nici o pază...

A ajuns la Deva, de aici a plecat mai departe la Brașov, unde avea o rudă la care a stat câțva timp. Tatăl lui îi dăduse cinci sute de lei și îi spusese: „Nu știu dacă în România mai sunt buni banii ăștia, dar ia-i de cheltuială, să te poți descurca.” Stă câțva timp la această rudă, după care își caută de lucru și este angajat la IAR. Vă dați seama că din acești cinci sute de lei pe care îi avea plătea chiria, iar de mâncat și cum se întreținea, vai de cozonacul lui, cum zice românul...

Fiind înzestrat cu calități de bun profesionist, a asimilat foarte repede niște specialități din domeniul aviației și, mai mult decât atât, chiar tânăr fiind, a fost trimis în diverse delegații unde existau probleme cu aparatele de zbor. E foarte interesant cum, de exemplu, la Caransebeș, s-a pus problema să depaneze un aparat german. El nu văzuse în viața lui acest aparat, dar, spre norocul lui, i s-a pus la dispoziție și o notiță tehnică în care erau detaliate toate aspectele și componentele acestui avion. Se apucă de lucru, îl repară, iar acest avion decolează și își vede îndeplinite sarcinile de război, ducându-le la bun sfârșit...

Desigur, în timpul războiului și el, ca mulți alții, voia să ajungă pe front, însă colonelul care se ocupa de comisia de înrolare, știind ce poate ca profesionist în domeniul aparatului de bord și suprafețe de comandă, l-a blocat pe loc: „Până sunt eu aici, nu pleci! Stai unde ți-e locul, pentru că acolo ești mult mai util decât să te pierd în război și să n-am specialist care să facă treaba pe care o faci la ora actuală!”

Periplul este îndelungat și cu foarte multe frustrări și greutăți, dar ceea ce este de reținut este că în toate punctele unde existau probleme privind repararea aeronavelor, indiferent de proveniența lor, era trimis el ca să rezolve treaba. Și a rezolvat-o *cum tanto brio*, cum zice italianul.

El a prins cele două bombardamente atât la Brașov cât și la Ploiești. La Târgșor a făcut armata și de aceste zile petrecute la Ploiești își aduce aminte cu mare strângere de inimă, că acolo era să-și piardă viața. S-a întors la uzină unde,

până la sfârșitul războiului, este cooptat în echipele acestea speciale de „punere în disponibilitate”, cum spunem noi, ca să poată să zboare avionul, indiferent de avion și indiferent de ce probleme erau. El a fost unul dintre specialiștii noștri din IAR, fabrica de la Ghimbav. Directorul tehnic de atunci, Dumnezeu să-l odihnească, inginerul Șilimon, avea foarte mare încredere în el și îl coopta în echipele care aveau de rezolvat orice problemă tehnică. Poate că sunt aspecte controversate în activitatea lui în ceea ce privește atitudinea lui față de anumite persoane din respectivul colectiv... pentru simplul fapt că nu putea să suporte insubordonarea și lipsa de implicare în activitățile respective...

Și acum, la 96 de ani, este foarte tipic, e un exemplu. Vă rog să îl scuzați pentru absență. Am vrut să subliniez faptul că acest om a fost mobilizat pe loc în războiul al doilea și datorită lui multe aeronave care au avut probleme de zbor sau au fost ciuruite de gloanțe au fost puse la punct și au reușit să își ducă misiunile de zbor la bună îndeplinire. Acest om se numește Chirteș Grațian. În noiembrie îl vom sărbători la 96 de ani în cadrul Asociației Aviatorilor Brașoveni. Noi, în cadrul asociației, avem un protocol foarte simpatic, zic eu: atunci când cineva împlinește o vârstă cu zero sau cinci, primește o diplomă aniversară și o plachetă cu vulturul, simbolul aviației, pe ea, și o machetă a unui aparat de zbor: un elicopter, un planor, un biplan, un TU 104...

2.4. Traian Dumbrăveanu:

Ziua de 16 aprilie era ziua de Paști...

*Traian Dumbrăveanu,
muzeograf*

O serie de bizare coincidențe din viața de familie a unui inginer brașovean din domeniul construcțiilor aeronautice se împletesc cu destinul României în a doua mare conflagrație mondială. Pasionat de istorie, Traian Dumbrăveanu investighează și împărtășește momentele tragice ale bombardării Brașovului de către americani începând cu 16 aprilie 1944. O mărturie filtrată prin prisma experienței de muzeograf a interlocutorului, documentată în arhive, dar bazată în primul rând pe experiența trăită nemijlocit de părinții săi.

Astăzi (16 aprilie) se împlinesc 75 de ani de când Brașovul a fost bombardat pentru prima dată de forțele aeriene ale Statelor Unite... După eliberarea Italiei de sub controlul fascist, în zona Foggia-Brindisi-Bari a fost dislocată Armata a XV-a aeriană a Statelor Unite condusă de generalul Nathan Hiding. Din acea zonă veneau către România, de la o distanță de 900 de kilometri, bombardierele B 24 Liberator, bombardierele B 17 Flying Fortress și avioanele de vânătoare

P 38 Lighting și Mustang B 51, care la acea dată, 1944, erau vârful de gamă al avioanelor de luptă americane.

În dimineața zilei de 16 aprilie pe la Turnu Severin au intrat mai mult de 60 de bombardiere... Din păcate a fost o problemă atunci, o neînțelegere cu punctele de observație... Acele avioane au trecut efectiv neobservate deoarece Grupul 1 de Vânătoare, care era la Roșiorii de Vede, a ridicat toate cele 23 de avioane de vânătoare românești, dar, neobservând nimic, au aterizat după 35 de minute. Bombardierele au plecat spre Brașov și au fost întâmpinate de Escadrila 77 germană a lui Emil Omerth, *Lupii Negri*. Unul dintre avioane a fost doborât chiar de căpitanul Omerth, care înregistra astfel a șaizecișinua victorie... Au fost singurele avioane care au luptat în acea zi cu bombardierele americane... Au fost doborâte cinci bombardiere și nemții au pierdut opt avioane de vânătoare în acea zi...

Pentru populația Brașovului a fost o surpriză extraordinară, deoarece alarma a fost acționată exact în momentul în care bombardierele erau deasupra Brașovului, deci nu s-a mai putut face nimic. Populația nu a fost anunțată din timp. Ziua de 16 aprilie era ziua de Paști, mulți ortodocși erau la biserică, alții erau în case și a fost o situație deosebit de grea.

Am aflat acestea de la părinții mei care erau tineri și, prieteni fiind, se plimbau sub Tâmpa când au văzut bombardierele. Bombardamentul a avut loc între orele 11.05 și 11.15. Tata, care lucra la Industria Aeronautică Română, a știut unde era adăpostul antiaerian. Acesta nu era așa cum

ne imaginăm, o grotă într-un munte, ci erau niște șanțuri de 1,20 m, unde te puteai ascunde și te lăsați în jos doar pentru ca schijele bombelor să nu te atingă... Au mai fost făcute pe stâlpi de lemn niște platforme, dar acestea nu aveau nici o importanță...

Bombardierele s-au dus prima dată către uzinele IAR, unde au bombardat uzina fără a o distruge complet, după care au bombardat, venind spre Brașov, atelierele CFR, Gara Brașov, fabrica Astra, actuala Roman, în care se fabricau tunuri. Apoi – lucru foarte surprinzător – multe bombe au fost aruncate și asupra orașului...

A fost distrusă o parte a Palatului de Justiție, actuala Prefectură, a fost distrusă Vila Kertsch, o emblemă a Brașovului, pe urmă în Piața Sfatului a explodat o bombă și a pulverizat pur și simplu turla Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Piața Sfatului.... A fost o atmosferă de groază, au murit în acea zi de 16 aprilie în jur de 180 de persoane, au fost foarte mulți răniți și foarte multe pagube materiale.

Au fost niște perioade foarte triste pentru oraș... S-a pus problema, de ce totuși aviația americană a bombardat și orașul, deși ar fi trebuit să bombardeze numai obiectivele strategice, adică fabrica de avioane, fabrica Astra, gara... Mulți au spus că din cauza norului de fum, din cauză că nu au mai văzut, însă se știe foarte bine că există niște ordine: bombardierele având magazinele pline de bombe, nu se puteau întoarce pe aeroporturi cu bombele în magazine. Acestea a trebuit să fie aruncate. De foarte multe ori le-au

aruncat la întâmplare sau – așa cum făceau englezii – se bombarda cu covor de bombe tocmai pentru a genera groază în rândul populației civile... Din păcate, asta s-a întâmplat și la noi... lumea nu înțelegea de ce a fost bombardat și orașul, dar s-a explicat până la urmă că avioanele trebuia să arunce bombele... Am citit recent într-o carte de memorii a primarului Gologan, care a fost primarul Brașovului în 1944, că în ziua în care Brașovul a fost bombardat el era împreună cu Principesa Ileana, fiica Reginei Maria, la Spitalul Militar din Brașov. Acolo distribuiau pachete soldaților bolnavi și în momentul în care au început bombardamentele ceilalți au plecat spre adăposturi cu directorul spitalului... Toți ceilalți s-au dus la adăposturi, numai Principesa Ileana a rămas la căpătâiul bolnavilor care nu puteau fi transportați. A fost un lucru extraordinar !..

Vă citesc ce a scris presa românească a vremii. Menționez că avem un titlu puțin răutăcios afișat de *Herald Tribune* din Londra în care se spunea că aviatorii americani au trimis ouă roșii de Paști românilor. Evident, nu era prea frumos. Dar iată ce spunea redactorul ziarului brașovean *Gazeta Transilvaniei*, Mardare Mateescu: „Populația noastră, care nu cunoscuse cu propria suferință urmările unui bombardament, a rămas uluită nu atât de grozăvia rămasă în urma avioanelor Liberator, cât mai mult de sinistra inspirație a piloților acestora, care și-au descărcat povara acolo unde nimănui nu i-ar fi dat prin minte. De la o înălțime maiestuoasă, unde se aflau la adăpost, au exercitat un sport comod

și cu riscuri minime, lăsând în urmă trupuri sfârtecate de bunici, părinți și copii sub privirile uluite ale celor rămași care n-au înțeles și nu vor înțelege vreodată cui folosește acest măcel.” Pamfil Șeicaru notează în articolul *Bombardamente de Paști*, în ziarul *Curentul*: „Oricât de îndărătnice ar fi iluziile noastre, mai tari, mai neîndurate sunt bombardamentele anglo-americeane dezlănțuite asupra României. Ne-am imaginat pe anglo-americani exponenții unei mari acțiuni de apărare a umanității schingiuite de toate violențele ideologice. Este clar că obiectivul nu este cel mărturisit, ci teroarea.” ... tocmai pentru a crea groază și panică în populație... În Brașov vechea gară a fost bombardată, dar și cartierul de case din jurul gării.

Asupra Brașovului, în afară de acest bombardament din 16 aprilie, au mai fost executate încă șase, deci Brașovul a suportat șapte bombardamente în perioada dintre 16 aprilie și 20 iulie. Cel mai dur bombardament a fost cel din 6 mai, care s-a soldat cu foarte multe victime... Autoritățile orașului au luat hotărârea de a construi mai multe adăposturi și acele platforme de lemn au fost înlocuite cu platforme de beton. Rețeta betonului spunea că el se întărește după mai bine de treizeci de zile. Având în vedere că distanța dintre 16 aprilie și 6 mai a fost destul de mică, populația a intrat în aceste adăposturi, ele s-au prăbușit și au fost foarte multe victime...

Am cercetat multe dintre aceste lucruri în ultimul timp, dar multe dintre ele le cunosc din familie fiindcă părinții mei au fost la acest bombardament din 16 aprilie, iar după câțiva

ani s-au căsătorit, bineînțeles, în data de 16 aprilie... Iar noi, copiii, când ne sărbătoream părinții, mai aflam câte ceva despre ce s-a întâmplat în această zi de 16 aprilie. Pentru mine este puțin dureros pentru că, după moartea tatălui meu – părinții mei au avut o căsnicie de 65 de ani – în ultima perioadă mama spunea: „Vine al 66-lea an și nu mai sunt cu tatăl vostru.” Mama a murit în noaptea de 13 spre 14 aprilie și în ziua de 16 aprilie o înmormântam alături de tata. Iată un șir de coincidențe legate de data de 16 în familia noastră...

Revenind la bombardamentele aliaților din 1944, este foarte interesantă o statistică pe care am găsit-o într-o arhivă: au fost distruse peste 47600 de imobile. Dintre acestea 46200 au fost locuințe civile, iar restul construcții industriale...

În ceea ce privește bombardamentele de la Ploiești, era normal să fie bombardate rafinăriile, pentru a nu se mai procesa petrolul și pentru a nu se mai produce carburant care să fie dus în nordul Africii. Războiul Germaniei în nordul Africii a fost dus cu petrol românesc...

Este interesantă atitudinea pe care a avut-o populația românească față de bombardamentele aliaților... Românii au înțeles un lucru: nu au avut niciodată ceva împotriva englezilor sau a americanilor; poporul nostru a fost întotdeauna pro-occidental și a înțeles foarte bine că aceste bombardamente, aceste victime sunt de fapt prețul pe care trebuie să-l plătim noi pentru alianța pe care am făcut-o cu Germania.

Între 4 aprilie și 20 august au fost foarte multe bombardamente, se cunoaște faptul că în bombardamentul de la București, din 4 aprilie, au murit, conform statisticilor, 2942 de locuitori, din care 2300 au fost răniți foarte grav. Tot statistica ne spune un lucru foarte interesant: bombardamentul a fost axat mai mult pe zonele urbane, nu pe cele industriale. În urma raidurilor au fost arestați 1200 de aviatori americani care au fost foarte bine tratați de autoritățile române pe toată durata captivității lor... În aceste bombardamente au avut loc și doborâri ale bombardierelor americane și englezești, au fost luați prizonieri, s-au înființat trei lagăre de prizonieri, două la București și unul la Timișul de Jos, lângă Brașov. Declarațiile aviatorilor arată că atât atunci când au fost capturați, cât și în detenția pe care au avut-o, ei nici nu și-au închipuit că pot avea condiții atât de bune de prizonierat. Anul trecut, când am fost la Saint-Etienne, le-am spus, în cadrul unei prezentări despre toate bombardamentele din România, despre atitudinea pe care au avut-o ai noștri. M-au întrebat dacă statul s-a ocupat de această chestiune, dar să ne gândim că statul era mareșalul Antonescu, pe care ei îl consideră criminal de război. Dar Antonescu a fost cel care a respectat întru totul toate convențiile Tratatului de la Geneva în ceea ce privește prizonierii de război... Iar prizonierii englezi și americani au beneficiat de cele mai bune condiții de trai...

În timpul războiului era foarte multă ordine, organizare și toate lucrurile erau la locul lor. Tata, deși începuse războiul, a rămas în fabrică să lucreze, deci a fost concentrat

la locul de muncă. După bombardamentul din 6 mai uzina IAR s-a dispersat: fabrica de celule s-a dus la Caransebeș, fabrica de motoare la Colibași și la Ucea, fabrica de armament și de accesorii la Câmpulung, iar la Săcele a rămas tot ceea ce ținea de aparatele de bord...

Fabrica IAR și-a revenit după ce a fost bombardată, dar în anii 50, când au venit rușii, bineînțeles că au distrus toate IAR-urile 80, avioanele românești, pentru că luptaseră pe Frontul de Est și asta a fost un fel de răzbunare. Iar toate utilajele care erau în fabrică le-au desfăcut, le-au încărcat în camioane și le-au dus în Uniunea Sovietică.

Au existat și astfel de evenimente în istoria omenirii, nu trebuie să punem patimă în evaluarea lor. Acum gândim altfel, suntem membri ai Uniunii Europene și încercăm să trecem peste aceste lucruri. Întrucât m-am ocupat mult de istoria aviației, pot spune că aviatorii români au avut misiuni care au ținut și de obiectivul de a recupera Basarabia, dar au îndeplinit misiuni la Odessa și până la Stalingrad.

.....

(De ce ridicăm astăzi monumente pentru cei care ne-au bombardat?)... Pentru că suntem oameni civilizați. Războaiele le fac oamenii politici și de multe ori populația are de suferit, iar noi, cei mulți, de multe ori nu avem de ce să avem ceva împotriva americanilor, a nemților sau a rușilor. Noi, ca oameni, întotdeauna ne-am înțeles foarte bine... la fel cum în Transilvania ne-am înțeles foarte bine ungurii, germanii și românii.

.....

Avionul de vânătoare cel mai bun care s-a construit la IAR a fost IAR 80, un avion foarte performant... Toți cei care au luptat, inclusiv inamicii, aveau un respect deosebit pentru aceste avioane... Ele au luptat mult. De exemplu, Eugeniu Puiu Pârvulescu, care a fost un membru al familiei Mureșanu, a fost comandantul Grupului 8 Vânătoare pe Frontul de Est. El a avut sub comandă trei escadrile, escadrilele 41, 42 și 60, care între 1941 și 1943 au luptat pe Frontul de Est pentru eliberarea Basarabiei, au avut misiuni la Odessa și au luptat până la Stalingrad... Aceste avioane IAR 80 erau foarte respectate... Pe vremea aceea rușii aveau niște avioane Li-uri și Policarpov pe care pur și simplu le spulberau avioanele noastre... iar IAR-ul românesc primise pe Frontul de Est renumele de „măturoiul românesc” pentru că tot ce prindea distrugea. Bineînțeles, și piloții erau extraordinar de buni...

Primele școli de pilotaj au apărut în România imediat după celebrul zbor al lui Aurel Vlaicu din 1910. În 1911, 1912 și 1913 au apărut în România patru școli de pilotaj. Acestea au funcționat în continuare. După 1918 s-a înființat încă o școală de pilotaj la Tecuci, iar în 1921 s-a creat celebra școală tehnică de pilotaj de la Mediaș, care a funcționat până în 2004... Apoi s-a fondat școala de la Bobocu, în județul Buzău... Au fost școli în care s-a lucrat foarte bine și piloții au devenit foarte buni profesioniști.

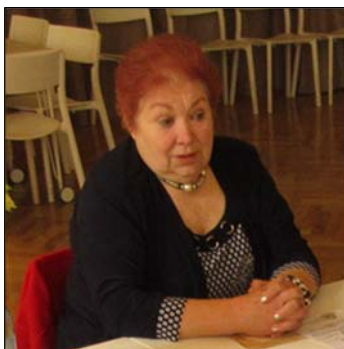
De exemplu, vărul lui Eugeniu Pârvulescu, Constantin Pârvulescu, a avut în timpul Primului Război Mondial o

misiune extraordinară: pe vremea aceea avioanele aveau misiunea de a face observație și recunoaștere. La un moment dat, fiind pe frontul de la Mărășești, a avut ca misiune să observe ce se întâmplă cu liniile din zona frontului... În 5 august 1917 a observat spargerea frontului în zona în care trebuia să fie trupele rusești, care plecaseră fără să anunțe comandamentul românesc... Era perioada Revoluției din Rusia și soldații plecaseră... Constantin Pârvulescu l-a anunțat imediat pe comandantul lui, maiorul Andrei Popovici, că s-a spart frontul... Lui Andrei Popovici nu i-a venit să creadă ce se întâmpla și a mai trimis un echipaj condus de Grigore Gafencu, marele ministru de Externe al României de mai târziu, pe vremea aceea tânăr. S-a confirmat ceea ce a văzut Pârvulescu, frontul se spărsese. Au anunțat trupele românești care au oprit acțiunea și apoi, din 6 august, a început marea ofensivă a trupelor românești... Iar Constantin Pârvulescu a ajuns cel mai mare astronom al țării...

Este foarte interesant de povestit și despre eroismul piloților români, care ieșeau în întâmpinarea a două-trei sute de bombardiere și ei erau zece-cincisprezece... (Rușilor nu prea le convenea când vedeau un avion românesc)... De asta l-au și denumit „măturoiul românesc”, pentru că rădea totul în față...

2.5. Maria Leluțiu:

Noi am fugit în pădure ca să nu ne găsească rușii...

Maria Leluțiu, profesoară

Surprinsă de război la vârsta de cinci ani, Maria Leluțiu și-a văzut mama nevoită să divorțeze pentru a se putea recăsători. Tatăl Mariei murise pe front, dar nu exista dovada acestui fapt. Tenace și dornică să afle ce s-a întâmplat cu tatăl ei, interlocutoarea noastră a aflat la mai mult de cincizeci de ani de la evenimente, în 1996, că tatăl ei a fost declarat dispărut în cursul anilor 1940. Maria Leluțiu povestește despre invazia rușilor, despre femeile care s-au ascuns din calea lor, despre sătenii care și-au risipit vinul pentru a evita comportamentele violente cauzate de excesele alcoolice ale invadatorilor ruși.

Eu sunt din zona Sibiului. Eu nu am fost în război, dar tatăl meu a fost. Eu sunt născută în 1940, deci fac anul ăsta 79 de ani. Eu aveam șase luni când tatăl meu a plecat în război. Nu știu dacă ați învățat la istorie, la Stalingrad a fost Cotitura de la Stalingrad, unde armatele aliate s-au întors și au fost zdrobite de armata sovietică. Apoi toată armata sovietică a venit înapoi până în Germania, și în Munții Tatra din Cehoslovacia și așa s-a terminat al Doilea Război Mondial.

La Stalingrad, la Cotul Donului, a fost un mare măcel în care și tatăl meu a dispărut. Noi nu am știut absolut nimic despre el, nu ni s-a comunicat. După 56 de ani eu am reușit, mergând la arhivele din Pitești ale armatei, să aflu că a dispărut. Am documentul care dovedește asta. Măcelul a fost atât de mare încât nu mai puteau fi identificați soldații. Se știa probabil că el a făcut parte din acel regiment și așa s-a dovedit că a murit.

Tatăl meu a dispărut în 1942. Mama mea avea 20 de ani și a vrut să se recăsătorească. A trebuit să divorțeze pentru că tata oficial a plecat de acasă și nu s-a mai întors. Așa a putut mama să se recăsătorească după șapte ani. Nu a avut nici un act care să dovedească dispariția lui.

Eu, fiind adult, având mai mult de 50 de ani, am făcut o cerere la arhivele militare din Argeș pentru a afla dacă tatăl meu a murit sau nu. Și mi se spune că în 20 noiembrie 1942 el a fost declarat dispărut pe front. Mi s-a comunicat aceasta în 1996. Până în 1996 nu am avut știri sigure despre ce s-a întâmplat cu tatăl meu.

Amintirile mele din acest război încep de la vârsta de cinci ani...

.....

Armata română s-a aliat cu rușii și au luptat împreună, mergând până în Munții Tatra. Rușii făceau prăpăd pe unde treceau... Au venit rușii în mai multe serii. Bunicul meu avea

multă pădure, mult pământ, multe oi, multe animale, cum au sibienii... Din șoseaua principală se vedea o clădire a lui pe un deal care se numește *Grui*. Când au văzut că vin trupele – nu erau mijloace de comunicare ca acum, dar oamenii transmiteau prin viu grai – au dat drumul la toate butoaiele alea mari cu vin și alte băuturi alcoolice pe care le avea bunicul... Au fost aruncate de pe deal. De aia țin minte, vă dați seama că eu aveam cinci ani atunci și țin minte imaginea aceea, dar și bucuria pe care o simțeam văzând butoaiele care se spărgeau... Era important ca rușii să nu aibă băutură pentru că dacă beau făceau ravagii, omorau oameni...

Mai țin minte – pentru că au venit în valuri succesive – că au venit unii cu arma și bunicul meu avea un câine care lătra... Țin minte că bunicul a ținut câinele – el avea mulți câini, dar ăla era în lanț și lătra ca un nebun... Iar rusul cu arma a amenințat că, dacă nu tace câinele, îl împușcă pe bunicul meu... Nouă ne-a fost frică să nu îl împuște pe bunicul. Îmi amintesc exact cum era soldatul cu automatul îndreptat spre câine...

Mama, bunica și cu mine am plecat către casă. Noi aveam o casă cu livadă frumoasă, cu foarte mulți pomi la marginea pădurii. Era ca în Rai, era foarte frumos acolo... Noi am fugit în pădure ca să nu ne găsească rușii pentru că ei, dacă ne găseau, dacă găseau femei, își băteau joc de ele. „Zhenshchina, spuneau, unde e zhenshchina?” *Zhenshchina*

însemna femeie.... Îmi amintesc că fugeam foarte repede prin pădure ca să nu ne găsească, să găsească numai bărbații acasă... Asta îmi amintesc de la vârsta de cinci ani, dar urmările acestui război le-am simțit pe pielea mea mult mai târziu. Eu sunt născută lângă Sibiu, la Slimnic, dar părinții mei și bunicul meu s-au născut la Ruși, iar povestea pe care v-am spus-o s-a petrecut tot acolo... Noi avem și acum moară de măcinat ruși, așa se numește, *Moară de măcinat ruși*. Așa scrie acolo: Moară de măcinat, iar dedesubt – Ruși...

.....

Eu am terminat școala generală și trebuia să merg la liceu. Dar nu aveam voie să merg la liceu pentru că părinții și bunicii mei erau considerați chiaburi. Știți ce-i aia *chiabur*? Ați auzit cuvântul *chiabur*? *Chiaburii* erau copiii țăranilor înstăriți și ei nu aveau voie să facă studii. Numai copiii muncitorilor aveau voie să meargă la liceu, iar noi aveam voie să mergem doar la școli profesionale... Copiii doctorilor, ai avocaților, ai intelectualilor și ai țăranilor bogați nu aveau voie... Ca să pot merge la liceu, părinții mei i-au dat un vițel secretarului de la primărie. Și secretarul de la Sfatul popular – cum se zicea atunci – mi-a dat o adeverință că eram orfană de război și că tutorele meu era mama tatălui meu, care era călugăriță și nu avea avere... Bunica mea din partea tatălui era din Slimnic... Ea se numea Luca, iar numele meu era tot Luca pentru că ea era mama lui tata.... Astea sunt

documentele pe care le-am primit în 1954 pentru a putea face studii la liceu. Voi poate nici nu credeți că așa este, dar uitate hârtie scrisă care arată că altfel nici nu puteam să fac liceul. Nu aveam voie!.. Așa era politica atunci, nu ca acum, când poți să faci orice vrei, și facultate, și liceu, numai să vrei. Atunci peste tot, în toate funcțiile de conducere, la primării, la poliție, au luat muncitori din fabrică fără studii și i-au pus în funcțiile respective. Pe cei care au fost oameni deștepți i-au dus la Sighet și la Aiud (la închisoare) și i-au terminat. Pentru că pe proști poți să-i conduci mai bine, dar pe un om deștept nu poți să-l conduci. Așa am făcut eu liceul, iar în 1957 a venit vremea să merg la facultate. Unde să merg? Mă duc la Cluj, la Farmacie. În '57 deci m-am dus la Cluj ca să dau examen, că se dădea examen, nu ca acum. Se dădea examen la română la toate facultățile. Peste tot se dădea examen la limba română și e bine că se dădea... E bine să știi să vorbești, indiferent ce ajungi pe urmă. Termină o facultate și tu nu știi să faci un acord între subiect și predicat sau pluralul!... deci se dădea examen la română, am dat examen la fizică, chimie, biologie și matematică. Astea toate! Așa era atunci! Iar bacalaureatul se dădea din absolut toată materia. Ăsta e adevărul. Îmi pare rău că n-am adus diploma mea, să vedeți. Se numea *Diplomă de maturitate*, așa se numea. Nu știu cum se numește la voi la bacalaureat acum. Am intrat la Facultatea de Farmacie și urma ca în toamnă să mă întorc la

Cluj cu hârtie de la primărie ca să dovedesc că eram înscrisi în colectiv. Tatăl meu vitreg era sărac, în familia lui erau șapte frați, dar mama era bogată... A fost și el pe front, dar el a supraviețuit și după ce s-a întors din război, căsătorindu-se cu mama, un funcționar de la primărie l-a trecut și pe el ca fiind chiabur. Funcționarul respectiv ar fi vrut să se însoare cu mama mea și, pentru că mama nu l-a ales pe el, el s-a răzbunat... Tatăl meu vitreg nu a vrut sub nici o formă să intre în colectiv, dar a trebuit să mă duc înapoi și să aduc adeverință că el a intrat în colectiv... Oamenii care lucrau la întreprinderi erau dați afară dacă nu mergeau acasă la părinți să îi facă să intre în colectiv. Și bineînțeles că țăranul nu voia să dea pământul, lupta pentru fiecare bucățică de pământ, cum să-l dea la stat? Și atunci nu am mai ajuns la Cluj nici măcar după dosarele de înscriere, nici la ora actuală nu le-am recuperat, tot acolo sunt! Sibiul aparținea de Brașov, adică de Regiunea Orașul Stalin, de care aparținea inclusiv orașul Târnăveni. Și atunci cineva din familie care era mai deștept a povățuit-o pe mama să îmi spună să vin la Brașov, să ies din zona Clujului... Am venit aici cu ideea să fac altceva, dar aici nu erau decât Institutul Politehnic, Institutul Silvic și Institutul Pedagogic... Până la urmă am făcut facultatea; nu era ce am vrut eu, dar până la urmă am ajuns, cu multă muncă și cu multă dârzenie, ceea ce am vrut. Și vreau să vă transmit că dacă vrei poți, chiar dacă sunt

multe greutăți. Bineînțeles, e bine să ai o familie care să te susțină și să fie oameni care te susțin, că singur nu poți... Condițiile au fost foarte vitrege atunci, a fost schimbarea de regim... Ticăloși au fost întotdeauna și vor mai fi, n-o să fiți scutiți nici voi. Există și prostie multă...

Important e să fiți serioși că dacă faceți un lucru îl faceți pentru voi. Așa îi spun și nepoatei mele: Pentru tine faci! Ea zice: Lasă că examenul ăsta și așa nu era important! Ba era important, de ce să nu fie important? Nu trebuie să faceți lucrurile superficial niciodată, să le faceți temeinic... Să știți că pentru voi le faceți, chiar dacă nu aveți satisfacție imediată... Dar mai târziu veți avea o mulțumire.

Uneori satisfacția vine destul de târziu, deși pot să spun că în anii mei de maturitate m-am realizat profesional. Dar efortul a fost destul de mare. Destul de mare!

Erau două licee la Sibiu: Liceul de Fete LFS, al cărui renume era *Liceul Fetelor Spălătorese*, respectiv Liceul de Băieți. Restul erau școli profesionale. Și din 200 am intrat a treisprezecea, fără meditații. Dar se făcea școală atunci. Iar în liceul meu au fost foarte multe fete a căror identitate a fost schimbată ca să poată continua studiile. Dar nu au renunțat.

La fel s-a întâmplat și cu soțul meu. El a fost trimis din orașul Victoria, un oraș construit după război – de aceea a și fost numit Victoria – să facă primul an de liceu la Iași. Și pentru că era trimis de întreținere, instituția unde a

studiat s-a numit facultate muncitorească, echivalentă cu liceul. A făcut acea facultate muncitorească, apoi a făcut Institutul Politehnic din Braşov la specializarea Autovehicule Rutiere. Fiul şi nepotul meu au urmat aceeaşi specializare.

Comuniştii au eliminat toţi oamenii de cultură şi i-au dus la Sighet şi la Aiud pentru motive inventate de ei. Oamenii aceia au fost patrioţi, români adevăraţi. Iar pe urmă muncitorii din fabrică şi oamenii fără studii au ocupat funcţii la primărie, la Securitate, la poliţie, aproape peste tot în afară de medicină, unde era nevoie de doctori adevăraţi. Dar în perioada de după anii 1960 lumea a început să se instruiască, iar motivaţia oamenilor de a învăţa era încercarea de a depăşi greutăţile... Dumnezeu să vă călăuzească şi să le aduceţi bucurii părinţilor!

2.6. Ion Petrescu:

*Într-un gest frățesc, m-am hotărât să fiu alături de el
în bătălia respectivă...*

*Prof. univ. dr. Ion Petrescu,
General în rezervă*

Generalul Ion Petrescu dezvăluie experiența sa în calitate de copil de trupă în operațiunile armatei române de eliberare a Ungariei și a Cehoslovaciei în perioada 1944-1945. La numai 16 ani, mobilizat de exemplul fratelui său, militar combatant, adolescentul de atunci a participat la operațiuni de cercetare, furnizând trupelor române informații esențiale despre inamic. Aceste informații au contribuit la spargerea liniilor de apărare organizate în jurul Budapestei de trupele germano-horthyste. Tânărul a fost rănit în operațiunile la care a participat, iar evenimentele derulate atunci i-au marcat destinul.

Eu m-am născut în ziua de 4 februarie 1928, deci am 91 de ani. La vârsta de 16 ani, fiind elev în clasa a șaptea de liceu... după sistemul de organizare a învățământului de dinainte de cel de al Doilea Război Mondial... Fratele meu mai mare era sublocotenent de transmisiuni în Batalionul 7 Transmisiuni al Corpului 7 de Armată. Acest corp de armată

era comandat de generalul de corp de armată Nicolae Șova, un mare patriot, un mare comandant de oști.

Am avut posibilitatea să-l cunosc în două împrejurări. În primul rând, el este cel care mi-a dat încuviințarea să particip la bătălia pentru eliberarea Budapestei în calitate de copil de trupă. Numai comandanții de mari unități aveau dreptul să dea acest acord. Fratele meu, înainte de a participa la operațiunea respectivă, a avut o permisie, a venit acasă... ne-a povestit mamei și mie ce urma să facă și în momentul acela, într-un gest frățesc, m-am hotărât să fiu alături de el în bătălia respectivă...

Ne-am dus (împreună cu fratele meu) pe teren, în teatrul de operațiuni, m-au întrebat ce doresc, mi s-a spus că numai generalul de corp de armată Nicolae Șova dă aprobare pentru înrolarea în calitate de copil de trupă și am fost scos la raportul acestui general. Avea o figură impunătoare, așa cum bine se prezentau ofițerii noștri. M-a întrebat: „Ce dorești, copile?” și i-am spus că doresc să particip la bătălia de la Budapesta. Apoi m-a întrebat „Nu ți-e frică?” și i-am dat un răspuns categoric... A apăsat pe buton, a chemat adjutantul și i-a spus: „Comunică-i comandantului batalionului de transmisiuni că am aprobat să fie înrolat.”

Am ieșit, mi s-a făcut ținută de copil de trupă și în același timp o ținută de copil din zona Budapestei. Motivul: urma ca împreună cu fratele meu și cu un alt tânăr cu un an mai mare decât mine să participăm la operațiuni de recunoaștere în spatele frontului germano-horthyst pentru a culege

informații. Fratele meu cunoștea la perfecție alfabetul Morse, știa limba maghiară la perfecție, la fel cum o cunoșteam și eu, întrucât tatăl meu, fiind ofițer de vânători de munte, a comandat compania de vânători de munte de la Miercurea Ciuc. Iar eu, de la naștere și până la patru ani, când tatăl meu s-a accidentat și a fost scos la pensie, n-am vorbit decât limba maghiară... O cunoșteam la perfecție și atunci s-a constituit o echipă civilă de cercetare avansată în spatele frontului. Participam la operațiuni și de acolo, întrucât fratele meu cunoscând foarte bine transmisiunile Morse, comunica informațiile imediat, iar la înapoierea la Statul Major al Corpului 7 de Armată român aveam prezentarea de detalii. Am participat la șase asemenea operațiuni între 27 decembrie 1944 și 16 ianuarie 1945.

În ziua de 16 ianuarie, la cea de-a șasea operațiune la care am participat, am fost rănit în partea stângă a obrazului, mi s-au distrus dantura și o parte din limbă, am fost internat în spitalul de campanie, apoi am fost dus la spitalul de la Oradea, în țară. Mai târziu s-a hotărât să revin (în armată) ca să-mi continui studiile de liceu. Trecusem în clasa a șaptea de liceu, mai aveam de făcut clasa a opta. Am fost înregistrat la partea sedentară a Regimentului 9 de Infanterie din Râmnicu Sărat, acolo unde m-am născut. Acesta este traseul meu.

Copilul de trupă era îmbrăcat în ținută de soldat, însă, bineînțeles, cu haine la nivelul corpului lui. Aveam 1,53 m înălțime și 52 de kilograme. Aveam șepcuță pe cap, un fel de

caschetă, aveam tunică fiindcă era destul de frig în perioada respectivă, asta era ținuta militară. În legătură cu specificul acțiunii de cercetare în spatele frontului germano-horthyst, a trebuit să ne facă și ținută civilă cu specificul ținutei din zona Budapestei. În felul acesta dădeam impresia că suntem trecători, însă noi eram niște trecători foarte vigilenți, observam ce subunități sunt, unde sunt, cum sunt și ne lăsau să trecem întrucât pretextam că ne ducem la cumpărături prin Budapesta. Ne întorceam pentru că nu găseam absolut tot ceea ce voiam să cumpărăm și în felul acesta reușeam să trecem prin dispozitivul german fără să dăm de bănuiră că exercitam o acțiune de luptă...

Eu am o trăsătură: nu pot să suport sângele de om. Am vrut să mă fac medic chirurg, eram elev în clasa a șasea și pregăteam la matematică și limba franceză pe fiul medicului șef al secției de Chirurgie de la spitalul din Râmnicu Sărat. Un coleg și-a pierdut piciorul într-un accident de cale ferată și atunci, având în vedere că eu eram în relații bune cu șeful secției, colegii m-au rugat să mă duc... era într-o duminică... la șeful secției să-l rog să opereze dânsul. A operat, mi-a dat și mie un halat, am intrat în sala de operație și mi s-a făcut rău... Am urmat tratament, am primit medicamente din America, din Franța, din Germania, am fost la Institutul Mina Minovici, am participat la autopsii, dar nu am reușit să mă vindec și am renunțat la această profesie.

Am văzut răniți și nu numai că am văzut, dar am și suferit o rană, se și vede locul unde am fost accidentat...

Nevoia te obligă să suporti multe vicisitudini. Veteranii de război au făcut față unor vicisitudini greu de suportat, care pe unii i-au pus în situații de infirmitate... alții și-au pierdut viața. Am văzut răniți mai ales când am fost internat în spital, atât în spitalul de campanie cât și la spitalul de la Oradea... Am stat cu ei în salon. Bineînțeles, Dumnezeu m-a ajutat, dar mulți au suferit greu: unii își pierduseră piciorul, alții mâna, alții nu mai vedeau decât cu un ochi, multe situații grele am văzut... Însă am încercat să inhib acest defect al meu de a nu suporta sângele uman și m-am acomodat la situația din spitalul de campanie și din spatele frontului.

.....

Pe vremea aceea se puneau bazele psihologiei în România de către Constantin Rădulescu Motru, iar bazele sociologiei de către Dimitrie Gusti. Două mari personalități nu numai naționale, ci și mondiale. Contribuția profesorului Gusti și a studenților săi, deveniți profesori universitari, este deosebită. Am avut bucuria și plăcerea de a lucra în echipa profesorului Traian Herseni de la noi din zonă, de la Hârseni, timp de zece ani. M-am format ca om de știință în această echipă. Școala Gusti era recunoscută în Germania, în Franța, în Anglia, în Statele Unite ale Americii...

Însă legătura aplicativă a psihologiei cu luptătorii nu exista pe vremea aceea... S-a dezvoltat școala românească de psihologie și iată că luptătorii din Afganistan, colegii noștri, răniți în viață, primesc consiliere psihologică foarte temeinică. Pentru ei Ministerul Apărării a pus la dispoziție un

spațiu... se amenajează spațiul respectiv și se face un spital pentru tratarea veteranilor din Afganistan și din alte zone. Părerea mea este că era mai bine ca celor care au luptat în Afganistan să nu li se spună veterani, deoarece noțiunea de veteran este însoțită de atributul de vârstă, oameni bătrâni... Acești oameni sunt tineri și poate că era mai bine dacă li se spunea luptători... Ar fi fost și sentimentul acesta de bravură și în același timp de tinerețe... Dar s-a hotărât și nu mai discutăm, sunt veterani și dâșii ai actualelor conflagrații și urmează tratamente foarte specializate, mai ales că și colegii din Germania au o secție specializată pentru astfel de situații. Psihologii noștri au fost în Germania, au urmat cursurile respective și aplică învățămintele de acolo cu rezultate foarte bune.

A doua ocazie în care m-am întâlnit cu generalul Șova Nicolae a fost în anul 1959. Eram în ultimul an de studiu la Academia Militară. Teza mea de licență se intitula tocmai *Participarea Corpului 7 Armată român la eliberarea Budapestei*, iar cel mai autorizat consultant era chiar generalul. Soarta generalului Șova Nicolae a fost dramatică: timp de 78 de zile corpul de armată condus de generalul Șova a luptat victorios pentru eliberarea Budapestei. Nemții și horthyștii organiza-seră trei linii de apărare. La toate aceste linii de apărare acțiunea românilor era organizată de Corpul 7 Armată și, cu trei zile înainte de finalul bătăliei, Înalțul Comandament Sovietic a hotărât să excludă Corpul 7 de Armată român de la momentul de victorie... de pășire victorioasă în eliberarea

Budapestei... și să îl trimită pe frontul din Cehoslovacia. În momentul respectiv, cu demnitate, generalul de corp de armată Nicolae Șova a trimis o scrisoare către Înalțul Comandament Sovietic în care a spus: „Nu este un gest de camaraderie ceea ce ați făcut dumneavoastră! Am dus greu; colegii mei, generali, ofițeri, subofițeri și soldați au dat exemple de acțiuni de nemaîntâlnit! Am jertfit din corpul de armată zece mii de soldați care au murit! Așa ne tratați?!” Răspunsul – foarte neplăcut: a fost arestat de către comuniști, a fost condamnat la zece ani de pușcărie la Aiud. Ați auzit, poate, de Aiud, cea mai cruntă pușcărie din România! A fost închis în 1946 și eliberat după zece ani, în 1956, iar eu în 1959 m-am întâlnit cu domnia sa. De data aceasta i-am prezentat teza mea de licență, a studiat-o, mi-a dat câteva îndrumări foarte importante și în felul acesta eu am parcurs și licența în Științe Militare.

.....

Armata română nu a intrat în Berlin. Armata română și-a finalizat acțiunea în Austria... În legătură cu bombardamentul: bombardamentul respectiv a avut loc la Ploiești și la Râmnicu Sărat. La Râmnicu Sărat erau mari rafinării de petrol... au încercat să bombardeze și chiar au bombardat. Aveam deja tranșee făcute în curți, în spatele curții. Am intrat cu familia în tranșeu, nu departe de casa în care m-am născut și am crescut. Aceasta era foarte aproape de rafinării și o bombă a căzut foarte aproape de casa noastră. Foarte puțin

din tranșeu a suferit în urma tremolului respectiv, dar nu s-a întâmplat nimic, nu am pățit nimic.

.....
(Cu privire la ce s-a întâmplat în București în 23 august)... ar trebui să facem o paralelă cu situația actuală din Germania, cu o disciplină severă care nu este liber consimțită, ci este inspirată de teamă. Ofițerii germani care își permiteau să încalce regulile erau foarte aspru sancționați după cum, în zilele noastre, populația care nu respectă legile germane este sancționată foarte aspru... Așa se întâmplă că așa-zisul atașament față de profesie este foarte avansat în Germania... Într-adevăr, este avansat, dar este asigurat de către teama de a nu fi îndepărtat de la serviciu... Dacă ai fost îndepărtat de la o slujbă, e greu, e aproape imposibil să revii.

Ofițerii germani, după ce armata română a întors armele împotriva lor, au fost foarte duri, foarte vehemenți, mai ales că Hitler a concentrat pe zonele de acțiune diviziile SS. Aceste divizii erau astfel instruite încât au avut posibilitatea să treacă de la atitudinea de aliat la cea de inamic într-o clipă, fără murmur și fără șovăire. Au manifestat față de noi o atitudine foarte îndârjită... V-am spus de cele trei zone de apărare a Budapestei... Cu mare greutate, dar victorioși, am reușit să pătrundem prin ele. Au încercat manevre, foarte multe manevre de încercuire, însă comandanții noștri și-au luat măsuri și, pe direcțiile respective, au pus subunități de contraatac. Un general, Ilie Antonescu, a constituit chiar un detașament special de intervenții pentru contracararea acestor manevre germane.

Populația a fost reținută în operațiunea din Budapesta. În schimb, în Cehoslovacia și în Austria ne-a fost atât de atașată cum nu vă puteți închipui... Aproape că plâneau de bucurie că am reușit să-i eliberăm... Da, în mod deosebit populația din Cehoslovacia și respectiv din Austria a dorit și oamenii s-au bucurat când au văzut trupele eliberatoare. Ne-au primit cu flori, să știți.

.....

Cei care sunt în fruntea statului – președinte, prim-ministru, miniștri – ar trebui să acorde mai multă atenție veteranilor de război. Eu, de pildă, mi-am propus ca în decembrie, când se vor împlini 75 de ani de la participarea Corpului 7 Armată român la operațiunile de la Budapesta, să-i propun președintelui României avansarea la gradul de general de armată a generalului de corp de armată Nicolae Șova, avansare post-mortem. Voi propune de asemenea reabilitarea și decorarea lui pe motiv că, în loc să fie înmormântat ca un erou, a fost înmormântat ca un trădător, calificativ total incorect. Voi face lucrul acesta, mă voi documenta și sper să obțin un rezultat favorabil.

Pentru a conchide, față de cât am suferit, recunoștința este încă mică. Nu cunosc motivul, poate să fie și vina veteranilor de război care, alături de trăsăturile de bravură, au încă o trăsătură: sunt foarte, foarte modești, foarte reținuți în prezentarea vicisitudinilor prin care au trecut...

3. Însemnări despre război

3.1. România în Al Doilea Război Mondial.

Contextul alianței cu Germania

Cătălina Crețu

După căderea Franței (în iunie 1940) România a pierdut aliatul din Vest, care ar fi asigurat garanții în fața unei agresiuni.

Pactul Ribentropp-Molotov din 23 august 1939 era cunoscut la București de unii lideri politici.

În aceste condiții, regele Carol al II-lea a sperat că poată salva frontierele țării și tronul printr-o apropiere de Germania.

După pierderile teritoriale din 1940, România pierduse 100.000 km pătrați și aproximativ șase milioane de locuitori.

România avea două alternative după prim-ministrul Mihail Manoilescu: „*Alternativa pe care mi-am pus-o a fost următoarea: sau primim arbitrajul astăzi, cel mai târziu la miezul nopții, încât mâine să se poată lua hotărârea (...) sau, dacă nu primim, vom fi mâine atacați și va fi sfârșitul României!*”

Chiar dacă soluția justă ar fi fost rezistența, perspectiva dispariției României a fost de neacceptat pentru clasa politică românească.

Regele l-a chemat pe Ion Antonescu să formeze guvernul iar la 6 septembrie 1940 va abdica.

Deși era încă monarhie, conducătorul real al statului era Antonescu.

Noului regim dictatorial a lui Antonescu i s-a alăturat „Garda de Fier”, organizație antidemocratică și paramilitară. Pe 14 septembrie 1940, România devenea „stat național-legionar”.

Dar omul ordinii cum era Antonescu nu putea accepta asasinatelor legionare, astfel că, cu acordul lui Hitler, în ianuarie 1941 legionarii au fost înlăturați de la putere.

La 23 noiembrie 1940, Antonescu a aderat oficial la Axă (Germania – Italia – Japonia) – țări considerate vinovate de începerea războiului.

La o întrevedere a lui Antonescu cu Hitler, liderul nazist i-a spus șefului guvernului român de „Planul Barbarossa” de invadare a U.R.S.S-ului, dar nu îi menționase data (întâlnirea celor doi a avut loc pe 18 iunie 1941).

Pe 21 iunie, Antonescu a primit de la Hitler o telegramă de mobilizare. Pe 22 iunie România intra în război alături de Germania nazistă.

Ca aliat al Germaniei (cum au fost și Italia, Ungaria, Bulgaria, Finlanda etc.), Antonescu s-a angajat și în războiul contra Rusiei sovietice. La începutul campaniei, războiul s-a bucurat de sprijinul populației, deoarece era un război de eliberare a provinciilor românești ocupate de sovietici: Basarabia, Ținutul Herței și Bucovina de Nord.

Mareșalul Antonescu a ordonat continuarea participării la război și dincolo de Nistru.

Guvernul Antonescu a înființat „Cabinetul civilo-militar pentru Basarabia, Bucovina și Trasnistria”, pentru administrarea acestor teritorii. Trasnistria era un teritoriu de aproximativ 40.000 km pătrați, pe care România l-a primit de la Germania și l-a administrat sub forma unui „guvernământ”.

Pe fondul eșecurilor de pe Frontul de Est, a nemulțumirilor populației de deportările din Trasnistria, clasa politică românească a încercat să iasă din alianța cu Germania nazistă.

Pe 23 august 1944, Antonescu a fost arestat și România a întors armele împotriva Axei.

Bibliografie:

POP, I.-A.: „Istoria ilustrată a românilor pentru tineri”, Ed. Litera, București, 2018.

ROBERTS, J.M.: „Istoria lumii din preistorie până în prezent”, Ed. Polirom, Iași, 2018.

***: „Al Doilea Război Mondial cel mai mare conflict al istoriei din perspectivă detaliată”, 9-10/2019.

3.2. Participarea României în cel de-al Doilea Război Mondial

Traian Dumbrăveanu

Cu câteva zile înainte de declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial, la 23 august 1939, Germania nazistă și Uniunea Sovietică au încheiat Pactul Ribbentrop-Molotov, care, potrivit prevederilor protocolului adițional (anexele secrete), stabilea destinele țărilor baltice (Estonia, Lituania și Letonia), Finlandei, Poloniei și României.

După semnarea de către Franța, la 22 iunie 1940, a armistițiului cu Germania, la Compiègne, prin notele ultimative din 26 și 28 iunie 1940, guvernul Uniunii Sovietice a rupt granițele românești, ocupând teritoriile Basarabiei, Nordul Bucovinei și Ținutul Herței (44.500 kmp și o populație de 3,2 milioane locuitori din Basarabia, respectiv 6.000 kmp și o populație de 500.000 de locuitori din Nordul Bucovinei).

Rupturile teritoriale au continuat prin Dictatul de la Viena, din 30 august 1940, când Ungaria horthystă a ocupat 44.492 kmp, respectiv nord-estul Transilvaniei, cu o populație de 2.667.000 locuitori. Prin tratatul din 7 septembrie 1940, de la Craiova, Bulgaria a încorporat județele Durostor și Caliacra, cu o suprafață totală de 6.921 kmp și aproximativ 410.000 locuitori.

La 22 iunie 1941, România a intrat în război, alături de Germania, împotriva URSS, în vederea reîntregirii teritoriului său. Generalul Ion Antonescu a ordonat armatei să treacă Prutul și să elibereze Basarabia și Nordul Bucovinei: *„Ostași, Vă ordon: Treceți Prutul, Zdrobiți vrășmașul din Răsărit și Miazănoapte. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre (...)*”.

Au fost angajate în operațiunile militare efectivele celor două armate (peste 450.000 de militari români), care totalizau 12 divizii de infanterie, o divizie blindată și 6 brigăzi independente, precum și aviația militară (672 de avioane, dintre care 219 de bombardament și 146 de vânătoare) și forța maritimă (3 distrugătoare, două submarine și alte vase mici).

Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei a fost finalizată la 26 iulie 1941, eveniment care a fost salutat cu satisfacție de opinia publică românească.

În intervalul 22 iunie – 1 iulie 1941, de-a lungul Prutului, subunități române au realizat mici capete de pod la est de râu, care au fost supuse ripostei forțelor sovietice.

Mai multe centre urbane din partea de est și sud-est a țării au fost supuse bombardamentelor aeriene sovietice, precum Constanța, la 26 iunie. Începând cu 1 iulie, diviziile Armatei a IV-a române asigurau flancul drept german, înaintând pe direcția Huși, Chișinău, Dubăsari. S-au desfășurat lupte grele în localitățile Epureni și Țiganca.

La 9 iulie 1941 marile unități române dețineau controlul deplin asupra întregului teritoriu al Nordului Bucovinei.

Ultimele divizii sovietice retrase din partea de nord a Basarabiei dincolo de Nistru au fost cele din zona orașului Orhei (15 iulie). La 16 iulie, unitățile Diviziei blindate au intrat în orașul Chișinău, continuând înaintarea spre Tighina. S-a trecut la ofensivă în sudul Basarabiei, unde acționa Corpul 5 armată. Amenințate cu încercuirea, trupele sovietice au început să se retragă spre est, până la aliniamentul fortificat de pe malul estic al Nistrului, unde la 26 iulie marile unități germane și române s-au întâlnit.

Armata a III-a română a fost subordonată de către Armata 11 germană, iar marile unități ale Armatei a IV-a au trecut sub conducerea operativă română, rămânând în dispozitiv de apărare pe Nistru și pe litoralul maritim.

La 8 august 1941 marile unități din compunerea Armatei a IV-a române au primit ordin să acționeze pe direcția generală Nistrul inferior – limanul Tiligulski, având obiectiv final Odessa. La 16 octombrie 1941, după două luni de lupte grele, trupele Armatei a IV-a române au cucerit Odessa. Pierderile Armatei Române s-au ridicat la 92.545 militari, dintre care 17.729 morți și 63.345 răniți și 11.471 dispăruți. Începând cu 15 iunie 1942, unități militare române au fost introduse succesiv în luptele din Caucaz și Cotul Donului – Stalingrad, unde au acționat în condiții deosebit de grele de climă și de lipsuri materiale (tunuri de artilerie antitanc, mijloace de transmisiuni, muniții, echipament gros pentru iarnă, alimente și medicamente), luptând până la 3 februarie 1943. În aceste lupte, Armata Română a suferit mari pierderi

materiale și umane: 155.010 ostași din 228.072 cât au avut, la 19 noiembrie 1942, cele două corpuri (a III-a și a IV-a).

În martie 1944 au început la Cairo convorbiri între emisarul opoziției democratice din România, Barbu Știrbei, plecat cu consimțământul lui Ion Antonescu, și reprezentanții Marii Britanii, SUA și URSS, privind desprinderea României de Reich. În 29 martie, un mesaj al generalului Maitland Wilson către mareșalul Ion Antonescu l-a informat pe acesta că guvernul sovietic era dispus să stabilească legătura cu el, cerându-i să ordone predarea trupelor române de pe Frontul de Est.

Mareșalul a arătat în răspunsul său imposibilitatea morală de a accepta capitularea necondiționată, atât timp cât România dispunea încă de însemnate forțe militare, iar Germania a ajutat România în momente critice. Convorbirile româno-sovietice de la Stockholm între reprezentanții oficiali ai celor două țări au fost reluate la 12 aprilie 1944.

Guvernul sovietic a transmis condițiile „minimale” de armistițiu: frontiera din 1940, despăgubiri de război, revenirea Transilvaniei sau a „cele mai mari părți a ei” la România. Guvernul român a respins condițiile de armistițiu la 15 mai.

La 20 august 1944 trupele Frontului 2 Ucrainean conduse de mareșalul Rodion Malinovski au declanșat ofensiva pe direcția Iași-Chișinău. Peste două zile, sovieticii se aflau pe linia Târgu Neamț-Huși-Chișinău, făcând o puternică spărtură în frontul germano-român din Moldova. Se

demonstra, astfel, că țara noastră se afla la capătul rezistenței. Generalul Friessner a cerut continuarea rezistenței pe linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați, lucru cu care, în general, mareșalul a fost de acord.

În dimineața zilei de 23 august 1944 politicianul Gheorghe Brătianu a făcut un nou demers pe lângă mareșal, în vederea încheierii neîntârziate a armistițiului. La orele amiezii, mareșalul Ion Antonescu a fost în audiență la regele Mihai I (1927-1930; 1940-1947), declarând că este dispus să semneze armistițiul după stabilizarea frontului și obținerea acordului lui Hitler. În aceste condiții, la ora 16.30, regele Mihai I a ordonat demiterea și arestarea mareșalului Ion Antonescu, conducătorul statului, și a principalului său colaborator, Mihai Antonescu, viceprim-ministru.

La ora 22.30, prin Proclamația către țară, difuzată de posturile de radio, regele Mihai I anunța *„ieșirea noastră din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite”*.

Începând din aceeași seară Armata Română a trecut la lupta antifascistă. În perioada 23-28 august, lupte grele s-au dat pe Valea Prahovei, în porturile dunărene, în Dobrogea, Muntenia și Oltenia. Capitala a fost teatrul unor puternice lupte între forțele germane și trupele române. Lupte grele s-au dat la Școala superioară de Război, Prefectura din Ilfov, bariera Rahova, pădurile Băneasa și Otopeni. În urma operațiunilor militare au fost capturați 6.700 de militari germani, dintre care șapte generali și 358 de ofițeri. La 28 august, Bucureștiul era eliberat prin forțe proprii.

Semnarea Convenției de armistițiu a avut loc, la Moscova, la 12 septembrie 1944, care declară România o țară înfrântă în război, consacră anexiunile sovietice din 28 iunie 1940 și impune plata unor despăgubiri de război către URSS, în valoare de 300 milioane de dolari, urmând a fi achitate în decurs de șase ani, în produse petrolifere, lemnoase etc. A fost declarat nul Arbitrajul de la Viena, „Transilvania sau cea mai mare parte a ei” revenind României.

Prin eliberarea orașelor Carei și Satu Mare, la 25 octombrie 1944, s-a încheiat eliberarea întregului teritoriu transilvan.

Cu un efectiv total de peste 560.000 de militari, din care au pierit peste 169.822, Armata Română, care a parcurs peste 1.700 kilometri de la Marea Neagră până în cadrilaterul Boemiei, a eliberat până la 12 mai 1945, peste 200.000 de kmp de sub ocupația străină (România, Ungaria, Cehoslovacia și Austria), a traversat prin lupte grele circa 20 de masivi muntoși, a forțat 12 cursuri mari de apă și a eliberat peste 3.821 de localități, dintre care 53 de mari orașe. Ostașii români au provocat inamicului pierderi echivalând cu 15 divizii.

Prin Convenția de Armistițiu din septembrie 1944 și, mai târziu, prin Tratatul de Pace de la Paris din anii 1946-1947, României i s-au impus condiții grele de natură politică, economică și militară din partea marilor puteri ale Națiunilor Unite. Prin aceste acte internaționale, se consfințeau pierderile suferite de către România în est și sud-est, dar i se accepta, cu unele rezerve exprimate din partea puterilor anglo-saxone, revenirea nord-estului Transilvaniei în cadrul granițelor sale, fapt realizat în martie 1945.

3.3. Mă întreb de ce nu a apărut în viața mea un proiect precum *Active Telling, Active Learning* acum șase ani...

Florin Nechita

M-am apucat să scriu primele rânduri ale contribuției mele la volumul proiectului în aeroportul din Doha, între două avioane, pe drumul de la Baku spre casă. Astăzi, 28 septembrie 2019, bunicul meu din partea mamei, Sasu Alexandru, ar fi împlinit 99 de ani și o zi. Este pentru a doua oară când fac referire la el într-o lucrare scrisă de mine, prima dată făcând acest lucru în monografia proiectului unei școli de vară pe care am organizat-o în 2016, în Țara Lăpușului, în locurile în care m-am născut și mi-am petrecut primii șase ani din viață și toate vacanțele de elev și mare parte din cele de student.

Sper că nu introduc un ușor ton negativ al acestui capitol dacă mă întreb de ce nu a apărut în viața mea un proiect precum *Active telling, active learning* acum șase ani. Sau chiar 5 ani. Îmi pun această întrebare cu un ușor regret că nu am avut un imbold extern să culeg organizat poveștile bunicului meu despre participarea lui la cel de-al Doilea Război Mondial. Scriind aceste cuvinte, îmi dau seama că m-aș

califica teoretic pentru grupul țintă al povestitorilor din acest proiect în calitate de *re-povestitor* al poveștilor unui participant la ultima conflagrație mondială. Cu toate acestea, un nou regret mă apasă: am înregistrat prea puține povești, iar repovestirea ar fi marcată de fetele pe care le joacă memoria și propriul subiectivism. Am să încerc, totuși.

Bunicul meu a plecat din această lume la începutul lunii octombrie 2015, la scurt timp după ce a împlinit 95 de ani. Fiind un *late adopter* (termen din domeniul meu de specialitate, marketingul) al telefoanelor inteligente, nu foloseam în acea vreme telefonul pentru înregistrări audio sau video, deci o mare parte din poveștile bunicului despre război s-au dus odată cu el. Pentru forma finală a acestui text o să apelez și la colecția mea de agende scrise de mână. Îmi aduc aminte că, într-o scurtă vizită pe care i-am făcut-o la Târgu Lăpuș în urmă cu 5-7 ani, am notat traseul lui făcut de la încorporarea lui la Pécs, în Ungaria, până la ultimele lupte la care a luat parte, la Cotul Donului, urmate de localitățile în care s-au aflat spitalele prin care a trecut timp de șase luni, înainte de a fi trimis la vatră. Sper să găsesc acele însemnări în Brașov. Acum îmi dau seama că nici măcar nu sunt sigur care dintre brațe i-a fost plin de schije, în urma exploziei unei grenade ofensive în iarna lui 1943. Cred că mâna dreaptă, dar sper să aibă o memorie mai bună mama, mătușa sau unchiul meu.

Am încercat să abordez amintirile bunicului meu mai riguros. Iată dovada e-mail:

Amintiri din război

From: eva

Subject: related to grandfather

Date: Wednesday, 13/03/2013 09:49:51

Show: raw html text

Hi Florin,

What I was able to find was the correct name of the decoration, namely Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem.

Address of the Army History Archives

HM HIM Hadtörténelmi Levéltár

(1014 Budapest Kapisztrán term 2-4., Tel .: + 36-1-325-1676

email top: hadtortenelmi.leveltar@gmail.militaria.hu)

<http://militaria.hu/adatb/leveltariuj/>

I think you should write them in English. Unfortunately, the sites are only in Hungarian and I can barely handle military expressions.

From what I understood, you must also enter in the application the year of your grandfather's birth, the place of birth, the mother's maiden name (grandfather's mother), data about you and the purpose of the search.

That is how much I found. I hope you find there the answer you are searching for.

Best regards,

Eva

Am plecat de la povestea decorării bunicului cu *Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem* (Medalia de onoare de argint a statului maghiar), dar pe care și-a aruncat-o la gunoi în anii de început ai terorii comuniste. I-am spus că dacă nu m-am putut ține de promisiune și să-l duc la Pécs, locul din care a plecat pe front, măcar să-i aduc o copie după această medalie.

În plus, la sfârșitul lui noiembrie 2013 l-am invitat să vină cu mine la Târgu Lăpuș pe profesorul meu din facultate (și coleg de departament la acea dată), Ștefan Ungurean, ca să-l intervieveze pe bunicul meu.

.....

24 noiembrie 2019, ora 19.45

Aproape două luni au trecut de la momentul în care am scris rândurile de mai sus. Cel mai important lucru pe care mi l-am propus atunci a fost să caut agenda în care mi-am notat câteva repere în singura discuție „sistematică” pe care avut-o cu bunicul meu pe marginea poveștii lui din Al Doilea Război Mondial. După două luni mi-am găsit timp să mă duc în apartamentul părinților mei și să caut printre agendele folosite în ultimii ani. Am gasit-o în 30 minute, după ce am răsfoit alte patru agende. De ce dau atât de multe amănunte despre povestea agendei sau locul unde am scris primele rânduri? Poate pentru a mă „spovedi” pentru faptul că am acordat atât de puțină atenție unor lucruri care țin de inimă,

de familie, de oameni dragi, dar cărora le acordăm atât de puțin timp în detrimentul problemelor zilnice, întotdeauna mult mai importante. Și am să continui să mă pun rușinat la zid: în agenda mea am găsit o pagină și jumătate de scris telegrafic și schematic. Doi ani din viața unui om sistematizate într-o pagină și jumătate... Am să păstrez cu exactitate transcrierea din agenda mea.

13 octombrie 1941 – încorporat

Sfârșit aprilie: Pecs (Nagyárpád)→(tren) →Lemberg (Lviv, în vestul Ucrainei de azi) →(camion) →Novioscor (prima căutare pe Google nu m-a ajutat să găsesc acest loc) →front→Belgorod (un oraș cât Clujul) →Ostrogots

Oprit în decembrie 1942 pe Don. Tranșeele erau săpate de evrei.

2 octombrie – 15 ianuarie 1943 – o singură cămașă (păduchi)

Crăciun 1942 – a auzit prima dată Katiușa

Avioane:UK, SUA?

13/14 ianuarie 1943 – RĂNIT

3 zile Ostrogots

2 zile.....

2 săptămâni Harkov

2-3 săptămâni Kiev

tren nemțesc→Debreczen→Zalaegerszeg (spital) – sfârșit aprilie – sfârșit mai→Pecs cazarmă (2 zile)

Întrebat: aveți spital în localitate?

Concediu mai – sfârșit iulie

Depozit Nagyárpád – septembrie

2-3 nopți în cazarmă (Pécs?)

13 octombrie 1943 - ELIBERAT

Toate rândurile anterioare au fost scrise la mijlocul lui iunie 2014. În luna mai am reușit să ajung la Pécs de două ori. Mi-am fixat popasul în drumul meu către stagiul Erasmus la Universitatea din Zadar și la dus și la întors. Am făcut 107 fotografii, 73 pe 1 și 2 mai și 34 pe 16 mai. Abordarea „sistematică” cu însemnările transcrise mai sus au fost după ce i-am arătat fotografiile bunicului meu. Nu a recunoscut niciun loc, dar așa am aflat că, de fapt, plecarea lui pe front a fost dintr-o cazarmă dintr-un sat de lângă Pécs, Nagyárpád. Se pare că locurile văzute de nepot cu ochii de turist nu au fost văzute de tânărul soldat înainte de a pleca pe front. Poate cele 2-3 nopți în cazarma din Pécs dinainte de lăsarea la vatră au fost petrecute în clădirea pe care am identificat-o pe 16 mai 2014 și astfel ne-am amestecat pașii în același loc, după 71 de ani.

Următoarele discuții cu bunicul meu ar fi putut fi mai lungi, mai edificatoare despre povestea tânărului soldat care a plecat pe front la 21 de ani și s-a întors la vatră după doi ani. Nu a fost proiectul „Active Telling, Active Learning” să mă determine să fac mai mult pentru a cunoaște eu însumi mai multe despre această poveste... Dar nu a venit prea târziu pentru a mă face să înțeleg ce pot face eu pe viitor sau ce puteți face voi, cei ce citiți aceste rânduri: *Poveștile trebuie culese și transmise mai departe!*

Fiica mea cea mică, Georgiana, a descoperit Ucraina și Rusia pe Instagram. I-ar plăcea să facem un concediu de vară vizitând și aceste țări. Oare s-ar putea recupera o parte din trecut vizitând locurile de mai sus, puse pe *Google Maps* și

căutări pe *Booking* și *Airbnb* după *cosy apartment in Old City Center*? Cu siguranță, într-o excursie cu automobilul (neapărat cu aer condiționat), timp de o săptămână, aş avea timp să-i povestesc despre *Magyar Kis Ezüst Vitézségi Érem*, despre cum îngheța scuipatul înainte să ajungă pe pământ, despre sfatul de a nu dormi prea adânc sub cerul liber atunci când afară sunt mai puțin de minus 30 de grade, despre vacile din stepa rusă care se trezeau dimineața scuturându-se de zăpada care le-a acoperit în timpul nopții, despre prietenii maghiari din copilărie care-i spuneau Sándor, dar au început să-i spună Alexandru după ce acea parte din Ardeal a devenit parte a Ungariei.

Îmi mai aduc aminte și de alte povești, deși nu am un filmuleț care să fie urcat pe canalul de YouTube al proiectului. Dar cred că aş reuși cu ajutorul lor să adaug încă un punct la sustenabilitatea proiectului: pentru Georgiana, străbunicul ar fi mai mult decât bătrânelul care-i dădea, la fiecare vizită în Târgu Lăpuș, câte o bancnotă de 200 de lei din pensia de veteran de război.

Excursia nu e planificată, dar am hashtag pentru viitoarele postări pe Instagram *#buniculalexandru*. ☺

4. Proiectul *ACT – Active Telling, Active Learning și Biblioteca vie*

Laura Leluțiu, Elena Helerea

„Proiectul include 5 țări membre ale Uniunii Europene (Italia, România, Slovenia, Croația și Polonia), ceea ce va asigura perspective variate asupra experiențelor istorice referitoare la Al Doilea Război Mondial provenind din zone diferite ale Europei. Țările alese valorizează diferit fondul istoric european și poziționările lor geografice se echilibrează reciproc. Această implicare pan-europeană va asigura fertilizarea încrucișată a memoriilor colective naționale și va crea o imagine cuprinzătoare a unuia dintre episoadele-cheie ale evoluției Europei – Al Doilea Război Mondial. Parteneriatul implică organizații care lucrează în diferite domenii, unele dintre ele activând în comunități mici în care oamenii au mai puține ocazii de a se implica în programe ale UE.

.....

Datorită diverselor procese socio-politice precum Brexit-ul, astăzi mulți cetățeni ai Uniunii consideră că UE devine o idee irealizabilă. «Realizările Uniunii Europene în materie de

pace și stabilitate în Europa [...] nu au condus întotdeauna în rândul cetățenilor la un puternic sentiment de apartenență la UE» (Reg.390 / 2014 al Consiliului). Unul dintre principalele motive pentru care se întâmplă acest lucru este faptul că cetățenii, în special generațiile tinere de cetățeni ai Uniunii Europene, nu sunt pe deplin conștienți de istoria sa și de realizările acesteia, prin urmare le consideră naturale.

Proiectul ACT este axat pe comemorarea unuia dintre elementele de bază și în același timp unul dintre cele mai importante evenimente din istoria europeană modernă care au vizat fiecare țară europeană și milioane de persoane în vârstă – Al Doilea Război Mondial.

Activitățile specifice proiectului ACT implică cetățeni din cinci țări ale Uniunii Europene, vizând în principal tinerii prin evenimente comemorative dedicate celui de-Al Doilea Război Mondial: ateliere creative, vizite ghidate în locuri istorice, dezbateri și evenimente de tip *Biblioteca vie* în fiecare țară parteneră.”

Fragmentele anterioare sunt selecțiuni din descrierea proiectului (<https://efcactproject.weebly.com/about-the-project.html>). Organizațiile partenere în proiect (în cooperare cu alți parteneri locali) sunt: *YouNet* (Italia), *Europe House Slavonski Brod* (Croatia), *Društvo za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto* (Slovenia), *Fundacja Mode Move and Develop Foundation* (Polonia) și *Universitatea Transilvania din Brașov* (România).

Proiectul ACT – *Active Telling, Active Learning*, derulat în cadrul programului *Europe for Citizens*, își propune să

rememoreze evenimentele istorice legate de cel de-Al Doilea Război Mondial, care au afectat milioane de oameni din Europa și din întreaga lume și să sensibilizeze marea masă de cetățeni, în special tânăra generație, asupra ororilor războiului.

Proiectul, coordonat de renumita și foarte activa asociație YouNet din Bologna, propune organizarea în țările partenere a unor acțiuni și evenimente de tip *Biblioteca Vie* (*Human Library*), workshop-uri, dezbateri și vizite la locuri istorice.

Metoda *Human Library* este o metodă educativă non-formală, aplicată în multe proiecte europene, care are drept țintă cunoașterea trecutului comun și promovarea valorilor umane europene.

Sensibilizarea tinerilor asupra valorilor trecutului este realizată în metoda *Human Library* prin punerea față în față a cititorilor cu autorii de amintiri și memorii, transformați în așa-numitele *Cărți vie*. Astfel, grupuri mici de tineri-cititori pot să aleagă și să citească o *Carte vie*, răsfoind și interogând amintirile și relatările autorului, iar autorul – cartea vie are prilejul să transforme paginile vieții sale într-un contact direct cu cititorii. Biblioteca HL creează un spațiu sigur de dialog în care subiectele sunt abordate în mod deschis între povestitori și „cititorii” lor.

Evenimentele de tip *Biblioteca vie* se constituie prin invitarea de autori – persoane care au fost direct implicate în evenimente europene. Cărțile invitate sunt supraviețuitori,

rude ale victimelor, profesori de istorie, cercetători ai istoriei din perioada celor două războaie mondiale. Prin discuțiile organizate, participanții - cititori vor putea urmări pagini inedite ale vieții *Cărților vii*. Astfel, istoria țărilor europene poate fi cunoscută, înțeleasă și poate fi o parte activă, generatoare de valori comune europene.

Metoda *Human Library*, recomandată de Consiliul Europei și validată de rezultatele pozitive obținute prin derularea a multiple proiecte europene, are avantajul că favorizează dialogul intergenerațional între tineri și martorii direcți și indirecti ai evenimentelor petrecute în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Prin rolul lor de *Carte vie*, martorii - povestitorii au un rol activ în sensibilizarea cetățenilor asupra atrocităților războiului, în realizarea de reflecții asupra realizărilor democratice contemporane, în formarea memoriei colective a cetățenilor și dezvoltarea sentimentului lor de apartenență la comunitatea europeană. De asemenea, metoda *Human Library* stimulează tinerii să joace un rol activ în edificarea valorilor de bază ale UE.

Ca toate celelalte țări partenere ale proiectului ACT, România a fost și ea puternic afectată de cel de-Al Doilea Război Mondial, de crimele și atrocitățile asociate acestuia.

În România evenimentele HL (*Human Library*, sau, în formularea consacrată deja, *Biblioteca vie*) derulate în cadrul proiectului ACT au fost organizate de Universitatea Transilvania din Brașov, partener în proiect, și au fost găzduite de Muzeul Casa Mureșenilor din Brașov și de universitate.

Primul eveniment HL a avut loc marți, 16 aprilie 2019, în intervalul orar 10.00-15.00, la Casa Ștefan Baciuc (Brașov). Evenimentul, intitulat „Istorie. Memorie. Oralitate. Mărturii din cel de-Al Doilea Război Mondial” a fost organizat de către Universitatea Transilvania din Brașov în colaborare cu Muzeul Casa Mureșenilor. Data evenimentului nu a fost aleasă la întâmplare: în 16 aprilie 1944 a avut loc primul bombardament al trupelor aliate asupra Brașovului.

Cu acest prilej au vorbit despre ororile celui de-Al Doilea Război Mondial:

- General (rez.) Ion Petrescu, academician, profesor universitar doctor, combatant în cel de-Al Doilea Război Mondial;
- Maior (rez.), ing. Alexandru Corpade, Președintele Asociației Aviatorilor Brașoveni;
- Istoric drd. Traian Dumbrăveanu, muzeograf la Muzeul Casa Mureșenilor, Brașov.

Auditoriul a fost format din elevi (aflați în *Săptămâna altfel* – proiect național menit să extindă spațiul educațional dincolo de granițele școlii) și studenți ai Universității Transilvania. Dintre elevi s-au remarcat prin interesul acordat manifestării cei de la Școala Gimnazială din Bod, însoțiți de profesorul de istorie Attila Lazăr. Studenții au fost încurajați să participe la eveniment de profesorii lor: prof. dr. Elena Helerea și lectori dr. Florin Nechita, Daniela Sorea, Ana Maria Bolborici, Arabela Briciu, Ioana Atudorei și Laura Leluțiu.

Al doilea eveniment HL s-a desfășurat vineri, 17 mai 2019, în intervalul orar 10.30-15.30, în Sala NI 1 din Corpul N al Universității Transilvania din Brașov. Cu acest prilej, povestitori despre război, *cărți vii*, au fost:

- Artist plastic Mircea Vladimir Bârsan (Vova),
- Inginer Radu Bellu,
- Profesor Maria Leluțiu.

Ei au împărtășit experiența și amintirile lor legate de impactul războiului asupra populației civile, despre bombardamentele asupra orașelor București și Ploiești, despre Dictatul de la Viena și despre consecințele politice, economice și sociale ale războiului.

Majoritatea ascultătorilor au fost de această dată studenți ai universității. Impresiile și emoțiile au fost împărtășite de auditoriul tânăr – cititori interesați, care prin intervenții și întrebări au făcut ca dialogul să fie viu, intens și au stimulat noi amintiri și mărturii, cu învățăminte despre ce a însemnat războiul pentru România, pentru Europa și pentru întreaga lume.

În mod firesc, a avut loc un transfer de emoții, trăiri, dar și de cunoștințe necesare pentru înțelegerea transformărilor istorice ale regiunii, a arhitecturii politice eterogene, a raporturilor multietnice și interconfesionale, toate dezvoltate într-un spațiu al interacțiunilor, influențelor și relațiilor complexe și multiple.

Secolul XX a oferit o gamă largă de fenomene și evenimente istorice, unele cu rezonanțe dramatice, dar în

aceeași măsură a adăugat mai vechilor provocări identitare naționale, etnice, confesionale, una nouă, și anume aceea a integrării europene, a atașamentului profund la valorile democratice europene.

Impunând reflecția asupra ororilor războiului, proiectul ACT pune în evidență prin contrast realizările contemporane democratice din fiecare țară. Proiectul ACT promovează o memorie colectivă a cetățenilor și sentimentul de apartenență la comunitatea UE.

În intenția editorilor, acest volum (care poate fi considerat un prim catalog al bibliotecii vii) reprezintă un instrument de lucru pentru tinerii europeni, cărora le este de folos să cunoască istoria, și pentru profesorii lor. Considerăm că scopul evenimentelor organizate sub deviza *Să povestim, să învățăm – Active telling, Active learning* – a fost atins: metoda *Biblioteca vie* s-a dovedit deosebit de utilă și eficace, în cunoașterea atât a istoriei trecute, cât și a istoriei contemporane a Europei, în crearea atitudinii de respingere a ideii războiului și de susținere a păcii, astfel ca încercările prin care a trecut lumea în Al Doilea Război Mondial să nu se mai repete.

The project involves 5 EU countries (Italy, Romania, Slovenia, Croatia, Poland) that ensure a diverse perspective on EU historical experiences related to WWII, involving countries from different euro-zones. The chosen countries are a spectrum of European historical background and geographical balance. This pan-European involvement ensures cross-fertilization of national collective memories and creates a comprehensive picture of one of the key episode of European episode – the WWII.

.....

Due to various socio-political processes such as Brexit, today many Union's citizens feel EU becomes an intangible idea. EU «achievements in terms of peace and stability in Europe [...] have not always led to a strong feeling among citizens of belonging to the EU» (Council Reg.390/2014). One of the main reasons it happens is that citizens, especially younger generations of EU citizens, are not fully aware of EU history and its achievements, thus take them for granted.

Project ACT is focused on commemoration of one of the core & most important events in modern European history that touched every European country and millions of senior citizens – the WWII.

(<https://efcactproject.weebly.com/about-the-project.html>).

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ISBN: 978-606-37-0692-9